

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

KIPRAS KUVEIKA
IKITEISMINIS PROCESAS (TEISĖS IR POLICIJOS VEIKLOS SPECIALIZACIJA)

**INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO
YPATUMAI EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

Vadovas: prof. dr. V. Šlapkauskas

Darbo autorius: K. Kuveika

Kaunas 2021

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	8
1. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS SAMPRATA	9
1.1. Ekstremalios situacijos samprata.....	9
1.2. Individų ir grupių elgsenos samprata	17
1.3. Individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje principai.....	22
2. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU BRUOŽAI	30
2.1. Bendrieji teisinio reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožai	31
2.2. Institucijų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju	34
2.3. Individų ir grupių teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju	40
2.4. Policijos pareigūnų teisės ir pareigos bei atsakomybė ekstremalios situacijos atveju	42
3. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU PRAKTIKOS TYRIMAS	47
3.1. Administracinių nusižengimų pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį ir 526 straipsnio 3 dalį statistikos analizė	47
3.2. ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies veikos požymių turinio analizė... ..	50
3.3. Lietuvos teismų nuosprendžių ir nutarčių taikant ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies analizė.....	54
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	76
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	77
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	78
PRIEDAI	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	82

IVADAS

Baigiamojo darbo temos aktualumas. Kinijoje, Uhanos mieste, 2019 m. gruodžio mėnesį išplito *koronavirusas*¹, dar kitaip vadinamas COVID-19. 2020 m. pradžioje šis virusas, kuris kelia grėsmę žmogaus gyvybei bei sveikatai, iškėlė didžiulį iššūkį teisinėms ir politinėms struktūroms visame pasaulyje. Valstybės kuo skubiau turėjo imtis priemonių, siekiančių sustabdyti užkrečiamos ligos sukeltą pandemiją. Reaguojant į pasaulinę pandemiją, institucijoms stengiantis susidoroti su viruso plitimu, buvo greitai įvestos teisinės priemonės ir pakeista teisinė sistema su tikslu sustabdyti naują ir neištirtą virusą. Šio viruso infekcijos plitimas sukėlė daug rūpesčių, privertė pasaulio valstybes imtis atitinkamų veiksmų, įvairių žmogaus teises ribojančių priemonių, siekiant sustabdyti ligos plitimą, sumažinti didėjančių užsikrėtusiųjų šia liga skaičių, bei apsaugoti žmogaus gyvybę ir sveikatą.

Dėmesio centre atsidūrus užkrečiamai ligai ir žmonių sveikatai, kiekviena šalis atsižvelgdama į savo teisinį reguliavimą turėjo priimti tam tikrus sprendimus. Įstatymų leidžiamosios bei vykdomosios valdžios turėjo priimti daugybę naujų teisės aktų bei jų pakeitimų. Valstybių priimti sprendimai išsiskyrė jų taikymo mastais bei teisiniais pagrindais tokių priemonių taikymui. Vienos valstybės nedelsiant priėmė nepaprastąją padėtį, kitos švelnesnes ligos stabdymo priemones, trečios nustatė tik rekomendacinio pobūdžio ribojimus. Šių teisinių priemonių naudojimas suvaldyti sveikatos krizę, sukėlė didžiules problemas teisei valstybei, demokratijai bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugai.

Staigus ir netikėtas sprendimas uždaryti miestus ir sustabdyti ūkinę bei visuomeninę veiklą, dar kitaip kaip įvardija profesorius V. Kasiulevičius yra vadinama „lockdown“² (uždarymas), kad tai yra efektyviausia infekcijos sulaikymo priemonė, kai praktiškai sustabdomas judėjimas mieste ar kitoje teritorijoje. Toks miestų uždarymas suvaržė piliečių teises ir smogė individų sąmonei, bei psichikai. Niekas nesitikėjo ir nenumanė, kad taip staigiai gali užsidaryti didžioji pasaulio dalis dėl pandemijos. Virusas plitimas pasiekė ir Lietuvos Respubliką, vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymu (toliau – ir Civilinės saugos įstatymas) ir 2010 m. patvirtintu Valstybinių ekstremaliųjų situacijų valdymo planu 2020 m. vasario 26 d. visoje Lietuvoje buvo paskelbta ekstremalioji situacija dėl COVID-19 pandemijos³. Tačiau po dviejų savaičių, nuo 2020 m. kovo 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, dėl nepalankios epideminės COVID-19 koronavirusinės infekcijos, remdamasi

¹ World Health Organization „About COVID-19“, World Health Organization, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d., <http://www.emro.who.int/health-topics/corona-virus/about-covid-19.html>.

² „Kasiulevičius apie antrąją pandemijos bangą: iki balandžio-gegužės mėnesio laukia ilgas ir sunkus etapas“, *Lietuvos radijas ir televizija*, 2020 m. gruodžio 19 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1303209/kasiulevicius-apie-antraja-pandemijos-banga-iki-balandzio-geguzes-menesio-laukia-ilgas-ir-sunkus-etapas>.

³ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8feb1a7658a111eac56f6e40072e018/asr>.

Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymu (toliau – ir ŽULPK), priėmė nutarimą visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbti karantiną⁴. Nuo šių momentų, Lietuvoje pasikeitė teisinis reguliavimas.

Šalyje įvestas karantinas nustatė griežtus apribojimus. Visiškai priverstė tam tikrų ūkio sektorių veiklą sustabdyti, suvaržytas gyventojų judėjimas, atšaukti renginiai, nustatyti susibūrimų ribojimai. Juridiniai asmenys susidūrė su staigiomis problemomis, kurioms nebuvo pasiruošta. Verslai netekdami pajamų, buvo priversti nutraukti darbo santykius su darbuotojais, dėl to žmonės patyrė didelę žalą netekdami atlyginimų. Nustojo veikti darželiai, mokyklos dėl ko tėvai turėjo spręsti klausimą apie vienų mažamečių vaikų palikimą namuose. Šios taikytos priemonės padėjo sustabdyti pavojingo koronaviruso plitimą, tačiau padarė didžiulę įtaką žmonėms ir organizacijoms. Žmonės pradėjo gyventi nežinioje, tapo įbauginti dėl COVID-19 ligos išplitimo ir mirčiau skaičiaus, niekas nežinojo kaip gyvenimas tęsis toliau.

Baigiamojo darbo temos naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Šiomis dienomis dėl pandemijos paskelbta ekstremali situacija sulaukia tiek visuomenės, tiek mokslo susidomėjimo dėl įvairių priežasčių. Ekstremalūs įvykiai vyksta natūralioje, techninėje ir visuomeninėje aplinkoje. Jie gali būti natūralios ar antropogeninės kilmės, arba gali atsirasti tiesiog atsitiktinai. Jie dažniausiai įvyksta netikėtai, todėl tampa mokslinio dėmesio objektu po jų atsiradimo. Žinios apie ekstremalius įvykius dažnai yra gana fragmentiškos, o užfiksuota patirtis yra ribota. Iš tiesų mokslininkai nelabai supranta, kas sukelia ekstremalius įvykius, kaip jie vystosi, kada ir kur jie įvyksta ir dėl to yra paskelbiama kaip ekstremali situacija. Be to, bendruomenės retai sugeba susitvarkyti ir grįžti į pradinį gyvenimo lygį po ekstremalių įvykių pasekmių, nes trūksta numatymo, žinių ir pasirėngimo.

Kodėl reikia tirti individų ir grupių elgsenos teisinį reguliavimą ekstremalios situacijos metu? Žmonijos istorijoje egzistuoja ilgos fenomenologinių tyrimų tradicijos. Pasitelkiant dviem pavyzdžiais, pirmasis nurodo Nilo vandens lygį, kuri buvo užfiksuotas daugiau nei prieš 5000 metų, pateikiant nepaprastą žemiausio ir aukščiausio vandens lygio hidrologinę chronologiją. Nilo vandens lygis buvo aptartas ir analizuojamas filosofijos, ekonomikos ir žmonių gerovės srityse: alkio, kai vandens lygis nukrito iki minimumo, ir nelaimės, kai Nilas buvo pakilęs. Tačiau vidutinis Nilo deltos potvynis daugelį tūkstantmečių buvo naudingas žemės ūkiui. Antrasis pavyzdys nurodo žemės drebėjimus. Čia chronologija neatspindi skaičių, kaip Nilo atveju, bet daugiausia žodinėje ar rašytinėje istorijoje, eilėraščiuose ar laikraščių straipsniuose, įrašai siekia 3000 metų, pradedant nuo Mt. Taišano žemės drebėjimo Kinijoje Šandongo provincijoje. Lisabonos 1755 m. žemės drebėjimas sulaukęs didelio dėmesio. Tai ne tik paskatino žemės

⁴ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/deaf8694663011eaa02cacf2a861120c>.

drebėjimo tyrimus Europoje, bet ir buvo dėmesys įvairiems leidiniams, pradedant nuo Kanto esė apie žemės drebėjimų priežastis ir baigiant Voltero filosofine poema apie Lisabonos mirtį. Tačiau visi šie leidiniai turi bendrą bruožą, kad jie stipriai perteikia nenuspėjamumą ir neįsivaizdavimą, kada ir kur įvykis, ekstremalus įvykis, toks kaip žemės drebėjimas.⁵

Mokslinėje literatūroje individų ir grupių elgsenos teisinis reguliavimas yra mažai analizuojamas, o ypač labai mažai informacijos yra pateikta apie jų teises ir pareigas ekstremalios situacijos metu. Mykolo Romerio universiteto ekspertai 2020 m. liepos – gruodžio mėnesį atliko tyrimą pagal projektą „Ekstremalių situacijų teisinių, vadybinių ir ekonominių sprendimų vertinimas: pusiausvyros tarp visuomenės saugumo ir žmogaus teisių paieška“. Šio projekto tikslas buvo atlikti užkrečiamųjų ligų ekstremalių situacijų valdymo teisinio reguliavimo, viešosios politikos veiksmingumo ir finansavimo vertinimą, identifikuoti trūkumus ir spragas, bei pasiūlyti teisinio reguliavimo modelį, kuris suteiktų galimybes efektyviau valdyti ekstremalias situacijas ir užtikrinti žmogaus teisių apsaugą⁶.

Būtent susistemintų žinių trūkumas apie individų ir grupių elgsenos teisinį reguliavimą, jų teises ir pareigas, atsakomybes esant ekstremaliai situacijai sukelia visuomenės abejones valstybės teisinės sistemos patikimumui. Dažnu atveju kylant abejonėms dėl priemonių suvaldymo ekstremaliai situacijai, visuomenė vadovaujasi ne teisės doktrina, o jiems prieinama žiniasklaidos informacija, kurioje informacija taip pat ne visuomet atitinka ginamų vertybių ir siekiamo rezultato. Pastebima, kad kuriasi nauja praktika, yra neaišku kokie veiksmai pasiteisina ir kokie ne, su tokiu nenuspėjamumu pasaulis, o tuo labiau Lietuva nėra susidūrusi. Apie naujos praktikos esminius pokyčius, kurie padarė didžiulę įtaką žmogaus, visuomenės ir valstybės gyvenimui yra išleistas tęstinis leidinys „Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai“⁷.

Šiame leidinyje yra išnagrinėti Konstitucinio Teismo nutarimai, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisinio reguliavimo praktikos pokyčiai bei kiti svarbūs klausimai. Žmonės susiskaldo į grupes, vieni kovoja dėl jų suvaržytų žmogaus teisių, o kiti laikosi visų Vyriausybės nurodymų. Tačiau niekas negali pasakyti ar Vyriausybės priimti sprendimai dėl visuomenės saugumo yra pertekliniai, ar ne. Daugelis nėra susidūrę su tokiais teisiniais režimais, plačiau šia tema rašė Vaidotas A. Vaičaitis savo straipsnyje „Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje

⁵ Sergio Albeverio, Volker Jentsch, Holger Kantz, *Extreme events in nature and society* (Vokietija, 2006), https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=pf-okB8PADcC&oi=fnd&pg=PA1&dq=extreme+events&ots=STdRZr_5Lg&sig=8Y74lxpmGbiwrcWN84PyJRYHvSA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true.

⁶ Lyra Jakulevičienė ir kt., „COVID-19 pandemijos metu priimtų sprendimų vertinimas teisiniu, vadybiniu ir ekonominiu požiūriu tyrimo išvados“, Vilnius: MRU, 2020, https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2021/01/COVID_sprendimu_tyrimo_isvados.pdf.

⁷ Lyra Jakulevičienė, Vytauta Sinkevičius, „Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai“, Vilnius: MRU, 2020, https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17050/Lietuvos_teis%C4%97_I%20dalis.pdf?sequence=1&isAllo wed=y.

sistemoje“⁸. Norint išvengti visuomenėje sumaišties būtina pateikti, kuo daugiau aiškios, struktūrizuotos informacijos apie individų ir grupių teises ir pareigas, teisinį reguliavimą ne tik teismams, bet ir visuomenei.

Tyrimo problema. Šiame darbe siekiama atsakyti į klausimą: ar esant ekstremaliai situacijai teisinis reguliavimas yra pakankamai veiksmingas užtikrinti saugią individų ir grupių elgseną?

Tyrimo objektas. Teisinis reguliavimas ekstremalios situacijos laikotarpiu.

Tyrimo tikslas. Atskleisti individų ir grupių elgsenos ekstremalios situacijos atveju teisinio reguliavimo ir praktikos ypatumus.

Tyrimo uždaviniai.

- 1) Išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje sampratą;
- 2) Išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožus;
- 3) Išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo praktiką ekstremalios situacijos atveju;

Ginamieji teiginiai. Esant ekstremaliai situacijai teisinis reguliavimas nėra pakankamai konkretus ir aiškus, siekiant užtikrinti saugią individų ir grupių elgseną.

Tyrimo metodika. Atliekant magistrinio baigiamojo darbo tyrimą naudotas dokumentų analizės metodas. Dokumentų analizė buvo naudojama tiriant mokslinės literatūros šaltinius bei Lietuvos Respublikos įstatymus, su tikslu išsiaiškinti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ypatumus ekstremalios situacijos metu. Lyginamosios analizės metodas taikytas nagrinėjant Lietuvos teismų praktiką bei leido tarpusavyje palyginti teisinio reglamentavimo būdus, kuriuos suponuoja skirtingi teisės aktai, tokie kaip Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas ir pan. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas išanalizuotai medžiagai apibendrinti bei darbo išvadoms suformuluoti.

Tyrimo struktūra. Ši magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai ir pateikiamos išvados. Pirmajame skyriuje apibrėžiama individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos metu teoriniai aspektai. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą, analizuojama ekstremalios situacijos samprata, individų ir grupių elgsenos samprata, individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje principai. Antrame skyriuje aprašomi individų ir grupių elgsenos teisinio reglamentavimo ekstremalios situacijos atveju bruožai.

⁸ Vaidotas A. Vaičaitis „Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje“, *Teisė*, Vol. 117 (2020), <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/22280/21482>.

Apibrėžiami bendrieji reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožai, išvardijamos institucijų, individų ir grupių bei policijos pareigūnų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju. Trečiame skyriuje atliktas individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos atveju praktikos tyrimas, kuriame pateikiama administracinių nusižengimų pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį ir 526 straipsnio 3 dalį statistikos, veikos požymių turinio ir Lietuvos teismų nuosprendžių bei nutarčių analizė. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir pasiūlymai apie individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ypatumus ekstremalios situacijos atveju. Taip pat, į šio magistrinio darbo struktūra įeina anotacija ir santrauka.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija

Vyriausybė – Lietuvos Respublikos Vyriausybė

Seimas – Lietuvos Respublikos Seimas

Vidaus reikalų ministerija - Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija

ANK – administracinių nusižengimų kodeksas

ŽULPK - Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas

Civilinės saugos įstatymas – Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas

1. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS SAMPRATA

Šio skyriaus pirmame poskyryje aptariamas ekstremalaus įvykio kontekstas, supažindinama kaip ekstremalų įvykių apibūdinama mokslininkai, nurodomi ekstremalių įvykių kriterijai. Toliau, apibūdinama nepaprastoji padėtis, jos reikšmė ir skirtingos ekstremalios situacijos sąvokos. Taip pat išvardijamos ekstremalios situacijos priežasčių rūšys ir jų kylimo priežastys. Kitame poskyryje aprašoma mokslo šaka apie elgseną, pristatomos bihevioristų teorijos, supažindinama su elgsenos samprata bei ją įtakojančiais dalykais. Be to pateikiama Abrahamo Maslow žmogaus poreikių piramidė, kuri nurodo kokius pirmiausiai poreikius žmogus siekia patenkinti. Trečiame poskyryje pristatoma teisinio reguliavimo samprata, jos objektas. Supažindinama su socialinio elgesio samprata. Taip pat, nurodomi teisinio reguliavimo metodai ir būdai kaip yra reguliuojamas visuomenės elgesys. Aprašomi bendrieji teisės principai, pamatinės konstitucinės vertybės bei konstituciniai principai, kurie leidžia suprasti kokiais teisės principais yra priimami įvairūs sprendimai darantys įtaką individų ir grupių elgsenai.

1.1. Ekstremalios situacijos samprata

Siekiant tinkamai išsiaiškinti ekstremalios situacijos sąvoką, reikia išanalizuoti kuo daugiau autorių darbų, kurie nagrinėjo šią sąvoką. Kaip yra teigiama moksliniuose šaltiniuose, pavyzdžiui, Stanislovo Kučinsko ar Editos Mockienės, ekstremali situacija kyla dėl ekstremalaus įvykio susidariusios padėties. Ekstremalus įvykis sukuria ypatingą kontekstą, kuriame jis turi ribotą erdvę ir laiką. Šis įvykis atsiranda atsitiktinai, netikėtai arba jam yra būtinybė atsirasti, dėl natūralių ar pačio žmogaus sukurtų priežasčių arba dėl šių abiejų derinių sudėjus kartu. Pačio įvykio negalima apibrėžti taip lengvai ir konkrečiai, tai apima daugybę požymių, tokių kaip retas, išskirtinis, katastrofiškas, stebinantis, nepasikartojantis ir panašiai. Ekstremalūs įvykiai gali būti pagrindinis geologinio ir šiuolaikinio laiko pokyčių variklis. Puikūs pavyzdžiai yra evoliucinė įvairovė po masinio išnykimo, kurį sukelia ekstremalus vulkanizmas ar asteroidų poveikis. Organizmų evoliucija šiuolaikiniame laike paprastai vertinama kaip laipsniškas procesas, atsirandantis dėl genetinių pokyčių, aplinkos sutrikimų. Šiuolaikinėje aplinkoje kartais pasitaiko stiprių sutrikimų, tokių kaip karščio bangos, potvyniai, uraganai, sausros. Kadangi ekstremalūs įvykiai yra reti, beveik pagal apibrėžimą, juos sunku iširti. Iki šiol daugiausia dėmesio skiriama jų ekologinėms, o ne evoliucinėms pasekmėms.⁹

⁹ Peter R. Grant ir kt., „Evolution caused by extreme events“, *The royal society*, 2017 m. gegužės 8 d., <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rstb.2016.0146>.

Japonų kilmės profesorius Joonhong Ahn¹⁰ pasakoja apie Fukušimos I atominės elektrinės avariją ir teigia, kad ši avarija apėmė kovą su neįsivaizduojama katastrofos problema ir turi ryšį su nepaprastą padėtimi, kuri atrodo lėta, besitęsianti ir neturinti pabaigos. Tuo metu toje vietovėje neapsiribojo tik Fukušimos branduoline avarija, joje kilo gamtos grėsmės, tokios kaip žemės drebėjimas ir cunamis, dėl ko buvo apgadinti objektai. Viena iš Fukušimos avarijos pamokų yra tai, jog pasirengimo normalizuotis po katastrofos etapas yra toks pat strateginis kaip ir pasirengimas krizių valdymui. Saugumo metodai apsiriboja tik rizikos analizės principu ir standartų laikymusi, todėl dažniausiai neįvertinami ekstremalūs reiškiniai, kurių negalima suplanuoti.

Ekstremalus įvykis yra tuomet, kai jis atitinka numatytus standartus, t. y. įvykio mastą, pasekmes ar faktą apibūdinančius dydžius arba aplinkybes. Pagal statistiką, kiekvienais metais Lietuvoje kyla apie 20 tūkstančių įvykių.¹¹ Tai yra tokie įvykiai, kurie kyla dėl tyčinės ar netyčinės žmogaus veiklos, arba dėl gamtinių reiškinų. Įvykius galima išskirti į gamtinius, dėl klaidos, veikimo ar neveikimo žmogaus sukeltus įvykius ir žmogaus tyčia sukeltų įvykių. Tačiau tik 400 įvykių yra fiksuojami kaip ekstremalūs įvykiai¹². Ekstremalusis įvykis nuo įprasto įvykio skiriasi padarytu poveikiu. Ekstremaliais įvykiais vadinami įvykiai, kurie padarė neigiamą įtaką žmonėms, turtui, aplinkai ar socialinėms sąlygoms.

Ekstremalūs įvykiai yra įvykiai, kurie atitinka šiuos kriterijus:

- nukentėjo žmonės (žuvo, buvo sužaloti, susirgo, apsinuodijo), kilo pavojus ne mažiau kaip 100 žmonių gyvybei, sveikatai, turtui ir (ar) aplinkai (teroro akto, sprogimo grėsmė);
- sutriko gyventojų socialinės sąlygos: neplanuotai, pakankamai ilgam laikui nutrūko kelių, geležinkelių, oro, vandens transporto eismas; daugiau negu parą ketvirtadaliui savivaldybės gyventojų nutrūko elektros energijos, gamtinių dujų, geriamojo vandens tiekimas, šilumos tiekimas šildymo sezono metu ar nuotekų šalinimas; keletą valandų šimtui tūkstančių gyventojų neveikė telefono ryšio tinklas, internetas, nutrūko Lietuvos nacionalinio radijo ar televizijos transliavimas; daugiau kaip 1 valandą sutriko pagalbos skambučių priėmimas ir dėl to nebuvo galima iškviešti pagalbos tarnybos; dėl pastato sugriuvimo neatidėliotai reikėjo suteikti gyvenamąją vietą daugiau kaip 10 žmonių;
- padarytas poveikis aplinkai: miškams, vandens telkiniams, orui, žemės paviršiui ir (ar) gilesniems jos sluoksniams, gyvūnams, žemės ūkio ar kitiems laukiniams augalams,

¹⁰ Joonhong Ahn, Franck Guarnieri, Kazuo Furuta, *Resilience: A New Paradigm of Nuclear Safety From Accident Mitigation to Resilient Society Facing Extreme Situation* (SpringerOpen, 2017), <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-58768-4>.

¹¹ Renata Baniulienė, "Ekstremalios situacijos", Civilinė sauga, žiūrėta 2021 m. birželio 19 d., <https://civsauga.lt/ekstremaliju-situaciju-valdymas/ekstremalioji-situacija/#1452765420119-d4dfaf69-4fae>.

¹² *Ibid*

saugomoms teritorijoms (draustiniais, regioniniais ir nacionaliniais parkams, rezervatams),

- kyla pavojus kultūros vertybėms, nekilnojamajai kultūros vertybei, pavojingajam ar valstybinės reikšmės objektui;
- kyla pavojus valstybės saugumui: užsienio valstybės karinių vienetų skaičiaus pasienio teritorijose padidėjimas, veiksmų suaktyvėjimas, karinės galios demonstravimas prie Lietuvos Respublikos valstybės sienos;
- nesankcionuotas užsienio valstybės ginkluotųjų pajėgų Lietuvos Respublikos valstybės sienos kirtimas, asmenų ar asmenų grupių neteisėti ir (ar) ginkluoti veiksmai, nukreipti prieš valstybės suverenitetą, konstitucinę santvarką, pasienio sargybos, valstybės sienos apsaugos objekto apšaudymas ar užpuolimas.¹³

Ekstremaliaisiais įvykiais laikomi ir kiti įvykiai:

- masinis užsieniečių antplūdis į Lietuvos teritoriją, kai Lietuvos Respublikos valstybės siena kertama nenustatytoje vietoje, nenustatytu laiku ar nenustatyta tvarka, vienos Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Valstybės sienos apsaugos tarnyba) užkardos veikimo teritorijoje;
- riaušės laisvės atėmimo vietoje ar grupinis pasipriešinimas laisvės atėmimo vietos administracijai, kai vyksta pogromai, padegimai, įkaitų grobimai ir kitokie tyčiniai veiksmai, taip pat laisvės atėmimo vietoje laikomų asmenų pabėgimas, įkaitų paėmimas ar kitokie tyčiniai veiksmai, šiurkščiai pažeidžiantys laisvės atėmimo vietų vidaus tvarką;
- įvykis, keliantis pavojų užsienio valstybių diplomatinėms atstovybėms, konsulinėms įstaigoms Lietuvos Respublikoje;
- nustatytas paliktasis jonizuojančiosios spinduliuotės šaltinis ar radionuklidais užterštas objektas, pavojingos cheminės medžiagos ir, arba preparato patekimas į gyvenamąją aplinką, kai viršijama paros didžiausia leidžiama koncentracija, įtartinas radinys – vokas, paketas, balionas, konteineris ar indas su pavojinga chemine medžiaga ir, arba mišiniu, arba neaiškios kilmės medžiaga;
- grasinimas įvykdyti teroro aktą; statinio, kai užstatoma didesnė nei 5 000 kv. m teritorija arba kai jame vienu metu gali būti 50 ar daugiau žmonių, visiškas ar dalinis sugriovimas.¹⁴

Ryšys tarp karų ir ekstremalaus įvykio kelia moralinį klausimą, kuris susijęs ir kitais klausimais, tokiais kaip ar konkretų ekstremalų įvykį reikia vertinti teigiamai ar neigiamai? XX a. karai yra pagrįstai laikomi žmonijos tragedija, kurių mastas ir pasekmės nebuvo numatytos, bet sukėlė revoliuciją, kuri pasėjo ir teigiamų pokyčių. Pasauliniai karai galiausiai paskatino

¹³ Baniulienė, *supra note*, 11.

¹⁴ *Ibid*

demokratijos paplitimą visame pasaulyje, o ypač Vokietijoje, baigiant kolonizavimo erą. Manoma, kad meteoritas nusileidęs į žemę prieš daug milijonus metų ir sunaikinęs dinosauro erą, palengvino žinduolių evoliuciją. Branduolinė nelaimė Černobylyje, per kurią žuvo tūkstančiai žmonių, paskatino kurti ir įgyvendinti alternatyvias tvarias energijos formas, nors Vakarų Vokietijos ir Rytų Vokietijos suvienijimas buvo teigiamai vertinamas kaip teigiamas *ekstremalus įvykis* sukėlęs didelį nedarbą ir socialinį skurdą. Todėl *ekstremalus įvykis* vertinamas subjektyviai, teigiamai arba neigiamai ir visada yra kompromisas tarp kilusio *įvykio* rizikos ir naudos.¹⁵

Profesorius Paul Slovic¹⁶ teigia, kad ekstremalūs įvykiai pagal apibrėžimą daro daug žalos žmonėms, turtui ir gamtos pasauliui. Kartais jie atsiranda dėl gamtos užgaidų, kaip potvynio, žemės drebėjimo ar audros atveju, ir todėl iš tikrųjų yra „žaidimų prieš gamtą“ rezultatas. Kitais atvejais jie kyla dėl technologinių nesėkmių ar netyčinių žmogaus klaidų, kaip, pavyzdžiui, Černobylio ar Bhopalo atveju.

Kalbant apie *įvykį*, kuris susiformuoja dėl gamtos reiškinių, tai yra tokį kaip uraganas, jis sukelia ekstremalią situaciją, tik tuo atveju, jei sukelia pavojų žmogaus gyvybei ar padaro materialinę žalą, nors tai yra laikoma įprastu įvykiu, jei jis patenka į negyvenamas vietas. Asteroido smūgis yra ekstremalus įvykis tik dėl to, kad jis smogia žemei ir keičia evoliucijos eigą, kuri įvyko maždaug prieš 65 milijonus metų. Mokslo požiūriu, poveikio aspektas nėra pats svarbiausias, mokslinę aistrą sužadina didžiuliai matavimų nuokrypiai, akivaizdus *įvykių* unikalumas, kitaip tariant, jų ne paaiškinamumas ir nenuspėjamumas. Tai reiškia, kad asteroido smūgis yra ekstremalus įvykis, neatsižvelgiant į jo poveikį žmogaus gyvenimui, kaip ir magnetinės audros magnetosferoje, net jei nėra užfiksuojamo poveikio elektroniniams prietaisams žemėje.¹⁷

Ekstremalus įvykis taip pat gali būti individualus, pavyzdžiui, pirmoji meilė, mokyklos baigimas, santuoka, vaiko gimimas, Nobelio premijos skyrimas. Taip pat, *įvykis* gali būti bendro pobūdžio, nes daro įtaką žmonėms ir aplinkai: visuomenės nelaimės, kaip pavyzdžiui, tokios kaip gripas; stichinės nelaimės, pavyzdžiui, potvyniai, sausros, ciklonai; techniniai gedimai – elektros energijos tiekimo nutraukimas, sprogimai, cheminės taršos; rinkos sutrikimai, didžiuliai nuostoliai, ekonominės krizės, dideli akcijų rinkos svyravimai.

Šveicarų matematikas Sergio Albeverio¹⁸ teigia, kad yra daug ekstremalaus įvykio apibrėžimų ir tai parodo, kad apibrėžimas yra daugialypis, įmantrus, sudėtingas, įvairiai

¹⁵ Albeverio, *supra note*, 5.

¹⁶ Paul Slovic, „Perception of Risk Posed by Extreme Events“, *conference “Risk Management strategies in an Uncertain World“*, (2002): 2, https://www.researchgate.net/publication/209805350_Perception_of_Risk_Posed_by_Extreme_Events.

¹⁷ Albeverio, *op. cit.*

¹⁸ Albeverio, *supra note*, 5.

interpretuojamas, suvokiamas ir vertinamas. Mokslui tai nėra priimtina situacija. Moksliniu požiūriu turi būti siekiama išlaisvinti *ekstremalaus įvykio* apibrėžimą nuo jo subjektyvumo, kad būtų galima gauti objektyvesnį apibrėžimą. Jis teigia, kad norint apibrėžti dalyko dydį, reikia pakankamai jį žinoti. Matematikas mini, kad ekstremalų įvykių galima apibūdinti pagal svarbiausius elementus: statistines ir dinamines savybes, galimus bendrumus ir analogijas, stebėjimus, mechanizmus, nuspėjamumą, prognozavimą ir valdymą. Lyginant, matyti, kad ekstremalios situacijos apibrėžimai yra apibūdinami panašiai, tačiau galima pastebėti, kad ekstremalios situacijos apibūdinimai remiasi į padėtį, kuri kelia pavojų visuomenės sveikatai ar gyvybei, arba turtui.

Bet kokie nutikę įvykiai dar nereiškia, kad jie yra pripažįstami ekstremaliais įvykiais ir iš to gali būti skelbiama ekstremali situacija. Civilinės saugos tinklalapis, nurodo, kad *ekstremalūs įvykiai* tai „gamtiniai arba dėl neatsargios ar neatsakingos žmogaus veiklos kylantys techniniai, ekologiniai ar socialiniai įvykiai, keliantys pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai“¹⁹.

Ekstremalių įvykių kriterijai yra reglamentuoti Vyriausybės patvirtintame „Ekstremalių įvykių kriterijų sąrašė“²⁰. Jie yra klasifikuojami, pirmoji klasifikacija, kai yra nukentėjęs žmogus, tai žmogaus žūtis arba sutrikdyta sveikata. Sekanti įvardijama įvykiu, dėl kurio sutrikdytos gyventojų socialinės sąlygos, kaip pavyzdžiui, neplanuotas transporto eismo nutraukimas, neplanuotas energetikos, komunalinių, ryšių paslaugų, Lietuvos nacionalinio radijo ar televizijos transliavimo nutraukimas gyventojams ar vartotojams. Toliau yra klasifikuojama į įvykius, dėl kurio padarytas poveikis aplinkai, tai yra miškams, vandens telkiniams, žemės paviršiui ar gilesniems jos sluoksniams, orui, žemės ūkio ar kitiems laukiniams augalams, gyvūnams. Taip pat, įvykiai yra klasifikuojami į kitus įvykius, kai reikia pasitelkti ir koordinuoti civilinės saugos sistemos pajėgas, kyla pavojus pavojingajam ar valstybinės reikšmės objektui, kyla pavojus valstybės saugumui. Kiekvienas ekstremalus įvykis yra įvertinamas matavimo kriterijais bei dydžiu ir kritine riba.²¹

Joonhong Ahn teigia²², kad situacija vadinama *ekstremalia*, kai sąlygos kardinaliai skiriasi nuo vadinamojo įprasto gyvenimo sąlygų ir yra neįprastai intensyvios, tampa per didelės ar net nepakeliamos. Žmonės kovodami su ekstremalia situacija nustumia savo ribas iki bedugnės krašto. Asmuo, grupė, organizacija, įmonės ar paprasčiau sakant sistema, susiduria su didžiuliu smurtu, radikaliu gyvenimo supurtymu ir pasikeitimu. Dėl ypatingos padėties

¹⁹ Baniulienė, *supra note*, 11.

²⁰ „Ekstremalių įvykių kriterijų sąrašas“, TAR, žiūrėta 2021 m. birželio 19 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F2432CA5A7F8/asr>.

²¹ *Ibid*

²² Ahn, *supra note*, 10.

sunaikinama tapatybės, prarandami standartai ir sugriaunama sistema. Nuo to momento, kai esama vertybių sistema sutrinka, įvyksta pokyčiai ir atsiranda nauja sistema.

A. Milašauskas ir kiti autoriai, ekstremalios situacijos sąvoką aiškina kaip padėtį, „kai dėl ginkluotų konfliktų, technogeninių procesų ar gamtos reiškinių kyla didelė grėsmė žmonių sveikatai, gyvybei, sutrikdoma ekonominė veikla arba ištinka ekologinė nelaimė“²³. Pasauliniai karai neabejotinai yra vieni ekstremaliausių įvykių, įvesta karo padėtis panaši į nepaprastą padėtį. Lietuvos teisiniame reglamentavime aktualiausias teisės aktas yra Lietuvos Respublikos Konstitucija. Aukščiausią galią turinčiame teisės akte, tokio apibrėžimo kaip ekstremali situacija nėra, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucijoje galime rasti nepaprastosios padėties apibrėžimą. Lietuvos teritorijoje Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) gali įvesti nepaprastą padėtį, o Lietuvos Respublikos Prezidentas ją paskelbti.

Remiantis pagrindiniu valstybės įstatymu, nepaprastoji padėtis įvedama kai „Valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai“²⁴. Platesnė sąvoka yra nustatyta Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatyme, tai – „ypatingas teisinis režimas valstybėje ar jos dalyje, leidžiantis taikyti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – ir Konstitucija) ir šiame Įstatyme nustatytus laikinus naudojimosi fizinių asmenų teisėmis ir laisvėmis apribojimus ir laikinus juridinių asmenų veiklos apribojimus.“²⁵

Nepaprastoji padėtis, tai ekstremalios situacijos aukštesnis lygmuo, nurodantis labai prastą padėtį šalyje ir suteikiantis galimybę griežčiau valdyti ir kontroliuoti situaciją valstybėje, siekiant atstatyti santvarką ir visuomenės rimtį į pradinę padėtį. Aušra Vainorienė²⁶, savo disertacijoje leidžia pasidžiaugti, kad Lietuvoje dar nė karto nebuvo paskelbta nepaprastoji padėtis nuo nepriklausomybės atgavimo laikų.

Petras Čyras ekstremalios situacijos sąvokoje nemini apie ginkluotą konfliktą, kaip minėjo ankstesni autoriai, tačiau vartoja žodį *karas* ir apibrėžia taip: „padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir lemia staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai, žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius“²⁷. Edita Mockienė, knygoje „Civilinė sauga“²⁸ ir Stanislovas Kučinskas savo knygoje „Civilinė sauga“²⁹ taip pat apibrėžia ekstremalios situacijos sąvoką kaip ir Petras Čyras.

²³ A. Milašauskas ir kt., *Civilinės saugos pagrindai* (Vilnius: Meralas, 1996), 11.

²⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, LRS, žiūrėta 2021 m. birželio 19 d., <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.

²⁵ „Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. birželio 19 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169562/asr>.

²⁶ Aušra Vainorienė, „Nepaprastosios padėties teisiniai pagrindai“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2018), 8, <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:32886537/datastreams/MAIN/content>.

²⁷ Petras Čyras, Romualdas Dubonis, Ritoldas Šukys, *Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose* (Vilnius: „Technika“, 2008), 28.

²⁸ Edita Mockienė, *Civilinė sauga* (Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras, 2007), 7.

²⁹ Stanislovas Kučinskas, *Civilinė sauga* (Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009), 17.

Ekstremali situacija yra neigiamas dalykas, o tai kad ji sąlygoja tam tikrus pozityvius dalykus, tai jie susiję kaip reakcija apsaugoti nuo busimų pavojų, bet tai nereiškia, kad yra kažkas teigiamo padaryta pačios ekstremalios situacijos, tai žmonių reakcija ir siekis ateityje išvengti įvykių, kurių erdvinis ir laikinis išsiplėtimas virsta jau situacija, nes įvykis nemomentinis, jis turi liekamuosius padarinius.

Viešojoje erdvėje, daug informacijos apie civilinę saugą galima rasti konsultantės Renatos Baniulienės tinklalapyje „civsauga.lt“. R. Baniulienė ekstremalios situacijos sąvoką aiškina kiek kitaip negu ankstesni autoriai (žr.1 lentelę), tačiau teisingiausia yra remtis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 6 dalies ekstremalios situacijos išaiškinimu, kaip ji ir padarė, kad „ekstremalioji situacija – dėl ekstremaliojo įvykio susidariusi padėtis, kuri gali sukelti staigų didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui, aplinkai arba gyventojų žūtį, sužalojimą ar padaryti kitą žalą“³⁰ ir pabrėžia, kad ekstremalioji situacija yra teisinė padėtis,

1 lentelė. Ekstremalios situacijos sąvokos

Ekstremali situacija – padėtis, kai dėl ginkluotų konfliktų, technogeninių procesų ar gamtos reiškinių kyla didelė grėsmė žmonių sveikatai, gyvybei, sutrikdoma ekonominė veikla arba ištinka ekologinė nelaimė.
Ekstremali situacija – padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir lemia staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai, žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius.
Ekstremalioji situacija – dėl <i>ekstremaliojo įvykio</i> susidariusi padėtis, kuri gali sukelti staigų didelį pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui, aplinkai arba gyventojų žūtį, sužalojimą ar padaryti kitą žalą.
<i>Ekstremalusis įvykis</i> – nustatytus kriterijus atitinkantis, pasiekęs ar viršijęs gamtinis, techninis, ekologinis ar socialinis įvykis, kuris kelia pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai.

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

kuri įsigalioja tik po teisinio sprendimo ją paskelbti³¹. Kad būtų skelbiama ekstremali situacija, tam turi įvykti ekstremalus įvykis. Ši sąvoka yra apibrėžiama visų mano minėtų autorių knygose vienodai kaip ir Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 7 punkte: „ekstremalusis įvykis – nustatytus kriterijus atitinkantis, pasiekęs ar viršijęs gamtinis, techninis, ekologinis ar socialinis įvykis, kuris kelia pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai“³².

Ekstremali situacija kyla dėl tam tikrų priežasčių, šios priežastys yra nurodomos *ekstremalaus įvykio* sampratoje, ir išskiriamos į keturias rūšis: *gamtinės, techninės, ekologinės,*

³⁰ „Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. gruodžio 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69957/asr>.

³¹ Renata Baniulienė, „Ekstremalios situacijos“, Civilinė sauga, žiūrėta 2020 m. gruodžio 5 d., <https://civsauga.lt/ekstremaliju-situaciju-valdymas/ekstremalioji-situacija/#1452765443215-63a10c55-a5ef>.

³² Seimas, *op. cit.*

socialinės (žr. 1 pav.). Pasikeitusios klimato sąlygos sukuria stichines nelaimes, masinius durpynų ir miškų gaisrus, ypač pavojingas, masines epidemijas, infekcines gyvulių ligų išplitimus, ar greitą ligos plitimą nuo užkrečiamų augalų, visa tai įvyksta dėl *gamtinių* priežasčių. Ekstremali situacija skelbiama dėl *techninių* priežasčių, kai įvyksta įvairiausi technologinių veiksmų sutrikimai, todėl kyla gaisras, įvyksta sproginimas ir patenka į aplinką cheminiai ar radioaktyvūs teršalai, griūna pastatai, įvairių rūšių transporto priemonių avarijos, energetikos, magistralinių vamzdynų avarijos ir dėl kitokių skirtingų ekstremalių įvykių, kurioms būdinga pramonės objektams ir komunikacijoms. *Ekologinės* priežastys, tai sausumos būklės, atmosferos sudėties ir jos savybių, hidrosferos būsenos pakitimai. Taip pat, dėl žmonių, visuomenės, kitaip tariant *socialinių* priežasčių, kai kyla masinės riaušės, neramumai, protestai, diversijos, blokados, provokacijos, teroristiniai išpuoliai, pasitelkiama kariuomenė Lietuvos ar kaimyninės valstybės teritorijoje.³³

1 pav. Ekstremalių situacijų priežasčių rūšys

Šaltinis. Sudaryta autoriaus, remiantis Editos Mockienės, *Civilinė sauga* (Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras, 2007), 7-8.

Ekstremalios situacijos yra skirstomos ir pagal mastą, išskiriamos keturių rūšių pagal mastą ekstremalios situacijos (žr. 2 pav.). Pirmoji yra *ribota ekstremali situacija*. Tai padėtis, kai dėl ekstremalaus įvykio susiformavusi padėtis, kuriai įvykus žuvo ne daugiau kaip 5 žmonės ar dingo be žinios ne daugiau kaip 20 žmonių, sutrikdytos socialinės gyvenimo sąlygos ar fiziologinės arba ekstremalaus įvykio teritorijos ribos neišplito už ūkio subjekto teritorijos, o padariniai likę nuo ekstremalios situacijos yra šalinami ūkio subjekto gelbėtojų pajėgomis arba pasitelkus specialiosios tarnybos.

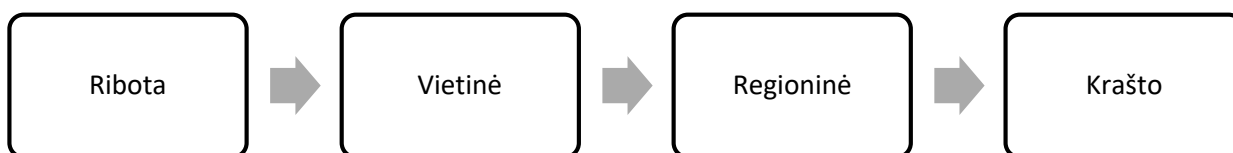
Antroji rūšys yra *vietinė ekstremali situacija*, kai dėl ekstremalaus įvykio žuvo 6 – 20 žmonių ar dingo be žinios 20 – 60 žmonių; taip pat sutrikdytos fiziologinės ar socialinės gyvenimo sąlygos, arba patirta nuostolių nuo vieno iki dviejų tūkstančių minimalios mėnesio algos dydžio sumos ir tokio įvykio teritorijos ribos nekirto savivaldybės ribų, o kilę padariniai

³³ Petras Čyras, Romualdas Dubonis ir Ritoldas Šukys, *Civilinė sauga* (Vilnius: „Technika“, 2003), 5.

yra naikinami ne tik specialiųjų tarnybų pagalba, bet ir pasitelkiant kitus materialinius išteklius arba juos įgijus iš kitų savivaldybių.

Trečioji, *regioninė ekstremali situacija* – tai dėl ekstremalaus įvykio susidariusi padėtis, dėl kurios žuvo ar dingo be žinios virš 20 žmonių, sutrikdyta fiziologinė arba socialinio gyvenimo sąlygos, arba nuostoliai sudaro daugiau kaip du tūkstančius minimalios mėnesio algos dydžio sumą ir ekstremalaus įvykio teritorijos ribos peržengė savivaldybės ribas ir išplito į apskrities teritoriją, o kilę padariniai šalinami ne tik apskrities teritorijoje esančia pagalba, tačiau ir naudojant kitus apskrityje turimus materialinius išteklius ar pajėgas.

Ketvirtoji rūšis, tai *krašto ekstremali situacija* – kai ekstremalios situacijos padariniai yra vienoje ir daugiau apskričių teritorijos ribų, arba į ekstremalios situacijos valdymą įsitraukia valstybinio lygmens civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos institucijos.³⁴

2 pav. Ekstremalios situacijos pagal mastą

Šaltinis: sudaryta autoriaus, pagal Petras Čyras, Romualdas Dubonis, Ritoldas Šukys, *Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose* (Vilnius: „Technika“, 2008), 28-29.

Išnagrinėjus autorių darbus galima teigti, kad *ekstremalūs įvykiai* yra gamtiniai arba dėl neatsargios ar neatsakingos žmogaus veiklos kylantys techniniai, ekologiniai ar socialiniai įvykiai, keliantys pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai, dėl įvykio erdvinio ir laikino išsiplėtimo virsta į ekstremalią situaciją. Ekstremali situacija apibūdinama kaip padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir lemia staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai, žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius. Ji yra klasifikuojama į gamtines, technines, ekologines ir socialines kylimo priežastis. Taip pat, ekstremalios situacijos yra skirstomos pagal mastą, į ribotą, vietinę, regioninę ir krašto.

1.2. Individų ir grupių elgsenos samprata

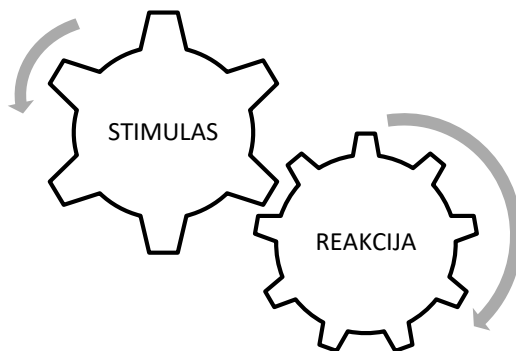
XX amžiuje pradėjo formuotis naujas mokslas, kuris nagrinėja psichologinių ir sociologinių elementų daromą įtaką žmonių pasirinkimams. Tai mokslo šaka apie elgseną, kurios pagrindas yra tai, kad kiekvienas individas yra skirtingas ir turi skirtingus tikslus bei poreikius. Šis mokslas teigia, kad kiekvienas individas siekia sau naudą, tačiau kad individas pasiektų sau

³⁴ „Valstybinio audito ataskaita ekstremalių situacijų valdymo organizavimas“, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, žiūrėta 2020 m. gruodžio 31 d., <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=1613>.

reikiama naudą ne visada pasielgia racionaliai. Žmonės priima sprendimus savanaudiškai dėl savo asmeninės gerovės, jų priimti sprendimai priklauso nuo asmeninių savybių, požiūrio į socialinį gyvenimą, moralės suvokimo ir gyvenimo tikslų. Žmonių neracionaliems sprendimams daro įtaką ir dabartinės emocijos, išoriniai veiksniai, asmeninės problemos bei lūkesčiai.

Viena iš žmogaus elgsenos mokslo teorijų yra biheviorizmas³⁵. Biheviorizmo samprata verčiasi iš angliškų kalbos žodžio „*behaviour*“, apibūdinančio elgseną.³⁶ Biheviorizmas, tai psichologijos kryptis, kurios tyrimo objektas yra žmonių ir gyvūnų elgsena. Ši mokslo teorija susiformavo XX amžiaus pradžioje Jungtinėse Amerikos Valstijose, jos atsiradimą lėmė filosofinės objektyvizmo ir mechanizmo tradicijos, evoliucionizmo laimėjimai, introspektyviosios psichologijos krizė, zoopsichologų mėginimai objektyviais metodais tirti gyvūnų elgseną³⁷.

Bihevioristai daugiausia tyrė gyvūnus, teigė, kad žmogaus elgsens nuo gyvūno skiriasi tik sudėtingumo laipsniu, bet remdamiesi gautomis išvadomis mėgino paaiškinti ir žmogaus elgesį, į tai ką žmogus daro ir kokios konkrečios aplinkybės verčia jį vienaip ar kitaip pasielgti. Bihevioristai stengiasi atrasti tam tikro elgesio susijusias priežastis bei seką, kaip pakeisti aplinką ir kad tada pasikeistų elgsens norima linkme. Šios teorijos mokslininkai sutinka su tuo, kad žmogus mokosi stebėdamas ir analizuodamas kitus žmones. Dažniausiai individas keičia savo elgesį, kai pamato, kad už tam tikrą elgesį kiti yra skatinami arba gauna kitokio dėmesio. Taip pat, bihevioristinės teorijos analitikai skiria daug dėmesio ir individo patirčiai, kadangi mano, jog kiekvienas žmogaus elgsens yra praeityje įvykusių įvykių rezultatas.

3 pav. Stimulo ir reakcijos tarpusavio sąsaja

Šaltinis: sudaryta autoriaus.

Pagrindinis biheviorizmo dėsnis yra išmokimo teorija, kuri atskleidžia stimulo ir reakcijos tarpusavio sąsajas (žiūrėti 3 pav.). Dalis reakcijų į stimulą yra refleksai, kurie nėra sąmoningai valdomi, bet kitos reakcijos į stimulą yra išmokstamos. Anot mokslininkų, gyvenime vienos

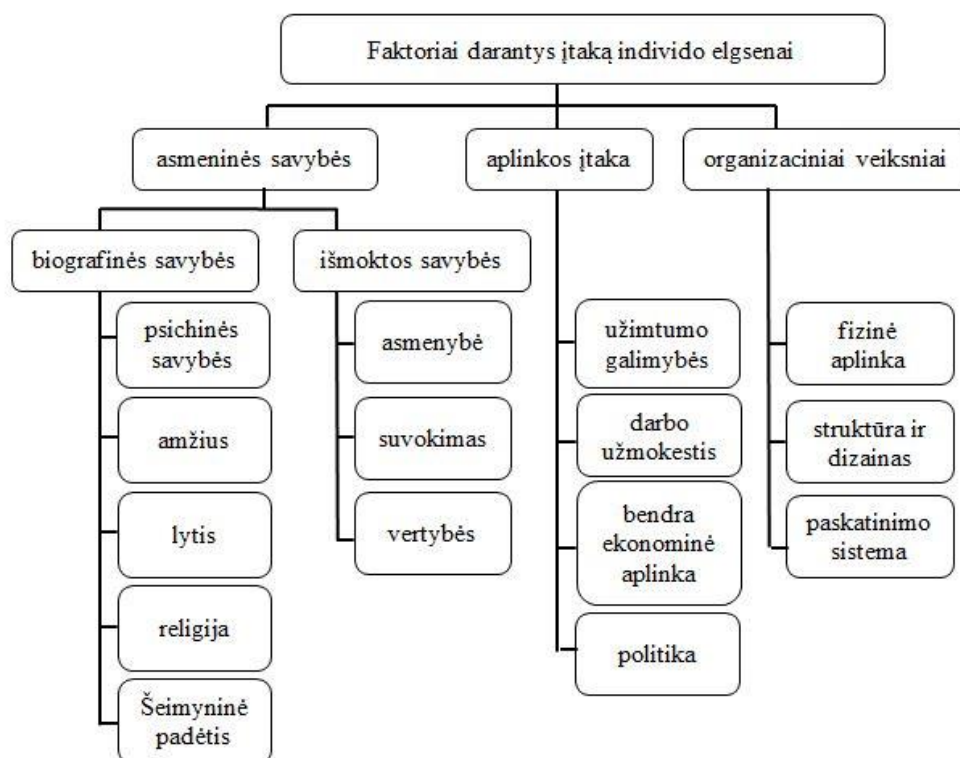
³⁵ Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, „Biheviorizmas“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 8 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/biheiviorizmas/>.

³⁶ Bronislovas, Piesarskas, *Dvitolmis anglų – lietuvių kalbos žodynas A-M I tomas*, Vilnius: „Alma littera“, 2004, 115.

³⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija, *op. cit.*

reakcijos atsiranda, o kitos kurios būna nebetinkamos, tiesiog išnyksta. Yra išskirti du išmokimo būdai: klasikinės sąlyginės reakcijos ir operantinio sąlygojimo būdai.³⁸

Elgsena reiškia būdą, kaip būtybė reaguoja arba elgiasi save supančioje aplinkoje ir esamame laike. Tai galima apibūdinti kaip derinį, kurios reakcija yra į vidinius ir išorinius dirgiklius. Individų grupės dažnai susiduria su individo lojalumo ir pasitenkinimo darbu problemomis. Šioms problemos išspręsti dažnai yra pasitelkiamos įvairios praktikos, kuriomis bandoma ištaisyti individų grupėje esančią aurą. Tačiau, kad tai ištaisyti reikia išsiaiškinti individų poreikius ir norus, kurie sudarytų galimybes individui jaustis pilnavertiškam. Individo elgesys daro didelę įtaką grupės, organizacijos veiklai ir jos elgsenai, kaip pavyzdžiui, teigiamas elgesys organizacijoje gali padidinti jos produktyvumą, kita vertus, neigiamas elgesys padarys žalą ūkio subjektui ir gali atnešti didelių nuostolių. Kaip pavyzdžiui, labiausiai individų elgseną, susijusią su finansine gerove, skatina didesnis atlyginimas. Yra trys dalykai, kurie turi įtakos individo elgsenai, tai asmeninės savybės, aplinkos daroma įtaka ir organizaciniai veiksniai (žr. 4 pav.).³⁹ Asmeninės savybės skyla į dar dvi savybes, tai biografines ir išmoktas savybes.

4 pav. Faktoriai darantys įtaką individo elgsenai

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis „Individual Behaviour in Organization Factors Influencing Individual Behaviour“, Commerce mates, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 14 d., <https://commercemates.com/individual-behaviour-in-organization/>.

³⁸ Jurgita Kerevičienė, *Pedagoginės psichologijos užrašai* (VU, Kaunas, 2014), https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf.

³⁹ „Individual Behaviour in Organization | Factors Influencing Individual Behaviour“, Commerce mates, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 14 d., <https://commercemates.com/individual-behaviour-in-organization/>.

Biografinės savybės yra genetiškai paveldėtos iš tėvų ar protėvių. Tai yra talentingos savybės, kurias žmogus turi nuo gimimo. Biografinės savybės gali būti psichinės, kai asmeninės savybės yra susijusios su odos spalvos, regėjimu, ūgiu, svoriu ir panašiai. Geras fizinės savybes turintis žmogus yra patrauklesnė asmenybė. Dar amžius yra individuali savybė, kurią lemia gimimo data. Nusistovėjusi nuomonė, kad jaunas individas bus aktyvesnis, energingesnis, labiau priims riziką ir bus ambicingas. Taip pat viena iš paveldimų savybių yra lytis ir visuomet yra tikimasi, kad moteris bus emocingesnė už vyrus. Atskirus elgesio organizacijoje aspektus įtakoja ir religinės individo vertybės. Labai religingas žmogus, eidamas savo pareigas, griežčiau laikosi moralinių vertybių, etikos ir elgesio taisyklių. Ir viena iš paskutinių biografinių savybių yra šeimyninė padėtis, kuri lemia, kad individas taps labiau priklausomas nuo darbo, nes turi išlaikyti savo šeimą. Kaip jau buvo minėta, asmeninės savybės atšaka yra išmoktos savybės, kurios reiškia individo elgsenos pokyčius, atsirandančius dėl jo sąveikos su aplinka. Asmenybė neapsiriboja fizinėmis žmogaus savybėmis, bet rodo asmens psichologinės sistemos augimą. Kaip pavyzdžiui, tai yra asmeniniai individų bruožai, apimantys kantrybę, ekstravertiškumą, dominavimą, agresyvumą, pyktį ir panašiai. Kita savybė yra suvokimas, tai asmens požiūris, ir reakcija į tam tikrą situaciją. Suvokimas yra apibrėžiamas kaip procesas, kurio metu informacija patenka į protą ir vyksta interpretacija, suteikianti tam tikrą protingą prasmę. Trečioji savybė yra vertybės, tokios kaip pasauliniai įsitikinimai, kuriais individas vadovaujasi atskiruose veiksmuose ir sprendimuose skirtingose situacijoje.⁴⁰

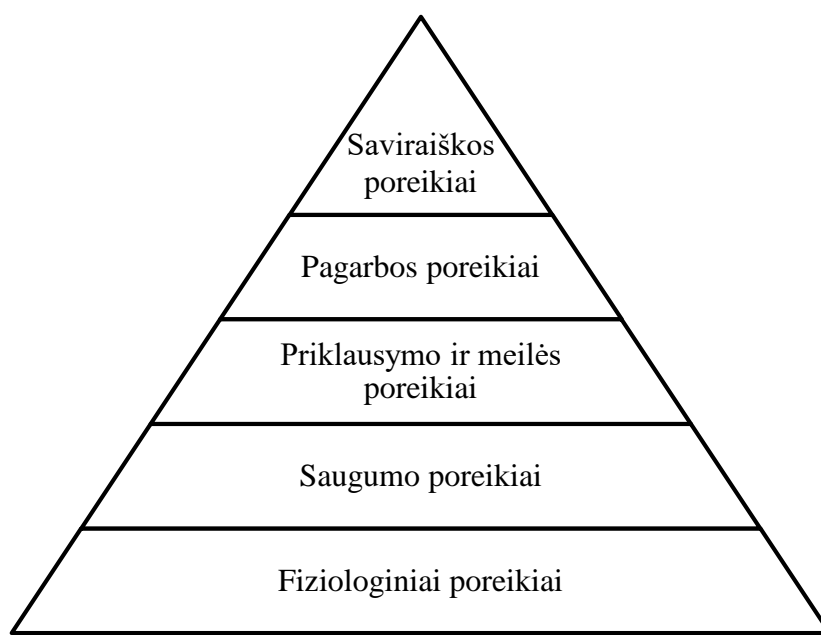
Aplinkos išoriniai veiksniai daro veiksmingą įtaką individo elgsenai. Kaip pavyzdžiui vienas iš veiksnių yra šalyje esančios užimtumo galimybės. Jeigu darbo pasiūlymų pasiūla nėra didelė, darbuotojas toliau laikysis to paties darbo lygio, nepriklausomai nuo to kiek bus patenkinti jo lūkesčiai. Tačiau atsiradus daugiau galimybių įsidarbinti, darbuotojai pereis prie kitų darbų. Sekantis veiksnys yra darbo užmokestis, kurios pagrindinis veiksnys yra piniginė kompensacija, kuri kiekvienas darbuotojas svarsto prieš prisijungdamas prie bet kurios organizacijos. Todėl sprendimas ar likti konkrečioje įmonėje, ar persikelti į kitą vietą, priimamas atsižvelgiant į gaunamą darbo užmokestį. Toliau bendra ekonominė aplinka, kuri šalies ekonominiam ciklui daro didžiulę įtaką individo elgsenai organizacijoje. Darbo saugumas ir stabilios pajamos yra svarbiausia darbuotojo motyvacija. Viešojo sektoriaus įmonių darbuotojams ekonominė padėtis šalyje neturi įtakos, nes jie gauna fiksuotą atlyginimą, nepriklausomai nuo ekonominės padėties. Paskutinis aplinkos išorinių veiksnių faktorius yra politika. Politiniai veiksniai netiesiogiai daro įtaką asmens elgesiui, tačiau esant politiškai stabiliai aplinkai, individai jaučiasi saugesni ir labiau pasitikintys savo šalies valdžia.⁴¹

⁴⁰ Commerce mates, *supra note*, 39.

⁴¹ *Ibid*

Trečiasis veiksnys darantis įtaką individo elgsenai yra organizaciniai veiksniai. Vienas iš jų yra fizinės galimybės, nes fizinė aplinka darbo vietoje daro didelę įtaką asmens elgesiui, tai paima tokius veiksnius kaip apšvietimas, švara, šilumas, triukšmo lygis, biuro baldai ir panašiai. Sekantys veiksnys yra struktūra ir dizainas, tai susiję su organizacijos padalinių projektavimu, nes individo elgsenai įtakos turi ir tai, kur pats individas puikiai dera organizacijos hierarchijoje. Ir paskatinimo sistema, pagerina bendrą individo veiklą ir elgesį pačioje organizacijoje jeigu jam yra padėkoma už jo atliktus darbus.⁴²

Bihevioristai teigė, kad „neįmanoma stebėti pojūčio, jausmo ar minties, tačiau galima stebėti ir fiksuoti žmonių elgesį jiems reaguojant į įvairias situacijas.“⁴³ Amerikiečių psichologui ir žinomam humanistinės psichologijos pradininkui Abrahamui Maslovui biheviorizmas atrodė per daug mechanistiškas. A. Maslovas neskaitino atkurti vaikystės prisiminimus ar skirti dėmesį į išmokus poelgius, o pažymėjo aplinkos daromą įtaką individo poreikiams bei elgsenai. Humanisto poreikių hierarchijos teorija, apibūdina kaip vieni tikslai, kol nebūna patenkinti, yra svarbesni už kitus. Individsams vieni poreikiai yra svarbesni už kitus poreikius. A. Maslovas sukūrė žmogaus poreikių piramidę (žr. 5 pav.), kurios apačioje yra

5 pav. A. Maslow žmogaus poreikių piramidė

Šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis David G. Myers, *Psichologija* (Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2008), 580.

fiziologiniai poreikiai, ir tik tada kai šie poreikiai yra patenkinami, kylama į aukštesnio lygio poreikių saugumą ir tik vėliau pasireiškia žmogui būdingi poreikiai mylėti ir būti mylimam, savivertės poreikis. Šios poreikių piramidės esmė, kad individui nepatenkinus žemiausio lygio,

⁴² Commerce mates, *supra note*, 39.

⁴³ David G. Myers, *Psichologija* (Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2008), 34.

tai yra fiziologinio poreikio, kuris yra pats svarbiausias, jokie kiti aukštesni poreikiai negali būti pasiekti, o jeigu jų poreikis yra išpildomas, tada žmogaus nebemotyvuoja to lygmens poreikis ir pereinama į kitą lygį piramidėje. Šių poreikių priklausomybė vienas nuo kito, rodo tarp jų esantį ekstremalų ryšį.⁴⁴

Psichologai motyvacija vadina poreikį arba norą, kuris teikia elgesiui energijos ir nukreipia jį į tikslą. Kaip pavyzdžiui, paskelbus ekstremalią situaciją ir visuomenėje praradus saugumo poreikį, individai susitelkia į šio poreikio patenkinimą ir mažiau pastangų deda į aukštesnio lygmens poreikius, tokius kaip poreikį įgyvendinti savo unikalias galimybes ar kitų pagarbos poreikį. Pirmiausia individai yra suinteresuoti pirmuoju fiziologiniu poreikiu, kad turėtų ką pavalgyti ir galėtų pamiegoti. Po to, individai ir jų grupės rūpinasi saugumo poreikiu, savo pačio saugumu, artimųjų šeimos narių bei namų apsauga.

Taigi, elgsena reiškia būdą, kaip būtybė reaguoja arba elgiasi save supančioje aplinkoje ir esamame laike. Tai galima apibūdinti kaip derinį, kurios reakcija yra į vidinius ir išorinius dirgiklius. Pažymėtina, kad aplinka daro įtaką individo poreikiams bei elgsenai. Įvykus ekstremaliai situacijai, žmogus pirmiausia atsižvelgia į savo poreikių piramidę, kokius poreikius, esant ekstremaliai situacijai jis gali išpildyti.

1.3. Individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje principai

Visuomenėje socialinė tvarka formuojasi įtvirtinant nuostatas, kurios reikalauja tam tikro elgesio modelio ir jas oficialiai patvirtinant. Šios elgesio nuostatos veikia socialinius santykius, o jų pagrindu yra kuriama nauja teisė. Taigi vienas svarbiausių socialinių santykių tvarkymo etapų yra teisinis reguliavimas. Egidijus Kūris pabrėžia, kad „teisinis reguliavimas – tai socialinių santykių teisinis sutvarkymas pagal oficialiai sankcionuota modelį, įtvirtintą įvairių, iš esmės visų lygių teisės aktuose.“⁴⁵ Alfonsas Vaišvila aiškina plačiau, kad „teisinis reguliavimas - tai tokia socialinio reguliavimo rūšis, arba forma, kai poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisės normomis ir teisės principais.“⁴⁶

Socialinėje struktūroje susiformavus elgesio modeliui, ji yra oficialiai teisėkūros subjekto įtvirtinama kaip teisės norma, sudaranti sąlygas teisei veikti socialinius santykius. Šis grandinė ir yra teisinis reguliavimas, kurio rezultate yra kontroliuojamas žmonių elgsys, aprašomas, sumodeliuojamas subjektinėmis teisėmis, kitaip tariant, nurodomi leidimai, draudimai ir pareigos. Ypatingai reikia atkreipti dėmesį į tai, kad be teisinių priemonių negali būti ir teisinio reguliavimo. Pagrindinės teisinės priemonės yra teisės principai ir teisės normos.

⁴⁴ Myers, *supra* note, 44: 579-580.

⁴⁵ Egidijus Kūris, „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas“, *Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 23 (15) (2001): 47, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3680>.

⁴⁶ Alfonsas Vaišvila, *Teisės teorija* (Vilnius: Justitia, 2009), 193.

Pabrėžtina, kad teisinis reguliavimas remiasi įvairiomis teisinėmis priemonėmis, bet teisinis reguliavimas negali būti apibrėžiamas siauriau nei teisės principai ir normos. Iš to galima teigti, kad teisinis reguliavimas dažniausiai vystomas teisės principais ir teisės normomis.

Teisinio reguliavimo objektas yra socialiniai žmonių santykiai, socialinis elgesys, kuriuos siekiama reguliuoti teisės priemonėmis. Socialinis elgesys - tai žmonių tarpusavio santykiai, „tam tikros socialinės grupės ar visuomenės <..> dažnai pasitelkiama kuriant atitinkamą socialinę aplinką, kuri taip pat turi įtakos socialinės elgsenos pobūdžiui <..> lemia socialiniai ryšiai, socialiniai santykiai, socialinės normos“⁴⁷, kuriomis individai bando apsaugoti savo interesus ir teises.

Individai ir jų grupės visuomenėje sugyvena pagal jų pačių sukurtas taisykles. Socialinėmis normomis vadiname taisykles, kurios reguliuoja žmonių tarpusavio santykius, taip pat, socialinėms normoms priklauso moralė, tradicijos, papročiai ir kitos normos. Kai individų tarpusavio teisės ir pareigos yra reguliuojamos teisinio poveikio priemonėmis, toks poveikis individų sąmonei ir elgsenai yra vadinamas teisiniu reguliavimu. Būtina paminėti, kad teisiniu reguliavimu yra reguliuojami ne visi žmonių santykiai, teisė nereguliuoja dvasinių santykių, tokių kaip religinių įsitikinimų ar draugystės.⁴⁸

Kitas teisės principų ir normų grupavimo pagrindas yra teisinio reguliavimo metodai ir būdai. Teisinio reguliavimo metodas atsako į klausimą, kaip teisinio reguliavimo priemonė veikia individo elgesį, o teisinio reguliavimo būdas atsako į klausimą, kokios yra teisinio reguliavimo metodo išraiškos formos. Teisinio reguliavimo metodai yra skirstomi į *dispozityvų* ir *imperatyvų* metodą. Dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas išreiškia leidimą, tas kas nėra uždrausta, yra leidžiama. Šio metodo pagrindu žmogaus elgesys visada yra teisėtas, tol kol nėra pažeisti įstatymo numatyti draudimai ir kiti privalomi nurodymai. Kitas, imperatyvusis teisinio reguliavimo metodas išreiškia draudimą, viskas, ko nėra numatyta teisės normose, yra draudžiama. Šio metodo esmę sudaro draudžiamieji ir pozityviai įpareigojantys paliepimai. Šis metodas būdingas valstybės institucijoms, kurioms yra draudžiama kito subjekto atžvilgiu elgtis kitaip negu yra numatyta teisės aktuose.⁴⁹

Teisinių individų tarpusavio santykių reguliavimui dispozityvus ir imperatyvus metodai dažniausiai taikomi abu kartu. Be to teisinio reguliavimo metodų išraiškos formos yra išskiriamos į penkis teisinio reguliavimo būdus: *leidimas*, *įgaliojimas*, *įpareigojimas*, *draudimas*, *įtvirtinimas*. Tačiau vienas dažniausiai naudojamų būdų yra *leidimas*, nes šiuo būdu yra garantuojama galimybė kiekvienam individui įgyvendinti savo interesus bei siekti norimų tikslų.

⁴⁷ Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, „Socialinė elgsena“, Visuotinė lietuvių enciklopedija, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 20 d., <https://www.vle.lt/straipsnis/socialine-elgsena/>.

⁴⁸ Vaišvila, *supra note*, 46: 195.

⁴⁹ *Ibid*, 201-202.

Sekantis vienas svarbiausių būdų yra *draudimas*, kuris apibrėžia, kokios viešojo ir privataus gyvenimo sritys yra neliečiamos bei dėl to saugomos nuo išorinės intervencijos. Lietuvos Respublikos teisės aktuose yra daugybė įvairių draudimų, kurių tikslas apsaugoti asmens privataus ir viešojo gyvenimo sritis. Tokių draudimų galiojimas yra būtina priemonė, kurios tikslas užtikrinti taikų gyvenimą visuomenėje. Likusiais būdais, tokiais kaip *įgaliojimas*, yra apibrėžiamos įvairių institucijų kompetencijos, *įpareigojimas* nurodo ribas iki kur tam tikros teisės negali būti įgyvendinamos be kitų fizinių ar juridinių asmenų pagalbos, ir *įtvirtinimo būdas* nustato valstybės ir visuomenės kultūrinio, dorovinio, politinio gyvenimo pagrindus.⁵⁰

Jau žinant, kad teisinio reguliavimo be teisinių priemonių, negali būti, nes teisinis reguliavimas dažniausiai vykdomas teisės principais ir teisės normomis. Teisės principai yra abstraktesni elgesio standartai, tai visos teisinės sistemos ir teisės pamatinės nuostatos. Sąvoką sudaro du dėmenys: teisė ir principas. Pirmasis dėmuo nurodo tam tikrą socialinę tikrovę, kurioje žodis „principas“. Antrasis sąvokos dėmuo, bendriausia prasme yra pagrindas, šaltinis arba pirmasis pradai. Galima teigti, kad teisės principai yra teisės pamatas, ant kurio laikosi pati socialinė teisė. Sekanti teisinė priemonė yra teisės norma, kuri reiškia elgesio taisyklę. Elgesio taisyklė dažniausiai nustatyta ir garantuojama valstybės ir jos yra grindžiamos teisės principais. Kęstutis Jankauskas yra nurodęs, kad „elgesio taisyklė turi būti suformuluota aiškiai ir nedviprasmiškai bei įtvirtinta kompetentingo subjekto išleisto dokumento tekste <..> turi sutapti normų ir principų požymiai, pagal kuriuos šie abstraktaus pobūdžio elgesio standartai priskiriami tai pačiai teisei tikrovei“⁵¹. Teisės principai kaip normatyvūs elementai daro įtaką asmenų elgesiui, kai šie elementai įgyja atitinkamą teisinę formą. Taigi teisės principai yra teisės pamatas, o teisės normos yra grindžiamos teisės principais.

Yra išskiriami trys bendrieji teisės principai, kurie turi Konstitucijos galią, bet yra nerašytiniai. Tai fundamentaliausi teisės principai: teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principas. *Teisingumo* principas yra teisės stuburas. Pagal Alfonsą Vaišvilą „teisingumas tėra praktiškai funkcionuojanti teisių ir pareigų vienovė“⁵². Teisingumo principas nėra įtvirtintas Konstitucijos tekste, tačiau tauta priimdama Konstituciją, jau rėmėsi bendraisiais teisės principais. Teisingumo principas procesine prasme, reiškiasi teismo nešališkumo klausimu visų asmenų atžvilgiu. Būtina paminėti, kad teisingumo principas kyla iš moralės, tradicijų, papročių, tačiau jis nėra laikomas kaip moralinė vertybė. Sekantis *sąžiningumo* principas kyla iš moralinių principų. Šio principo esmė atsiskleidžia jį taikant kiekvienu konkrečiu atveju. Jis pasižymintis tuo, kad jo turinys yra nenustatytas, neįmanoma jo detalizuoti, nes tai padaro teismų praktika, ir

⁵⁰ Linas Baublys ir kt., *Teisės teorijos įvadas* (Vilnius: MES, 2012), 198-200.

⁵¹ Kęstutis Jankauskas, „Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai“, *Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 51(43) (2004): 17-31, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/3277/3075>.

⁵² Vaišvila, *supra note*, 46: 145.

būtent sąžiningumas yra toks elgesio standartas, kuris atitinka protingumo ir teisingumo principų reikalavimus. Sąžiningu žmogumi laikysime tą, kuris veiks protingai ir teisingai. Kartu su šiais dviem bendraisiais teisės principais siejamas ir *protingumo* principas, kurio pagrindas yra, kad žmogus elgtųsi teisingai ir sąžiningai, bei apdairiai ir atidžiai. Objektyviau požiūriu protingumas yra sąžiningumas, kitaip sakant, protingumo principas kyla iš moralinio imperatyvo „elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad su tavimi elgtųsi“. Protingas asmuo, tas kuris žino bei domisi savo teisėmis ir pareigomis, taip pat neignoruoja įstatymų.⁵³

Bendrieji teisės principai yra Konstitucinės teisės pamatas, o Konstitucinė teisė tai fundamentalioji teisės sistemos dalis, ji reguliuoja svarbiausius visuomeninio gyvenimo klausimus. Konstitucinė teisė yra svarbiausioji teisės šaka, kurioje įtvirtintos teisės normos, nustato valstybės socialinius, administracinius, politinius bei ekonominius pagrindus. Konstitucinės teisės normos nubrėžia ribą tarp valstybės ir visuomenės, teisinės piliečių padėties. Ypatingai Konstitucinės teisės normos reguliuoja žmogaus konstitucines teises, laisves bei pareigas.⁵⁴ Taip pat, nustato valstybinės santvarkos ir politikos pagrindus, ūkinės veiklos sistemą, įstatymų leidžiamųjų, vykdomųjų bei teismo sudarymo tvarką, jų veikimo bei tarpusavio santykių principus. Kitaip sakant, Konstitucinės teisės normos nustato visą valstybės valdžios organizavimo ir įgyvendinimo sistemą, apibrėžia įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios institucijų teisinę padėtį, jų kompetencijas, tarpusavio santykius bei sudarymo tvarką. Bendrai paėmus, Konstitucinės teisės normos sudaro įpareigojimus, draudimus bei tam tikrus įgaliojimus, kuriuos reikia įgyvendinti. Tačiau remiantis ekstremalios situacijos analize mes turime pabrėžti, kad iškyla tam tikri reikalavimai, kurie įgauna teisinio reglamentavimo formą.

Pamatinės konstitucinės vertybės yra teisinė valstybė, demokratija ir žmogaus teisės. Šios lygiavertės pamatinės konstitucinės vertybės ne tik papildo vieną kitą, tačiau ir tam tikrais atvejais riboja vienas kitą.⁵⁵ Žmogaus didžiausia vertybė yra sveikata, todėl konstitucinis tikslas ir viešasis interesas yra žmogaus ir visuomenės bei visuomenės sveikatos apsauga. Iš konstitucijos kyla valstybės pareiga rūpintis žmogaus ir visuomenės sveikata, užtikrinti pagalbą bei žmonių sveikatos apsaugos sistemą. Nors ir konstitucinės teisės normos nubrėžia ribą tarp valstybės ir visuomenės bei ypatingai Konstitucinės teisės normos reguliuoja žmogaus teises ir laisves, tačiau kylant konstitucinei valstybės pareigai užtikrinti žmogaus ir visuomenės sveikata, kyla prielaidos apriboti tam tikras žmogaus teises ir laisves, nepaskelbus nepaprastosios padėties.

Kaip pavyzdžiui, pandemijos patirtis parodė, kad vieno žmogaus tam tikrą teisę riboja kito žmogaus analogiška teisė. Iš šių aspektų iškyla *konstitucinis teisinės valstybės principas*,

⁵³ Linas Baublys ir kt., *Teisės teorijos įvadas* (Vilnius: MES, 2010), 183-185.

⁵⁴ Petras Čiočys, *Teisės pagrindai* (Vilnius: VVK, 2000), 47-48.

⁵⁵ Vaičaitis, *supra note*, 8: 90.

Konstitucinis teismas savo nutarime yra išaiškinęs, kad „konstitucinis teisinės valstybės principas – universalus principas, kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Lietuvos Respublikos Konstitucija, kad konstitucinis teisinės valstybės principas yra aiškintinas neatsiejamai nuo Konstitucijos preambulėje skelbiamo atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekio, kad minėto konstitucinio principo turinys atsiskleidžia įvairiose Konstitucijos nuostatose“⁵⁶. Šio principo esmė yra, kad valdžios laisvė yra ribojama teise, visi teisės aktai, visos institucijos bei pareigūnų sprendimai turi neprieštarauti Konstitucijai.

Iš konstitucinio teisinės valstybės principo išplaukia ir *konstitucijos tiesioginio taikymo* principas, kuris nurodo, kad valdžios institucijos vykdydamos funkcijas, bei kiti subjektai privalo nenukrypti nuo Konstitucinių nuostatų, jų nepažeisti bei paisyti. Taip pat, jeigu subjektai mano, jog jų teisės ir laisvės yra pažeistos, gali jas ginti teisme tiesiogiai remdamiesi Konstitucija. Taigi, pagrindinis Konstitucinės teisės šaltinis yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, tačiau taip pat Konstitucinės teisės šaltiniais priskiriami ir tie teisės aktai, kuriuose aptinkamos Konstitucinės teisės normos. Kaip pavyzdžiui, Vyriausybei priėmus 2020 m. vasario 26 d. nutarimą Nr. 152 „Dėl valstybės lygio ekstremalios situacijos paskelbimo“⁵⁷ ir 2020 m. kovo 14 d. nutarimą Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“⁵⁸, buvo nustatytas ypatingas teisinis režimas, kuris prisilietė prie žmogaus teisių ir laisvių, todėl neprieštaravo Konstitucijai⁵⁹.

Kaip jau ir yra aišku, kad laikantis bendrųjų principų pastatytas vientisas, tiesiogiai taikomas ir turintis aukščiausią teisinę galią įstatymo hierarchinėje sistemoje teisės aktas. Iš to išplaukia *konstitucijos viršenybės principas*, kuris yra įtvirtintas pačioje Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnyje⁶⁰, kad negalioja joks kitas aktas ar įstatymas, kuris prieštarauja Konstitucijai. Tokią pačią mintį yra nurodęs ir Konstitucinis Teismas savo nutarime, kad „Konstitucijai prieštaraujančiais įstatymais ar kitais teisės aktais pažeidžiamas Konstitucijos viršenybės principas“⁶¹. Konstitucija tai joje įtvirtintos tokios giluminės, pamatinės vertybės, kurios gali neturėti konkrečios tekstinės išraiškos, tačiau yra išvedamos iš konstitucinių normų ir konstitucinių principų bei viso konstitucinio reguliavimo visumos, kaip kad konstitucinės

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams 2004 m. gruodžio 13 d.“ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, *supra note*, 3.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, *supra note*, 4.

⁵⁹ Jakulevičienė, *supra note*, 6.

⁶⁰ Seimas, *supra note*, 24.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio (2003 m. lapkričio 25 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2011 m. birželio 21 d.“, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta152/content>.

valstybės pareiga rūpintis žmogaus ir visuomenės sveikata, sveikatos apsaugos sistema ir užtikrinti medicinos pagalbos veiksmingumą. Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 25 d. nutarime išaiškino, kad „Konstitucija yra vientisas aktas, kad visos jos nuostatos yra tarpusavyje susijusios ir sudaro darnią sistemą, kad nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes taip būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė“⁶².

Vienas iš konstitucinių principų ir yra *konstitucijos vientisumo* principas, kuris yra apibrėžtas pačioje Konstitucijoje, kad „Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas“⁶³. V. Sinkevičius teigia, kad Konstitucija turi gilumines ir pamatines vertybes, kurias atspindi iš konstitucinių normų bei konstitucinių principų ir yra išvedamos iš konstitucinio reguliavimo visumos⁶⁴. Konstitucija susistemina pamatinius konstitucines santvarkos principus, kurie konstitucinėms nuostatomis sudaro pirminę norminę bazę, bei visai teisės aktų sistemai.

Konstitucijos teksto, negalima aiškinti nesiejant jo su konstituciniais principais ir konstitucijos dvasia. Konstitucinis reguliavimas yra atskleidžiamas tik tada, kai konstitucinės normos yra aiškinamos konstitucinių principų kontekste. Iš to galima teigti, kad konstituciniai principai nėra šalia konstitucinių normų, jie yra normų priešastis, kuriuose įtvirtintas teisinis reguliavimas. Konstitucinis teismas nutarime yra konstatavęs, kad „Konstitucijos principai ir normos sudaro darnią sistemą, todėl negalima vienu Konstitucijos principų ar normų aiškinti paneigiant kitų principų ar normų esmę“⁶⁵. Reiškiasi, kad paneigus vieną ar kitą Konstitucijoje įtvirtintą principą būtų iškreipta konstitucinio reguliavimo esmė bei pažeista konstitucinių principų ir vertybių pusiausvyra. Konstitucija yra aiškinama tik normų ir principų tarpusavio sąveika. Daugiausiai klausimų kyla dėl pačių konstitucinių principų aiškinimo. Tačiau nors ir Konstitucinę galią turintys principai išlieka, bet kai kurių jų veikimas yra sumažinimas vardan protingumo, teisingumo, proporcingumo principų. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstitucijos normos ir principai yra kaskart analizuojamos ir aiškinamos. Atskleisti konstitucinio principo esmę nėra lengva, kaip teigia V. Sinkevičius⁶⁶ „konstituciniai principai neretai nėra įtvirtinti *expressis verbis*, kad juos tenka išvesti iš įvairių Konstitucijos normų ir

⁶² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2004 m. gegužės 25 d.“, Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 26 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta265/content>.

⁶³ Seimas, *supra note*, 24.

⁶⁴ Vytautas Sinkevičius, „Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos“, *jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 67 (59) (2005): 7-19, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3066>.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teisėjų algų mažinimo“ (2001 m. liepos 12 d.), Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content>.

⁶⁶ Sinkevičius, *op. cit.*

nuostatų, taip pat ir iš kitų Konstitucijos principų“. Iš konstitucinių principų susidaro sistema, kurios įvairūs elementai yra tarpusavyje susiję.

Be to, Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą buvo apibrėžta, kad vienas iš konstitucinio teisinės valstybės elementų yra *proporciumo principas*, kuris nėra minimas Konstitucijoje, o aiškinimas ir plėtojamas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Jis reiškia, kad „įstatyme numatytos priemonės turi atitikti teisėtus ir visuomenei svarbius tikslus, kad šios priemonės turi būti būtinos minėtiems tikslams pasiekti ir kad jos neturi varžyti asmens teisių ir laisvių (*aut. pastaba*, kankinti žmogų, žaloti ar žiauriai su juo elgtis) akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti“⁶⁷. Išplitus COVID-19 ligai ir Lietuvoje paskelbus karantiną, buvo imtasi visuomenei svarbaus tikslo, tai apsaugos visos visuomenės sveikatą ir gyvybę, todėl būtent buvo imtasi būtinųjų priemonių šiam tikslui pasiekti, net ir suvaržant žmonių teises ir laisves⁶⁸.

Išanalizavus teisinio reguliavimo sampratą bei teisės principus, galima teigti, kad visuomenėje socialinė tvarka yra įtvirtinta nuostatomis bei principais, kurie suformuluoja individų ir grupių elgesio modelį. Teisiniu reguliavimu yra nubrėžiamos individų ir jų grupių elgsenos ribos, tačiau tos ribos negali būti siauresnės nei teisės principai ir normos. Bendrieji teisės principai yra rašytiniai, tačiau turi konstitucinę galią, todėl pati konstitucija turi nusistačiusi pamatines vertybes, bei apsibrėžusi konstitucinius principus, kuriais turi remtis visuomenė, kad jų elgsens atitiktų konstitucines nuostatas.

Apibendrinant, ekstremalūs įvykiai yra gamtiniai arba dėl neatsargios ar neatsakingos žmogaus veiklos kylantys techniniai, ekologiniai ar socialiniai įvykiai, keliantys pavojų gyventojų gyvybei ar sveikatai, jų socialinėms sąlygoms, turtui ir (ar) aplinkai, dėl įvykio erdvinio ir laikino išsiplėtimo virsta į ekstremalią situaciją. Ekstremali situacija apibūdinama kaip padėtis, kuri atsiranda dėl gamtinio, techninio ekologinio ar socialinio pobūdžio priežasčių ar karo veiksmų ir lemia staigų bei didelį pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, turtui, gamtai, žmonių žūtį, sužalojimą ar turtinius nuostolius. Ji yra klasifikuojama į gamtines, technines, ekologines ir socialines kylimo priežastis. Taip pat, ekstremalios situacijos yra skirstomos pagal mastą, į ribotą, vietinę, regioninę ir krašto. Paskelbus ekstremalią situaciją, visuomenėje pakinta individų elgsena. Elgsena reiškia būdą, kaip būtybė reaguoja arba elgiasi save supančioje aplinkoje ir esamame laike. Tai galima apibūdinti kaip derinį, kurios reakcija yra į vidinius ir išorinius dirgiklius. Pažymėtina, kad aplinka daro įtaką individo poreikiams bei elgsenai. Įvykus ekstremaliai situacijai, žmogus pirmiausia atsižvelgia į savo poreikių piramidę, kokius poreikius,

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymo 5 straipsnio 12 dalies (2008 m. birželio 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2014 m. balandžio 14 d.“; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta19/content>.

⁶⁸ Jakulevičienė, *supra note*, 6.

esant ekstremaliai situacijai jis gali išpildyti, nes ekstremalios situacijos teisinis reguliavimas gali apriboti žmonių poreikius, dėl to visuomenėje pakinta socialinė tvarka. Visuomenėje socialinė tvarka yra įtvirtinta nuostatomis bei principais, kurie suformuluoja individų ir grupių elgesio modelį. Teisiniu reguliavimu yra nubrėžiamos individų ir jų grupių elgsenos ribos, tačiau tos ribos negali būti siauresnės nei teisės principai ir normos. Bendrieji teisės principai yra rašytiniai, tačiau turi konstitucinę galią, todėl pati konstitucija turi nusistačiusi pamatines vertybes, bei apsibrėžusi konstitucinius principus, kuriais turi remtis visuomenė, kad jų elgesys atitiktų konstitucines nuostatas.

2. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGLAMENTAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU BRUOŽAI

Visų pirma šio skyriaus pirmame poskyryje nurodoma, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra apibrėžta ekstremalios situacijos sąvoka, tačiau yra apibrėžta nepaprastosios padėties sąvoka. Pristatomas Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas, yra išskiriami civilinės saugos sistemos tikslai ir uždaviniai, taip pat aprašomi civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo principai. Pažymima kokių Civilinės saugos įstatymo straipsniu gali būti laikinai apribotos žmogaus teisės ir laisvės. Antrame poskyryje išvardijami civilinės saugos sistemos subjektai ir aprašomos jų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju. Taip pat, remiantis teisės aktais, plačiau detalizuojamas Lietuvos kariuomenės vaidmuo ekstremalios situacijos metu. Sekančiame poskyryje įvardijamos individų ir grupių teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju. Išanalizuojama gyventojų ir ūkio subjektų ir kitų įstaigų teisės ir pareigos civilinės saugos srityje. Paskutiniame poskyryje pateikiamos policijos pareigūnų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju, išnagrinėjami Lietuvos Respublikos teisės aktai reglamentuojantys policijos pajėgų veiklą ekstremalios situacijos metu.

2.1. Bendrieji teisinio reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožai

Europos komisija 2002 metais išleido dokumentą, kuriame aprašyta programa apie prevencinį pasirengimą galimoms ekstremalioms situacijoms, su tikslu gerinti valstybių narių bendradarbiavimą ir sukurti civilinės saugos koordinavimo mechanizmą, kad būtų viena bendra platforma, iš kurios būtų kontroliuojamos Europos Sąjungos narės ekstremalios situacijos atveju, reaguojant į gamtines ir žmogaus sukeltas nelaimes. Šioje programoje kaip yra teigiama, civilinė sauga yra prevencinis įspėjimas apie galimas avarijas.⁶⁹

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas apibrėžia civilinės saugos sistemos planavimo, veikimo, organizavimo pagrindus, teisinius aspektus, valstybės, savivaldybių kompetenciją, ir kitų ūkio subjektų teises ir pareigas civilinės saugos srityje. Šiame įstatyme civilinė sauga tai „veikla, apimanti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų, ūkio subjektų ir gyventojų pasirengimą ekstremaliosioms situacijoms, veiksmus joms gresiant ar susidarius, ekstremaliųjų situacijų likvidavimą ir jų padarinių šalinimą“⁷⁰.

Nors Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra minima sąvoka apie ekstremalią situaciją, tačiau yra minimas jos aukštesnis teisinis režimas - nepaprastoji padėtis. Pagal Lietuvos

⁶⁹ „Civil protection – progress made implementing the program of preparedness for possible emergencies: communication from the Commission to the Council and the European Parliament“, EC.EUROPA, žiūrėta 2020 m. gruodžio 31 d., <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteId=1&year=2002&number=302&language=EN>.

⁷⁰ Seimas, *supra note*, 30.

aukščiausiojo įstatymo 144 straipsnį 1 d. „Jeigu Valstybėje iškyla grėsmė konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, Seimas gali visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įvesti nepaprastąją padėtį. Jos trukmė – iki šešių mėnesių.“⁷¹ Pagal šį Konstitucijos straipsnį, kol pavojus sveikatai nekelia grėsmės konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai, tol nėra konstitucinio pagrindo skelbti nepaprastąją padėtį valstybėje. Kitame - 145 Konstitucijos straipsnyje yra nurodyta, kad „Įvedus karo ar nepaprastąją padėtį, laikinai gali būti apribojamos teisės ir laisvės, nurodytos Konstitucijos 22, 24, 25, 32, 35 ir 36 straipsniuose“⁷². Šis straipsnis nurodo, kad gali būti apribojamos tam tikros teisės kilus grėsmei konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai.

Iš Konstitucijos 144 straipsnio 3 dalies, kad „Nepaprastąją padėtį reguliuoja įstatymas“⁷³, išplaukia Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas. Pagal šio įstatymo 3 straipsnio 1 dalį „Nepaprastoji padėtis gali būti įvedama, kai dėl valstybėje susidariusios ekstremalios situacijos ar krizės kyla grėsmė Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai ir šios grėsmės neįmanoma pašalinti nepanaudojus Konstitucijoje ir šiame Įstatyme nustatytų nepaprastųjų priemonių“⁷⁴, taip pat, šio straipsnio 2 dalyje yra nurodyta, kad „Nepaprastoji padėtis gali būti įvesta, kai šio straipsnio 1 dalyje nustatyta grėsmė Lietuvos Respublikos konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai kyla dėl kitose valstybėse susidariusios ekstremalios situacijos ar krizės“⁷⁵. Taigi, nepaprastosios padėties mažesnis atitikmuo yra ekstremalioji situacija, kuri yra daugiau apibrėžta Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme.

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 1 straipsnio 1 dalis apibrėžia šio įstatymo paskirtį, kad „Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas nustato civilinės saugos sistemos organizavimo ir veikimo teisinius ir organizacinius pagrindus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų kompetenciją, kitų įstaigų, ūkio subjektų, gyventojų teises ir pareigas civilinės saugos srityje.“⁷⁶ Civilinės saugos sistema yra išsikėlusį keturis tikslus. Pagal civilinės saugos įstatymo 4 straipsnio 1 dalį yra išvardijami 4 tikslai:

„1) užtikrinti prevencinių priemonių ekstremaliosioms situacijoms išvengti arba susidarymo galimybėms sumažinti vykdymą ir įgyvendinimą;

2) padėti gyventojams, valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms ir ūkio subjektams, gresiant ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms, išvengti ar

⁷¹ Seimas, *supra note*, 24.

⁷² *Ibid*

⁷³ *Ibid*

⁷⁴ Seimas, *supra note*, 25.

⁷⁵ *Ibid*

⁷⁶ Seimas, *supra note*, 30.

patirti kuo mažiau žalos, išlaikyti rimtį, išsaugoti gyventojų gyvybę, sveikatą, turtą ir apsaugoti aplinką;

3) užtikrinti optimalų valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų ir ūkio subjektų materialinių išteklių panaudojimą gresiant ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms;

4) rengti visuomenę praktiniams veiksams, gresiant ar susidarius ekstremaliosioms situacijoms, skatinti jos iniciatyvą civilinės saugos srityje ir stiprinti pasitikėjimą civilinės saugos sistemos veikla.⁷⁷

Šiems tikslams įgyvendinti civilinės saugos sistema yra išsikėlusį penkis uždavinius. Pagal Civilinės saugos įstatymo 5 straipsnio 1 dalį yra išvardijami 5 punktais uždaviniai:

1) organizuoti ir palaikyti civilinės saugos sistemos pajėgų parengtį ir reikiamą materialinį ir techninį aprūpinimą;

2) perspėti gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio subjektus apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, išplatinti valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų turimą arba joms skirtą informaciją, kuri leistų imtis priemonių, siekiant išvengti galimos žalos arba ją sušvelninti;

3) informuoti gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, kitas įstaigas ir ūkio subjektus civilinės saugos klausimais;

4) organizuoti ir vykdyti įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų likvidavimo ir jų padarinių šalinimo darbus, atlikti gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinus darbus;

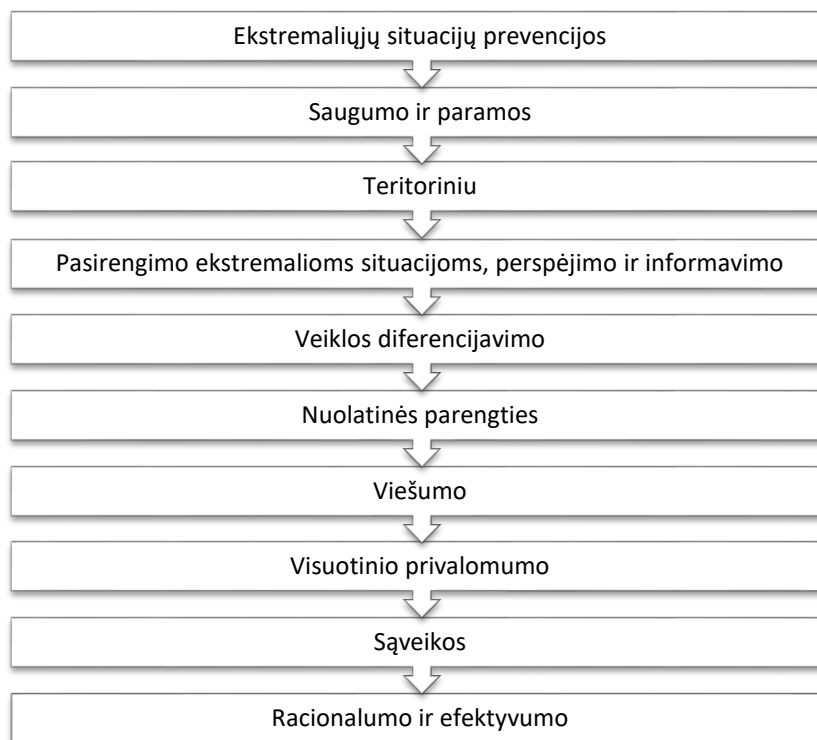
5) susidarius įvykiams, ekstremaliesiems įvykiams ir ekstremaliosioms situacijoms, organizuoti ir vykdyti priemones, kuriomis siekiama atkurti valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms, ūkio subjektams ir gyventojams būtiniausias gyvenimo (veiklos) sąlygas⁷⁸.

Civilinės saugos sistema, realizuodama išsikeltus keturis tikslus ir penkis uždavinius, remiasi dešimčia valdymo ir veikimo principų (žr. 6 pav.), kurie yra apibrėžti Civilinės saugos įstatymo 6 straipsnyje. Vienas pirmųjų principų tai, kad visi civilinės saugos sistemos subjektai, vykdo ekstremalių situacijų prevenciją pagal kompetenciją, kurią reglamentuoja teisės aktai. Saugumo ir paramos principas pabrėžia, kad subjektai, likviduodami įvykius, ekstremaliuosius įvykius ir ekstremaliąsias situacijas, teikia visokeriopą pagalbą visuomenei ir stengiasi užtikrinti gyvenimo kokybę. Civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo teritorinis principas nustato, kad civilinė sauga organizuojama visoje Lietuvos valstybėje pagal jos teritorijos administracinį suskirstymą. Ketvirtas principas nurodo, kad valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kitos įstaigos ir ūkio subjektai turi iš anksto pasiręsti galimoms ekstremaliosioms situacijoms, o

⁷⁷ Seimas, *supra note*, 30.

⁷⁸ *Ibid*

gyventojai, valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, kitos įstaigos ir ūkio subjektai turi būti informuojami civilinės saugos klausimais ir nedelsiant perspėjami apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją. Veikos diferencijavimo principas nurodo, kad priemonės

6 pav. Civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo principai

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis „Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 11 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69957/asr>.

likviduoti įvykius, ekstremaliuosius įvykius ir ekstremaliąsias situacijas vykdomas atskiruose teritorijos vienetuose atkreipiant dėmesį į tų teritorinių vienetų prognozuojamą ekstremalių situacijų pavojingumą. Nuolatinės parengties principas pabrėžia, kad kiekvienas civilinės saugos sistemos subjektas yra atsakingas už jo vadovaujamų pajėgų parengtį, materialinių išteklių panaudojimą likviduojant įvykį, ekstremalųjį įvykį ir ekstremaliąją situaciją. Viešumo principas yra tai, kad civilinės saugos sistemos subjektai apie savo veiklą turi būti atviri visuomenei. Visuotinio privalomumo principu teigiama, kad civilinės saugos priemonės yra privalomos valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitoms įstaigoms, ūkio subjektams ir gyventojams. Civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo sąveikos principas yra tai, kad pasirinktų veiksmų efektyvumas garantuojamas derinant visų civilinės saugos sistemos subjektų sąveikos planų įgyvendinimą. Paskutinis principas yra racionalumo ir efektyvumo principas, kuris nurodo, kad naudojant civilinės saugos sistemos pajėgas ir materialinius išteklius turi būti paskirstomas racionaliai ir veiksmingai.⁷⁹

⁷⁹ Seimas, *supra note*, 30.

Svarbu paminėti, kad pagal šį įstatymą, gali būti laikinai apribotos tam tikros žmonių teisės. Šio įstatymo 8 straipsnyje yra teigiama „Vykdant gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinus darbus, likviduojant įvykį, ekstremalųjį įvykį, ekstremaliają situaciją ir šalinant jų padarinius, šio ir kitų įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali būti laikinai apribotos asmens judėjimo laisvė, nuosavybės ir būsto neliečiamumo teisės, o susidarius valstybės lygio ekstremaliajai situacijai, – ir ūkinės veiklos laisvė, viešųjų ir administracinių paslaugų teikimas“⁸⁰.

Išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstituciją galima teigti, kad nepaprastoji padėtis yra reguliuojama įstatymu ir yra tik kraštutinė priemonė, kurią priėmus galima reguliuoti žmogaus teises ir laisves. Tačiau siekiant įvykdyti civilinės saugos sistemos uždavinius bei pasiekti išsikeltus tikslus, ekstremalios situacijos metu gali būti laikinai apribotos tam tikros teisės.

2.2. Institucijų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju

Civilinės saugos sistemos subjektai ir jų kompetencijos civilinės saugos srityje yra apibrėžtos Civilinės saugos įstatyme. Iš viso yra 10 subjektų, kurie įeina į civilinės saugos sistemą ir yra visi jie yra išvardinti šio įstatymo 3 straipsnyje⁸¹ (žr. 7 pav.), tai yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė), Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerija (toliau – Vidaus reikalų ministerija),

7 pav. Civilinės saugos sistemos subjektai

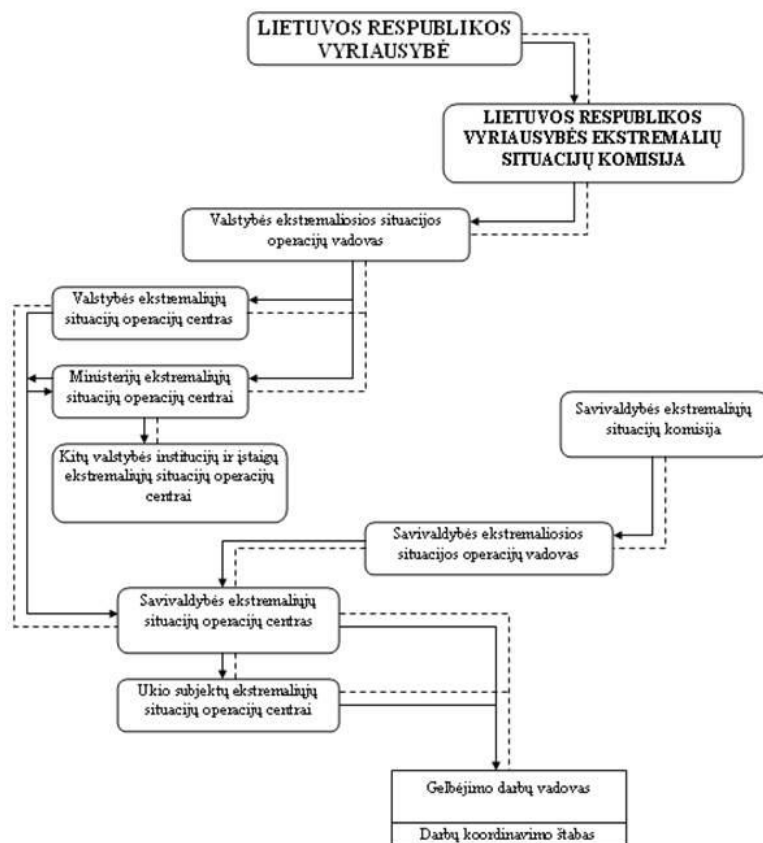
Šaltinis: Sudaryta Ugniagesių gelbėtojų mokyklos „Civilinės saugos mokymo kursai“, Ugniagesių gelbėtojų mokykla, žiūrėta 2021 m. liepos 4 d., <https://ugm.lrv.lt/lt/naujienos/civilines-saugos-mokymo-kursai-1>.

⁸⁰ Seimas, *supra note*, 30.

⁸¹ *Ibid*

Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos ir jam pavaldžios įstaigos, ministerijos ir kitos valstybės institucijos ir įstaigos, savivaldybių ekstremalių situacijų komisijos, savivaldybių institucijos ir įstaigos, ūkio subjektai, operacijų centrai, civilinės saugos sistemos pajėgos. Pagal Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 7 straipsnį, civilinės saugos sistemos subjektai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Europos Sąjungos teisės aktais, įstatymais, kitais Lietuvos Respublikos Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretais, Vyriausybės nutarimais, Ministro Pirmininko potvarkiais, vidaus reikalų ministro įsakymais ir kitais teisės aktais.⁸²

Vyriausybė, pagal Civilinės saugos įstatymo 9 straipsnį, kad pasiektų tikslą, nustato ekstremaliųjų situacijų prevencijos vykdymo tvarką, civilinės saugos sistemos parengties lygių skelbimo ir atšaukimo tvarką, materialinių išteklių teikimo ir kompensavimo už jų teikimą tvarką, privalomų darbų atlikimo ekstremaliųjų situacijų atvejais ir kompensavimo už jų atlikimą tvarką, taip pat tvirtina ekstremaliųjų įvykių kriterijus, valstybinių ekstremaliųjų situacijų

8 pav. Valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valdymo planas

Šaltinis: „Dėl Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.384076/asr>.

⁸² Seimas, *supra note*, 30.

valdymo planą. Vienas svarbiausių Vyriausybės uždavinių yra nustatyti abiejų lygių ekstremaliųjų situacijų skelbimo ir atšaukimo tvarką. Lietuvos Respublikos Vyriausybė valstybės lygio ekstremalią situaciją valdo remdamasi schema (žr. 8 pav.). Vyriausybė skelbia ir atšaukia valstybės lygio ekstremalią situaciją ir skiria valstybės operacijų vadovą. Vyriausybei paskelbus valstybės lygio ekstremalią situaciją, gali nustatyti gyventojams, valstybės ir savivaldybių institucijoms, kitoms įstaigoms ūkinės veiklos laisvės, viešųjų ir administracinių paslaugų teikimo apribojimus, būtinus ekstremaliajai situacijai likviduoti ir jos padariniams šalinti. *Vidaus reikalų ministerija* koordinuoja civilinės saugos sistemos subjektų, išskyrus Vyriausybės, veiklą. Nustato keitimosi informacija apie įvykį, ekstremalųjį įvykį ar ekstremalią situaciją tvarką ir leidžia įsakymus civilinės saugos klausimais.⁸³

Pagal Civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 12 punktą⁸⁴, *Ekstremaliųjų situacijų operacijų centras* (toliau – operacijų centras), tai organas, kuris sudarytas iš valstybės arba savivaldybių institucijų ir įstaigų valstybės tarnautojų arba darbuotojų, kurio tikslas yra ekstremaliųjų situacijų prevencija, užtikrinti ekstremaliųjų situacijų komisijos sprendimų įgyvendinimą, organizuoti ir kontroliuoti įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų likvidavimą, jų padarinių šalinimą, gyventojų ir jų turto gelbėjimą. Taip pat, operacijų centras turi ekstremalios situacijos operacijų vadovą (toliau – arba operacijų vadovas), remiantis Civilinės saugos įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 13 punktu, vadovas yra „civilinės saugos sistemos subjekto valstybės tarnautojas, darbuotojas ar valstybės politikas, paskirtas vadovauti visoms civilinės saugos sistemos pajėgoms, dalyvaujančioms likviduojant ekstremalųjį įvykį ar ekstremalią situaciją ir šalinant jų padarinius ekstremaliosios situacijos židinyje“⁸⁵.

Įvykius ekstremaliam įvykiui ir atsižvelgus į ekstremalios situacijos lygį, yra sudaromos dviejų lygių ekstremalių situacijų komisijos (žr. 8 pav.). Civilinės saugos įstatymo 11 straipsnyje yra nurodyta, kad pirmojo lygio yra *savivaldybės ekstremalių situacijų komisija*, kuriai vadovauja savivaldybės administracijos direktorius, kuris tvirtina ekstremalių situacijų komisijos sudėtį ir nuostatas, o antrojo lygio – *Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija*, kuriai vadovauja vidaus reikalų ministras, tačiau jos sudėti ir nuostatas tvirtin Vyriausybė. Ekstremalių situacijų komisija yra „iš valstybės politikų, valstybės ir (ar) savivaldybių institucijų ir įstaigų valstybės tarnautojų ir (ar) darbuotojų, profesinės karo tarnybos karių sudaroma nuolatinė komisija, priimanti sprendimus dėl ekstremaliųjų situacijų prevencijos, valdymo, likvidavimo ir padarinių šalinimo“⁸⁶. Savivaldybės ir Vyriausybės ekstremalių situacijų komisija ne rečiau kaip per metus

⁸³ Seimas, *supra note*, 30.

⁸⁴ *Ibid*

⁸⁵ *Ibid*

⁸⁶ *Ibid*

aptaria savivaldybės arba šalies civilinės saugos sistemos būklę, vertina savivaldybės arba valstybės pasirengimą reaguoti į ekstremaliąsias situacijas ir imasi priemonių jam gerinti. Taip pat, priima sprendimus, reikalingus gresiančiai ar susidariusiai ekstremaliajai situacijai valdyti. Teikia visuomenei informaciją apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, padarinių šalinimą ir vykdomas priemones gyventojų ir turo apsaugai užtikrinti.⁸⁷

Civilinės saugos įstatymo 12 straipsnyje yra nurodyta, kad *Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas* pagal kompetenciją vadovauja civilinės saugos sistemos veiklai, koordinuoja ekstremaliųjų situacijų prevencijos vykdymą, gyventojų, valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų, ūkio subjektų veiklą civilinės saugos srityje ir planuoja valstybės pasirengimą įgyvendinti civilinės saugos sistemos uždavinius ekstremaliųjų situacijų metu. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas informuoja civilinės saugos klausimais ir perspėja gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas apie gresiančią ar susidariusią valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, išplatina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų turimą arba joms skirtą informaciją, kuri leistų imtis priemonių, siekiant išvengti galimos žalos. Pagal kompetenciją organizuoja ekstremaliųjų situacijų židinių lokalizavimą, įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų likvidavimą ir jų padarinių šalinimą, koordinuoja gyventojų evakavimą. Taip pat, prižiūri valstybės ir savivaldybių institucijų ir kitų subjektų veiklą civilinės saugos srityje ir teikia jiems metodinę pagalbą.⁸⁸ Vykdydamas teisės aktų nustatytas funkcijas ekstremaliųjų situacijų atvejais, kai yra pasitelkiami kariniai vienetai, ekstremaliosios situacijos vietoje ar įvykio židinyje instruktuoja pagalbą teikiančius karinius vienetus ekstremaliosios situacijos likvidavimo, gelbėjimo ir kitų neatidėliotinų darbų vykdymo saugos klausimais, taip pat organizuoja kariuomenės pajėgų, dalyvaujančių gelbėjimo ir kituose neatidėliotiniuose darbuose, aprūpinimą asmeninės apsaugos ir darbo priemonėmis. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento Pajėgų valdymo valdybos Situacijų koordinavimo skyrius gavęs Gynybos štabo Jungtinio situacijų skyriaus darbuotojo prašymą perspėti ar informuoti Lietuvos Respublikos gyventojus, nustatyta tvarka perduoti gautą pranešimą per Gyventojų perspėjimo ir informavimo sistemą.⁸⁹

Savivaldybės administracijos direktorius pagal Civilinės saugos įstatymo 14 straipsnį atsako už civilinės saugos sistemos parengtį savivaldybėje, Vyriausybės nustatyta tvarka vykdo ekstremaliųjų situacijų prevenciją ir šalina trūkumus, kurie gali būti ekstremaliosios situacijos priežastimi, taip pat užtikrina galimų ekstremaliųjų situacijų savivaldybėje prognozavimą. Savivaldybės administracijos direktorius organizuoja savivaldybės ekstremaliųjų situacijų

⁸⁷ Seimas, *supra note*, 30.

⁸⁸ *Ibid*

⁸⁹ „Dėl Lietuvos kariuomenės ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais plano patvirtinimo“, TAR, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.5DCB5BA1704C/asr>.

operacijų centro patalpų ir darbo vietų įrengimą, perspėja gyventojus, valstybės ir savivaldybių institucijas, įstaigas apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, išplatina valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų turimą arba joms skirtą informaciją, kuri leistų imtis priemonių, siekiant išvengti galimos žalos arba ją sušvelninti. Taip pat, savivaldybės administracijos direktorius Vyriausybės nustatyta tvarka skelbia ir atšaukia savivaldybės lygio ekstremaliąją situaciją.⁹⁰

Pagal Civilinės saugos įstatymo 19 straipsnio 2 dalį⁹¹ *civilinės saugos sistemos pajėgas* sudaro:

- 1) priešgaisrinės gelbėjimo pajėgos;
- 2) policijos pajėgos;
- 3) Valstybės sienos apsaugos tarnybos pajėgos;

4) Lietuvos nacionalinei sveikatos sistemai priklausančių asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigų pajėgos, teikiančios sveikatos priežiūros paslaugas įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų metu;

5) Viešojo saugumo tarnybos prie Vidaus reikalų ministerijos (toliau – Viešojo saugumo tarnyba) pajėgos;

- 6) Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos pajėgos;
- 7) avarinių tarnybų, atliekančių neatidėliotinus darbus, pajėgos;
- 8) ūkio subjekto pajėgos;
- 9) parengtų savanorių ir asociacijų pajėgos.

Priešgaisrinės gelbėjimo pajėgas, sudaro Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas ir jam pavaldžios įstaigos, savivaldybių priešgaisrinės tarnybos, žinybinės priešgaisrinės pajėgos ir savanoriškos ugniagesių grupės. Policijos pajėgos sudarytos iš Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos, teritorinės ir specializuotos policijos įstaigos. Valstybės sienos apsaugos tarnybos pajėgos, sudaro specialiuosiuose planuose ir tarpžinybiniuose susitarimuose numatytos pajėgos, ekspertai, specialistai, orlaivių ekipažai ir patrulinių laivų įgulos. Lietuvos nacionalinei sveikatos sistemai priklausančių asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigų pajėgos, teikiančios sveikatos priežiūros paslaugas įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų metu, kurias sudaro greitosios medicinos pagalbos įstaigos, kitos Lietuvos Nacionalinei sveikatos sistemai priklausančios asmens ir visuomenės sveikatos priežiūros įstaigos. Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos pajėgos, kurias sudaro Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos direktoriaus patvirtintuose specialiuosiuose planuose numatytos pajėgos. Avarinių tarnybų, atliekančių neatidėliotinus

⁹⁰ Seimas, *supra note*, 30.

⁹¹ *Ibid*

darbus, pajėgas sudaro vandentiekio, kanalizacijos, elektros, šilumos tinklų, dujų ūkio, kelių priežiūros tarnybų, sanitarinio švarinimo ir kitas komunalines paslaugas teikiančių įmonių pajėgos. Ūkio subjekto pajėgos, kurias sudaro ūkio subjekto darbuotojai. Parengtų savanorių ir asociacijų pajėgos, sudarytos iš parengtų savanorių ir asociacijų narių, kurie taip pat gali dalyvauti gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotinių darbų operacijose. Šio Civilinės saugos sistemos pajėgos yra skirtos gelbėjimo, paieškos ir neatidėliotiniams darbams atlikti, įvykiams, ekstremaliems įvykiams, ekstremalioms situacijoms panaikinti ir jų padarytus nuostolius šalinti ekstremaliosios situacijos vietoje.⁹²

Lietuvos Kariuomenė yra krašto apsaugos sistemos pagrindinė dalis ir nepriklauso civilinės saugos sistemai. Tačiau pagal Valstybinį ekstremaliųjų situacijų valdymo plano 51 punktą „Vadovaujantis Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymu ir Lietuvos kariuomenės ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais planu, gyventojų evakavimui organizuoti ir vykdyti gali būti pasitelkiami kariniai vienetai“⁹³. Taip pat, pagal šio plano 58 punktą susidarius valstybės lygio ekstremaliajai situacijai, teikti psichologinės pagalbos nukentėjusiems gyventojams vadovaujantis sąveikos planu prireikus gali būti pasitelkiama Lietuvos kariuomenės Dr. Jono Basanavičiaus karo medicinos tarnyba. Kariniai vienetai gali būti pasiūsti tik gavę Vyriausybės ekstremaliųjų situacijų komisijos pirmininko arba savivaldybės, kurios teritorijoje yra ekstremalios situacijos židinys, administracijos direktoriaus rašytinį prašymą. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 18 straipsnio 1 dalies 1 punkte yra numatyta, kad krašto apsaugos ministro įsakymu: „Kariniai vienetai gali būti pasitelkiami teikiant pagalbą kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms <..> ekstremaliųjų situacijų atvejais, kai įvykio mastas sparčiai didėja, tam tikroms gelbėjimo ir kitų neatidėliotinių darbų užduotims ekstremalios situacijos židinyje atlikti“⁹⁴.

Taip pat, įsakyme dėl Lietuvos kariuomenės ir priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie vidaus reikalų ministerijos sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais plano patvirtinimo 9 punkte⁹⁵ yra išvardinti atvejai, kada Lietuvos kariuomenė gali būti pasitelkiama. Pagal šį punktą nurodoma, kad Lietuvos kariuomenė gali būti pasitelkiama, kai į aplinką patenka radioaktyviosios medžiagos ar iškyla radiacinio pavojaus grėsmė. Tada kariniai vienetai organizuoja ir vykdo gyventojų evakavimą ir technikos pilną švarinimą. Kontroliuoja gyventojų patekimą į užterštą radioaktyviosiomis medžiagomis teritoriją, įrengia ir aptarnauja

⁹² Seimas, *supra note*, 30.

⁹³ „Dėl Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.384076/asr>.

⁹⁴ „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.56646/asr>.

⁹⁵ TAR, *supra note*, 89.

mobiliuosius švarinimo punktus pagrindinių evakavimo maršrutų tarpiniuose gyventojų evakavimo punktuose, taip pat, pagal galimybes gali atlikti evakavimo, judėjimo kontrolės personalo radiacinį monitoringą ir švarinimą. Kariniai vienetai pagal galimybes atlieka radiacinę žvalgybą, radioaktyviosiomis medžiagomis užterštose vietovėse, evakavimo ir pajėgų judėjimo maršrutuose. Lietuvos kariuomenė teikia medicinos pagalbos bei sveikatos priežiūros paslaugas, rūšiuodami nukentėjusiuosius ar ligonius, teikia pirmąją medicinos pagalbą, atlieka pradinį bei pažangų gyvybės palaikymą, stebi nukentėjusiųjų bei ligonių būklę iki jų evakavimo į sveikatos priežiūros įstaigas, evakuoja nukentėjusiuosius iš ekstremalios situacijos vietos, teikia būtinąją medicinos pagalbą evakavimo į sveikatos priežiūros įstaigą metu. Taip pat, registruoja ligonius teisės aktų nustatyta tvarka, teikia psichologinę pagalbą nukentėjusiems asmenims. Lietuvos kariuomenė dar padeda vykdyti skubius apsauginių pylimų atstatymo darbus.⁹⁶ Ir vis dėlto yra nurodytas kraštutinis atvejis Valstybinio lygio ekstremalios situacijos patvirtinto plano 81 punkte "kai valstybės lygio ekstremaliosios situacijos padariniams likviduoti šalies materialinių išteklių, civilinės saugos sistemos ir Lietuvos kariuomenės pajėgų nepakanka arba jų nėra, kreipiamasi pagalbos į užsienio valstybes, su kuriomis pasirašyti tarpvyriausybiniai abipusės pagalbos susitarimai, kitas užsienio valstybes ir (ar) tarptautines organizacijas"⁹⁷.

Taigi, civilinės saugos sistemą sudaro 10 subjektų. Kiekvienas subjektas turi apibrėžtas teises ir pareigas bei atsakomybes ekstremalios situacijos metu. Į šį civilinės saugos sistemos subjektų sąrašą neįeina Lietuvos kariuomenė, tačiau remiantis Valstybiniu ekstremaliųjų situacijų valdymo planu, gali būti pasitelkiami kariniai vienetai. Vyriausybė skelbia ir atšaukia valstybės lygio ekstremalias situacijas, o vidaus reikalų ministerija koordinuoja civilinės saugos sistemos subjektų veiklą ekstremalios situacijos metu. Be to, įvykus ekstremaliai įvykiui ir atsižvelgus į ekstremalios situacijos lygį, yra sudaromos dviejų lygių ekstremaliųjų situacijų komisijos, savivaldybės lygio ekstremali situacija ir valstybės lygio ekstremalioji situacija.

2.3. Individų ir grupių teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju

Gyventojai, kaip kiekvienas individas ir ūkio subjektai, kurią sudaro grupė žmonių turi savo teises ir pareigas paskelbus ekstremalią situaciją, kurios yra reglamentuotos Civilinės saugos įstatymo III skyriuje. Pagal Civilinės saugos įstatymo 15 straipsnio 1 dalį⁹⁸ gyventojai, ūkio subjektai ir kitos įstaigos turi teisę:

⁹⁶ TAR, *supra note*, 89.

⁹⁷ Seimas, *supra note*, 93.

⁹⁸ Seimas, *supra note*, 30.

- 1) būti perspėti apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją, gauti informaciją apie įvykčius įvykius, ekstremaliuosius įvykius, susidariusią ekstremaliąją situaciją ir kaip elgtis susidarius ekstremaliajai situacijai;
- 2) įvykių, ekstremaliųjų įvykių ir ekstremaliųjų situacijų metu gauti pagalbą pagal civilinės saugos sistemos subjektų galimybes.

Pagal Civilinės saugos įstatymo 15 straipsnio 2 dalį⁹⁹, gyventojai, ūkio subjektai ir kitos įstaigos privalo:

- 1) rūpintis, kad savo veikla nesukeltų pavojaus kitų gyventojų gyvybei ar sveikatai, turtui, aplinkai ir nesutrikdytų normalaus (įprasto) gyvenimo ar veiklos ritmo;
- 2) pranešti civilinės saugos sistemos pajėgoms apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją;
- 3) Vyriausybės nustatyta tvarka atlikti būtinas užduotis;
- 4) vykdyti gelbėjimo darbų vadovo, operacijų vadovo teisėtus nurodymus ir ekstremalių situacijų komisijos sprendimus, reikalingus įvykiui, ekstremaliajam įvykiui ar ekstremaliajai situacijai likviduoti, o neatidėliotinais atvejais, kai kyla didelis pavojus gyventojų gyvybei, sveikatai, turtui ar aplinkai, leisti naudotis jiems nuosavybės teise priklausančiais materialiniais ištekliais;
- 5) kaupiti apsaugos priemonių atsargas (šis punktas netaikomas gyventojams). Ūkio subjektus ir kitas įstaigas, pagal šį punktą privalančius kaupiti apsaugos priemones, apsaugos priemonių sąrašus, kiekį ir laikotarpį, kuriam turi būti sukauptos šių apsaugos priemonių atsargos, nustato Vyriausybė ar jos įgaliota institucija.

Ūkio subjektų ir kitų įstaigų vadovų atsakomybėje yra civilinės saugos parengtis vadovaujamaame objekte. Ūkio subjektai privalo dalyvauti rengiant savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planą, su savivaldybės administracijos direktoriumi sudaryti sutartis dėl šiame plane nurodytų užduočių vykdymo. Pagal Civilinės saugos įstatymo 16 straipsnio 3 dalį¹⁰⁰, ūkio subjektai, kitų įstaigų vadovai įgyvendindami civilinės saugos sistemos uždavinius:

- 1) nedelsdami perspėja darbuotojus apie gresiančią ar jau susidariusią ekstremalią situaciją;
- 2) Vyriausybės nustatyta tvarka vykdo ekstremaliųjų situacijų prevenciją ir šalina trūkumus, kurie gali būti ekstremaliosios situacijos priežastis;
- 3) organizuoja darbuotojų evakavimą, gelbėjimo darbus ir jiems vadovauja;
- 4) Vyriausybės nustatyta tvarka organizuoja ūkio subjekto, kitos įstaigos darbuotojų civilinės saugos pratybas ir mokymus;

⁹⁹ Seimas, *supra note*, 30.

¹⁰⁰ *Ibid*

- 5) Vyriausybės nustatyta tvarka teikia duomenis apie valstybinės reikšmės ir pavojinguosius objektus Valstybinės reikšmės ir pavojingų objektų registro tvarkymo įstaigoms;
- 6) pagal poreikį aprūpina darbuotojus asmeninės apsaugos priemonėmis;
- 7) teikia savivaldybės administracijos direktoriui duomenis, reikalingus civilinės saugos uždaviniams vykdyti;
- 8) sudaro ūkio subjekto operacijų centrą, kai ūkio subjektas atitinka Vyriausybės arba jos įgaliotos valstybės institucijos ar įstaigos patvirtintus kriterijus;
- 9) atlikęs galimų pavojų ir ekstremaliųjų situacijų rizikos analizę, organizuoja ūkio subjekto ir kitos įstaigos ekstremaliųjų situacijų valdymo planų rengimą, derinimą ir tvirtina šiuos planus, kai ūkio subjektas ar kita įstaiga atitinka Vyriausybės arba jos įgaliotos institucijos patvirtintus kriterijus;
- 10) Vidaus reikalų ministerijos nustatyta tvarka informuoja apie gresiančią ar susidariusią ekstremaliąją situaciją.

Taip pat, rengiant savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planą, privalo dalyvauti Valstybinės reikšmės ir pavojingų objektų registre¹⁰¹ įregistruoti ūkio subjektai.

Reziumuojant, Civilinės saugos įstatyme yra reglamentuojama, kad gyventojai, kaip kiekvienas individas ir ūkio subjektas, kurį sudaro žmonių grupė, turi savo teises ir pareigas paskelbus ekstremalią situaciją. Ūkio subjektų ir kitų įstaigų vadovų atsakomybėje yra civilinės saugos parengtis vadovaujant objektu. Jie privalo dalyvauti rengiant savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planą, su savivaldybės administracijos direktoriumi sudaryti sutartis dėl šiame plane nurodytų uždavinių vykdymo.

2.4. Policijos pareigūnų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju

Lietuvos policija kaip civilinės saugos sistemos pajėgų vienetas visada yra pasirengęs padėti Valstybei ekstremalios situacijos metu. Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 5 straipsnyje¹⁰² yra apibrėžtas vienas iš policijos uždavinių „neatidėliotinos pagalbos teikimas asmenims, kai ji būtina dėl jų fizinio ar psichinio bejėgiškumo, taip pat asmenims, nukentėjusiems nuo nusikalstamų veikų, administracinių teisės pažeidimų (nusižengimų), *ekstremaliųjų situacijų* ar panašių veiksmų“. Pagal Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 19 straipsnio 2 dalies 2 punktą¹⁰³ į civilinės saugos sistemos pajėgas yra įtraukiamos ir policijos pajėgos. Pagal Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 3

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybė „Pavojingųjų objektų sąrašas“, Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, žiūrėta 2021 m. liepos 24 d., <https://pagd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/valstybine-priesgaisrine-prieziura/pavojingieji-objektai/pavojinguju-objektu-sarasas>.

¹⁰² „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>.

¹⁰³ Seimas, *supra note*, 30.

punktą¹⁰⁴ Lietuvos policijos pareigūnų teisė yra siekti užtikrinti viešąją tvarką, sulaikyti asmenis, padariusius nusikalstamą veiką ar įtariamus jos padarymu, ar asmenis, kurie slepiasi nuo teisėsaugos institucijų, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą, taip pat siekdamas užkirsti kelią daromai nusikalstamai veikai, be patalpos savininko ar gyventojų sutikimo, be teismo sprendimo bet kuriuo paros metu įeiti į fiziniams ar juridiniams asmenims, organizacijoms, neturinčioms juridinio asmens statuso, šių organizacijų ir juridinių asmenų padaliniais priklausančias gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, teritorijas, patekti į transporto priemones. Atsisakius paklusti, pareigūnas turi teisę prievarta atidaryti patalpas ir transporto priemones. Ši teisė taip pat suteikiama stichinės nelaimės ar katastrofos atvejais, *ekstremaliosios situacijos metu*, šalinant užkrečiamųjų ligų židinius. Teisė patekti į transporto priemonę suteikiama ir tais atvejais, kai pareigūno reikalavimui nepaklūsta asmuo, padaręs administracinį teisės pažeidimą (nusižengimą) ar įtariamą jo padarymu. Pagal Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 25 straipsnio 1 dalies 4 punktą¹⁰⁵ policijos pareigūnų pareiga yra „imtis visų galimų priemonių asmens, valstybės, nevyriausybinė ar kitų organizacijų turtui gelbėti *ekstremaliųjų situacijų atvejais*“. Taip pat, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 21 straipsnio 1 dalies 4 punkte¹⁰⁶ yra apibrėžiama, kad pareigūno pareiga „imtis priemonių fizinių ir juridinių asmenų, juridinio asmens statuso neturinčių organizacijų, šių organizacijų ar juridinių asmenų padalinių arba valstybės turtui gelbėti stichinių nelaimių, avarių, katastrofų ar kitų *ekstremaliųjų situacijų atvejais*“. Taip pat pagal Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 47 straipsnio 1 dalies 10 punktą¹⁰⁷ pareigūnai privalo vykdyti nurodymą dirbti viršvalandinį darbą kai būtina nepaprastosios padėties, karo padėties, *ekstremaliųjų situacijų* ir kitais įstatymuose nustatytais atvejais.

Pagal Civilinės saugos įstatymo 28 straipsnio 8 dalį¹⁰⁸ policijos pajėgos yra pasitelkiamos kai reikia saugoti ekstremaliosios situacijos židinį, kontroliuoti civilinės saugos sistemos pajėgų ir kitų tarnybų patekimą į ekstremaliosios situacijos židinį, palaikyti viešąją tvarką ir užtikrinti eismo saugumą ekstremaliosios situacijos židinyje. Policijos pareigūnai renka ir sistemina informaciją apie nukentėjusiuosius ir žuvusius asmenis, nustato jų tapatybę ir organizuoja jų išgabenimą iš ekstremaliosios situacijos židinio teisės aktų nustatyta tvarka kartu su kitomis kompetentingomis institucijomis. Pagal Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, dalyvaujančių likviduojant ekstremaliosios situacijos padarinius, atsiradusius dėl pavojingų ir ypač

¹⁰⁴ Seimas, *supra note*, 102.

¹⁰⁵ *Ibid*

¹⁰⁶ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c/asr>.

¹⁰⁷ *Ibid*

¹⁰⁸ Seimas, *supra note*, 30.

pavojingų užkrečiamųjų ligų, funkcijų sąrašo 11 punktą¹⁰⁹, policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos:

- 1) užtikrina teritorijų, kurioms taikomas karantino režimas, ribų apsaugą;
- 2) užtikrina viešąją tvarką teritorijose, kurioms taikomas karantino režimas, organizuoja ir vykdo pasimetusių ir pasiklydusių asmenų paiešką;
- 3) kontroliuoja civilinės saugos ir gelbėjimo sistemos pajėgų ir kitų tarnybų patekimą į ekstremalaus įvykio židinio teritoriją;
- 4) renka ir apdoroja informaciją apie aukas, organizuoja žuvusių žmonių atpažinimą ir tapatybės nustatymą;
- 5) patelkia policijos pajėgas, palaiko Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytą karantino režimą, padeda vykdyti ekstremalios situacijos valdymą užkrėstoje teritorijoje.

Patvirtintame Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano 70 punkte¹¹⁰ yra reglamentuojama, kad paskelbus valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, viešąją tvarką užtikrina policijos pareigūnai, tačiau nustačius, kad yra šiurkščiai pažeidžiama viešoji tvarka (pvz.: masiniai neramumai, grupiniai veiksmai, kuriais pažeidžiama viešoji tvarka ar priešinamasi civilinės saugos sistemos pajėgoms) ekstremaliosios situacijos židinyje ar jo prieigose, gali būti pasitelkiama Viešojo saugumo tarnyba, atkurti ar užtikrinti viešąją tvarką. Taip pat, Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano V skyriaus viešosios tvarkos palaikymo 60 punkte¹¹¹ apibrėžta, kad Policijos departamentas veiksmus derina su valstybės ekstremaliosios situacijos operacijų vadovu ir vykdo jo nurodymus, saugo ekstremalios situacijos židinį, užtikrina viešąją tvarką ir asmenų saugumą gyventojų susitelkimo vietose vykstant evakavimo ir gelbėjimo darbams, taip pat saugos valstybės, savivaldybių ir privatų turtą pavojaus zonoje ir evakuotose teritorijose. Nustatyta, kad policijos pajėgos kontroliuoja civilinės saugos sistemos pajėgų ir kitų asmenų patekimą į ekstremaliosios situacijos židinio teritoriją, siekiant palengvinti civilinės saugos sistemos pajėgų darbą atliekant gelbėjimo darbus, apsaugant nuo pavojaus gyventojus ir rūpinantis išlikusiais gyvaisiais. Taip pat, 61 punkte nurodoma, kad policijos pajėgos savo veiksmus derina su operacijų vadovu ir, vykdydamos jo nurodymus, saugo ekstremaliosios situacijos židinį, užtikrina viešąją tvarką ir asmenų saugumą gyventojų susitelkimo vietose vykstant evakavimo ir gelbėjimo darbams. Pagal 62 punktą, policijos pajėgos siekdamos palengvinti civilinės saugos sistemos pajėgų darbą atliekant gelbėjimo darbus, apsaugant nuo pavojaus gyventojus ir rūpinantis išlikusiais gyvaisiais, policijos pajėgos kontroliuoja civilinės saugos sistemos pajėgų ir kitų asmenų patekimą į ekstremaliosios situacijos židinio teritoriją. 63

¹⁰⁹ „Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, dalyvaujančių likviduojant ekstremalios situacijos padarinius, atsiradusius dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų, funkcijų sąrašas“, LRS, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.362378>.

¹¹⁰ Seimas, *supra note*, 93.

¹¹¹ *Ibid*

punkte yra nurodyta, kad eismui reguliuoti ekstremaliosios situacijos židinyje, jos priegose ir evakuacijos maršrutuose policijos pajėgos išstato laikinus kontrolės postus, duoda nurodymus kelių priežiūros tarnyboms dėl kelio ženklų pastatymo nurodytose vietose. Postų vietą nustato pirmasis į ekstremaliosios situacijos židinio vietą atvykęs policijos pareigūnas, suderinęs su gelbėjimo darbų vadovu arba valstybės ekstremaliosios situacijos operacijų vadovu. Pagal 64 punktą Lietuvos policijos pareigūnai suteikinėja pagalbą visuomenės sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams, esant svarbiai priežasčiai policijos pareigūnai gali patekti į gyventojų būstą be jo leidimo, taip pat pareigūnai organizuoja technikos vykstančios į ekstremaliosios situacijos židinį palydą. Pagal 67 punktą Policija renka informaciją apie nukentėjusiuosius, nustato žuvusiųjų tapatybes, planuoja jų išgabenimą iš įvykio vietos ir esant būtinybei pradeda ikiteisminį tyrimą. Neskaitant to, pagal 68 punktą policijos pajėgos fiksuoja, registruoja ir analizuoja informaciją, reikalingą policijos veiksams koordinuoti valstybės lygio ekstremaliosios situacijos atveju, keičiasi šia informacija su kitomis civilinės saugos sistemos pajėgomis, dalyvaujančiomis likviduojant valstybės lygio ekstremaliosios situacijos padarinius, tvarko ir fiksuoja evakuotų gyventojų skaičių ir informuoja gautais duomenimis apie laikina įregistruotus asmenis valstybės ekstremaliųjų situacijų operacijų centrui.¹¹²

Išanalizavus policijos pareigūnų vaidmenį ekstremaliosios situacijos atveju, galima teigti, kad Lietuvos policijos pajėgos pasitelkiamos kai reikia saugoti ekstremaliosios situacijos židinį, kontroliuoti civilinės saugos sistemos pajėgų ir kitų tarnybų patekimą į ekstremaliosios situacijos židinį, palaikyti viešąją tvarką ir užtikrinti eismo saugumą ekstremaliosios situacijos židinyje. Taip pat, paskelbus valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, valstybėje viešąją tvarką užtikrina policijos pareigūnai. Be to, esant valstybės lygio ekstremaliai situacijai, policijos pajėgos savo veiksmus derina su valstybės ekstremaliosios situacijos operacijų vadovu.

Apibendrinant, galima teigti, kad nepaprastoji padėtis yra reguliuojama įstatymu ir yra tik kraštutinė priemonė, kurią priėmus galima reguliuoti žmogaus teises ir laisves. Tačiau siekiant įvykdyti civilinės saugos sistemos uždavinius bei pasiekti išsikeltus tikslus, ekstremaliosios situacijos metu gali būti laikinai apribotos tam tikros teisės. Šių teisių ir laisvių ribojimui užtikrinti civilinės saugos sistemą sudaro 10 subjektų. Kiekvienas subjektas turi apibrėžtas teises ir pareigas bei atsakomybes ekstremaliosios situacijos metu. Į šį civilinės saugos sistemos subjektų sąrašą neįeina Lietuvos kariuomenė, tačiau remiantis Valstybiniu ekstremaliųjų situacijų valdymo planu, gali būti pasitelkiami kariniai vienetai. Vyriausybė skelbia ir atšaukia valstybės lygio ekstremalias situacijas, o vidaus reikalų ministerija koordinuoja civilinės saugos sistemos subjektų veiklą ekstremaliosios situacijos metu. Be to, įvykus ekstremaliai įvykiui ir atsižvelgus į ekstremaliosios situacijos lygį, yra sudaromos dviejų lygių ekstremaliųjų situacijų komisijos,

¹¹² Seimas, *supra note*, 93.

savivaldybės lygio ekstremali situacija ir valstybės lygio ekstremalioji situacija. Civilinės saugos įstatyme yra reglamentuojama, kad gyventojai, kaip kiekvienas individas ir ūkio subjektas, kurį sudaro žmonių grupė, turi savo teises ir pareigas paskelbus ekstremalią situaciją. Ūkio subjektų ir kitų įstaigų vadovų atsakomybėje yra civilinės saugos parengtis vadovaujamame objekte. Jie privalo dalyvauti rengiant savivaldybės ekstremaliųjų situacijų valdymo planą, su savivaldybės administracijos direktoriumi sudaryti sutartis dėl šiame plane nurodytų užduočių vykdymo. Kad nurodytos užduotys būtų sklandžiai įvykdytos yra pasitelkiama Lietuvos policija. Lietuvos policijos pajėgos pasitelkiamos kai reikia saugoti ekstremaliosios situacijos židinį, kontroliuoti civilinės saugos sistemos pajėgų ir kitų tarnybų patekimą į ekstremaliosios situacijos židinį, palaikyti viešąją tvarką ir užtikrinti eismo saugumą ekstremaliosios situacijos židinyje. Taip pat, paskelbus valstybės lygio ekstremaliąją situaciją, valstybėje viešąją tvarką užtikrina policijos pareigūnai. Be to, esant valstybės lygio ekstremaliai situacijai, policijos pajėgos savo veiksmus derina su valstybės ekstremaliosios situacijos operacijų vadovu.

3. INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU PRAKTIKOS TYRIMAS

3.1. Administracinių nusižengimų pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį ir 526 straipsnio 3 dalį statistikos analizė

Siekiant atskleisti individų ir grupių elgseną ekstremalios situacijos atveju pasirinkta analizuoti administracinius nusižengimus dėl Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų nevykdymo. Pasirinkimą analizuoti būtent tokius administracinius nusižengimus nulėmė tai, jog per paskutinių dviejų metų laikotarpį Lietuvoje yra paskelbta valstybės lygio ekstremali situacija dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) plitimo grėsmės¹¹³.

Reaguojant į COVID-19 ligos pandemiją, Lietuvos Respublikos vyriausybė, siekdama apsaugoti visuomenę nuo koronaviruso infekcijos protrūkio šalies teritorijoje, pakeitė teisinį reguliavimą šalyje. Plačiau teisinio reglamentavimo pakeitimus aptarsime šio darbo antroje dalyje. Kadangi ekstremalios situacijos metu teisinis reguliavimas yra vykdomas vadovaujantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymu, todėl nuspręsta analizuoti Lietuvos Teismų praktiką, kurioje taikomos ir aiškinamos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų normos.

Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų nevykdymas ar pažeidimas užtraukia administracinę atsakomybę ir yra numatytas Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ir ANK) 526 str. 1 d. Itin aktualus ir taikytinas teisės aktas COVID-19 ligos plitimo laikotarpiu yra Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų ir profilaktikos ir kontrolės įstatymas. Atsakomybė už šio įstatymo pažeidimus numatyta ANK 45 str. 1 d. Šie straipsniai (ANK 526 str. ir ANK 45 str.) ekstremalios situacijos metu (valstybės lygio ekstremali situacija paskelbta 2020 m. vasario 26 d.)¹¹⁴ buvo papildyti kvalifikuotomis administracinio nusižengimo sudėtimis¹¹⁵ už atitinkamų nusižengimų padarymą karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, ekstremalios situacijos ar ekstremaliojo įvykio metu¹¹⁶.

ANK 45, 46, 96, 506, 526, 589 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto parengimą „paskatino poreikis užkardyti visuomenės sveikatos, civilinės saugos srities teisės aktų,

¹¹³ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8feb1a7658a111eaaac56f6e40072e018?jfwid=-11vir7vztr>.

¹¹⁴ *Ibid*

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 96, 506, 526, 589 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c0bcdfd273e511eaa38ed97835ec4df6>.

¹¹⁶ „Pažyma dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 526 ir 589 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9745f3516cd111eaa38ed97835ec4df6?jfwid=-fvogcfuyb>.

savivaldybių institucijų priimtų sprendimų nesilaikymą ir pažeidimus, daromus valstybei ar visuomenei pavojingu metu ir sąlygomis, kai paskelbta karo, nepaprastoji padėtis, mobilizacija, karantinas, ribotas karantinas.“¹¹⁷ Be to, susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jei ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, būtina atgrasyti asmenis nuo tokių pažeidimų padarymo, nes užkrečiamų ligų protrūkis karo ar mobilizacijos metu gali žymiai pabloginti situaciją šalyje, kelti visuomenėje sumaištį. Dėl to nėra pagrindo delsti ir nurodytuose straipsniuose numatyta griežtesnė atsakomybė visuomenės nariams, nesilaikantiems priimtų teisės aktų nuostatų, dėl kurių neteisėtų veiksmų ar neveikimo iškiltų didesnis pavojus išplisti pavojingoms užkrečiamosioms ligoms.¹¹⁸

Nuo 2020 m. balandžio 3 d. ANK 45 str. buvo papildytas 4 dalimi ir 526 str. 3 dalimi¹¹⁹. ANK 45 str. 4 dalis numato, kad „Šio straipsnio 1 dalyje nurodytos veikos, sukėlusios pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms, padarytos karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, riboto karantino metu, taip pat susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, užtraukia baudą asmenims nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio penkių šimtų eurų ir juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo vieno tūkstančio penkių šimtų iki šešių tūkstančių eurų.“¹²⁰ O ANK 526 str. 3 dalis numato, kad „Šio straipsnio 1 dalyje numatytas administracinis nusižengimas, padarytas karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, riboto karantino metu, taip pat susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, užtraukia baudą asmenims nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio penkių šimtų eurų ir juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims – nuo vieno tūkstančio penkių šimtų iki šešių tūkstančių eurų.“¹²¹. Toks Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 96, 506, 526, 589 ir 608 straipsnių normų sankcijos sugriežtinimas įstatymo pakeitimo projekto aiškinamajame rašte įvardinamas kaip adekvačiu karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, ekstremaliosios situacijos

¹¹⁷ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 96, 506, 526, 589 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/790dac90700811eaa38ed97835ec4df6>.

¹¹⁸ „Derinimo pažyma dėl administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 506, 526 ir 589 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAP/1bfc9d306dc011eaa38ed97835ec4df6/5bba33597636d877335914d2996fc041/format/ISO_PDF/.

¹¹⁹ Seimas, *supra note*, 115.

¹²⁰ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b8d908c0215b11e58a4198cd62929b7a/asr>.

¹²¹ *Ibid*

ar ekstremaliojo įvykio metu, jeigu jie kelia pavojų žmonių sveikatai ar gyvybei ar visuomenės sveikatos apsaugos sistemai¹²².

Seimas pabrėžia, kad šių straipsnių pokytis užtikrina civilinės saugos teisės aktų, savivaldybių institucijų priimtų sprendimų laikymąsi ekstremalios situacijos metu. Šių straipsnių naujos dalies atsiradimo motyvas yra atgrasyti asmenis nuo teisės pažeidimų kartojimų bei turėtų prevencinį poveikį. Taip pat numatyta, kad administracinio nusižengimo tyrimą, teisenos pradėjimą ir protokolo surašymą be policijos, gali atlikti ir karo policija, Viešojo saugumo tarnyba ir Valstybės sienos apsaugos tarnyba.¹²³

2021 m. spalio 28 d. darbo autoriaus prašymu (1 priedas) buvo kreiptasi į Informatikos ir ryšių departamentą prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – IRD), kad pateiktų statistinius duomenis apie administracinių nusižengimų numatytų ANK 45 str. ir 526 str. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje yra paskelbta valstybės lygio ekstremali situacija ir greta ekstremalios situacijos kelis kartus buvo paskelbtas karantino režimas, taip pat buvo paprašyta, statistinius duomenis išskirti atskirais laikotarpiais. Iš IRD buvo gautas atsakymas (2 priedas) - statistinių duomenų lentelė (3 priedas, žr. 2 lentelę), kurioje administraciniai nusižengimai, numatyti ANK 45 str. ir 526 str., išskirti atitinkamais laikotarpiais. Šioje lentelėje atsispindi laikotarpiai: 1) nuo 2021 m. vasario 26 d., kai Lietuvoje paskelbė valstybės lygios ekstremalią situaciją¹²⁴, iki ANK 45 str. 4 d. bei ANK 526 str. 3 d. papildymo; 2) išskirti Lietuvoje paskelbtų karantinų režimo laikotarpiai (2020 m. kovo 14 d. nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo¹²⁵ bei 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo¹²⁶) bei 3) laikotarpis nuo antrojo karantino pabaigos iki 2020 m. spalio 28 d.

ANK 45 str. ir 526 str. statistinių duomenų lentelėje (žr. 2 lentelę) pateikia, kad daugiausiai (24 318) administracinių nusižengimų pagal ANK 45 str. 4 d. buvo užfiksuota antrojo karantino laikotarpiu. 50 procentų šių administracinių nusižengimų nutarimų buvo apskūsta pirmajai instancijai. Ekstremalios situacijos metu, kai nebuvo paskelbtas karantino režimas, administracinių nusižengimų pagal ANK 45 str. 4 d. padaryta tik 951 kartą. ANK 526 str. 3 d. ekstremalios situacijos metu, kai nebuvo paskelbtas karantinas, taikytas 579 kartus ir tik 168 nutarimai buvo apskūsti teismui. Abiejų karantinų laikotarpiu administracinių nusižengimų padaryta pagal ANK 526 str. 3 d. padaryta tik 209 kartus. Iš šių statistinių duomenų palyginimo

¹²² Seimas, *supra note*, 117.

¹²³ *Ibid*

¹²⁴ Seimas, *supra note*, 113.

¹²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, *supra note*, 4.

¹²⁶ „2021 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a2b5da801f4a11eb9604df942ee8e443>.

galima daryti išvadą, kad karantino režimo metu daugiau buvo taikomas ANK 45 str. 4 d. (27 495 kartų), o ANK 526 str. 3 d. - tik 209 kartus. Be to svarbu paminėti, kad visą ekstremalios situacijos laikotarpį administracinių nusižengimų pagal ANK 45 str. 4 d. buvo užfiksuota 28 446 kartus, o pagal ANK 526 str. 3 d. - užfiksuota 788 kartus.

2 lentelė. ANK 45 str. ir 526 str. statistiniai duomenys

ANK straipsnis	ANK straipsnio dalis	Padaryta AN	Priimta nutarimų (nutarimų po apskundimo)
<i>Laikotarpis (nuo 2020-02-26 iki 2020-04-03)</i>			
45 str.	1 d.	144	56
	2 d.	1	4
	3 d.	18	0
<i>Laikotarpis (nuo 2020-04-03 iki 2020-06-17)</i>			
45 str.	4 d.	3177	1436
<i>Laikotarpis (nuo 2020-06-17 iki 2020-11-07)</i>			
45 str.	4 d.	951	386
<i>Laikotarpis (nuo 2020-11-07 iki 2021-07-01)</i>			
45 str.	4 d.	24318	12175
<i>Laikotarpis (nuo 2020-02-26 iki 2021-04-03)</i>			
526 str.	1 d.	3	0
	2 d.	0	0
<i>Laikotarpis (nuo 2020-04-03 iki 2020-06-17)</i>			
526 str.	3 d.	9	1
<i>Laikotarpis (nuo 2020-06-17 iki 2020-11-07)</i>			
526 str.	3 d.	327	80
<i>Laikotarpis (nuo 2020-11-07 iki 2021-07-01)</i>			
526 str.	3 d.	200	154
<i>Laikotarpis (nuo 2021-07-01 iki 2021-10-28)</i>			
526 str.	3 d.	252	88

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais statistiniais duomenimis.

Taigi, valstybės lygio ekstremalios situacijos metu įvesti teisinio reguliavimo pokyčiai rodo, jog iki tol buvęs teisinis reguliavimas nebuvo tinkamai apibrėžęs minėtų teisės aktų pažeidimo karantino, ekstremaliosios situacijos ar ekstremalaus įvykio metu. Ir iš statistinių duomenų analizės matyti, jog valstybės lygio ekstremalios situacijos dėl COVID-19 plitimo grėsmės metu daugiausiai buvo nustatyta administracinių nusižengimų pagal ANK 45 str. 4 d.

3.2. ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies veikos požymių turinio analizė

Kaip jau minėta, Lietuvos teritorijoje paskelbus ekstremalią situaciją teisinis reguliavimas yra vykdomas remiantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymu ir kitais civilinę saugą reglamentuojančiais teisės aktais. Nagrinėjamu atveju didelę svarbą turi ir Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų ir profilaktikos ir kontrolės įstatymas. Šių įstatymų pažeidimai numatyti ANK 45 str. 4 d. ir 526 str. 3 d. Šių straipsnių dispozicijose yra

nurodytas karantino teisinis režimas. Karantinas yra nepalankios ekstremalios situacijos lygio valdymo instrumentas, dar kitaip, tai sustiprintos civilinės saugos sistemos parengtis.

ŽULPK 2 str. 1 d. 21 p. nurodoma, kad „karantinas – specialus užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės priemonių taikymo režimas, įvedamas atskiriems objektams ar apkrėstose teritorijose, kai registruojami nežinomos kilmės užkrečiamųjų ligų sukėlėjų paplitimai arba ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų atvejai, protrūkiai ar epidemijos“¹²⁷. Karantino tikslas – „nustatyti specialią asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, kelionių tvarką, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas ir tuo riboti užkrečiamųjų ligų plitimą“¹²⁸. Užtikrinant, jog ekstremalios situacijos metu būtų laikomasi šių teisės aktų, siekiant apsaugoti gyventojus ir aplinką nuo koronaviruso infekcijos išplitimo šalies teritorijoje, numatomos atitinkamos poveikio priemonės. Todėl analizuojant teisinio reguliavimo praktiką ekstremalios situacijos ir jos sustiprintos parengties, tai yra karantino metu, būtina atskleisti administracinių nusižengimų numatytų ANK 45 str. 4 d. ir 526 str. 3 dalies sudėties požymius ir jų subtilybes.

Administracinių nusižengimo kodekso 45 straipsnyje numatytos veikos objektas yra *žmonių gyvybė ir sveikatos apsauga*. Šis straipsnis užtraukia atsakomybę asmenims už visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentų ar sprendimų, higienos norminių aktų ar kitų visuomenės sveikatos srities teisės aktų, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimus. ANK 526 straipsnyje numatytos veikos objektas yra *valdymo tvarka*, o padaryta veika užtraukia atsakomybę už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų nevykdymą ar pažeidimus.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs¹²⁹, kad ANK 45 straipsnis yra blanketinė teisės norma, nukreipianti į kitus teisės aktus. Pagal šį straipsnį administracinėn atsakomybėn asmenys traukiami už kituose teisės aktuose nustatytos tvarkos pažeidimus. Klaipėdos apylinkės teismas apibrėžė, kad „aptariamų teisės normų dispozicijos yra blanketinės, tai yra nukreipiančios į kitus teisės aktus, tai yra: 1) visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentus ir sprendimus; 2) higienos norminius aktus; 3) kitus visuomenės sveikatos srities teisės aktus; 4) Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymą.“¹³⁰ ANK 526 str. taip pat laikomas blanketine norma, nukreipiančia į kitus teisės

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32088/asr>.

¹²⁸ *Ibid*

¹²⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. 2AT-48-719/2020“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb88c887-338d-46ac-9023-dcfcb811f20e>.

¹³⁰ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. rugsėjo 21 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-431-729/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=81266b33-c839-4f3f-8d6c-215a271f2209>.

aktus¹³¹. Kauno apygardos teismas¹³² nurodo, kad traukiant asmenį už šiame straipsnyje numatytą nusižengimą, būtina nustatyti, kokio norminio akto konkretų reikalavimą savo veika asmuo pažeidė.

Šių nagrinėjamų straipsnių dalykas yra jų dispozicijoje išvardytų teisės aktų reikalavimų pažeidimas. ANK 45 straipsnio tikslas yra apsaugoti žmonių sveikatą ir gyvybę nuo pavojaus, kuris kyla pažeidus išvardintų teisės aktų normas. ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatyta atsakomybė už visuomenės sveikatos srities Europos Sąjungos reglamentų ar sprendimų, higienos norminių aktų ar kitų visuomenės sveikatos srities teisės aktų, Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo pažeidimus, *sukėlusius pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms*, padarytus karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, riboto karantino metu, taip pat susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalus įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai. Veiką kvalifikuojant pagal ANK 45 str. 4 d. dalį pakanka nustatyti tai, jog asmuo padarė Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų kontrolės ir profilaktikos įstatymo pažeidimą.¹³³ Šiame straipsnyje numatyto nusižengimo sudėtis yra formali, nereikalaujanti padarinių, todėl atsakomybei kilti užtenka nustatyti faktą, jog buvo pažeistos teisės aktų, reglamentuojančių visuomenės sveikatos srities reikalavimus, nuostatos. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad atsakomybei pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį kilti nebūtinai ligos požymių ar jos diagnozavimo nustatymas administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui, taip pat reikšmės neturi ir tai, ar asmuo buvo persirgęs COVID-19 ir turėjo įgytą natūralų imunitetą¹³⁴. Klaipėdos apygardos teismas nurodo, kad „ANK 45 straipsnio 4 dalies normoje įtvirtinti pavojingi padariniai yra suformuluoti kaip vertinamieji, nesiejant jų su tuo, ar pažeidimą darantis asmuo serga COVID-19 liga ar ne, todėl atsakomybei pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį kilti nebūtinai ligos požymių ar jos diagnozavimo nustatymas nei kitiems asmenims, nei pačiam pažeidėjui.“¹³⁵

Taigi, asmeniui atsakomybė pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį kyla *sukėlus pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms*. Tačiau administracinėn

¹³¹ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. rugsėjo 17 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-654-729/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e2d1bb7-e203-4820-8b55-a4c7f6feef47>.

¹³² „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 1 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-314-593/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8f4c8c16-2b71-486f-8b43-c7f90a01b5e3>.

¹³³ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. spalio 18 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-331-360/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9a2b5036-4bd7-4f93-8465-54875ab2f854>.

¹³⁴ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-305-606/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6cc0a59f-7dce-4677-a8bd-c129c7fb4c2a>.

¹³⁵ LITEKO, *op. cit.*, 133.

atsakomybėn traukiamam asmeniui nebūtina nustatyti ligos požymius ar jos diagnozuoti ir reikšmės neturi ar asmuo buvo persirgęs COVID-19 liga ar turėjo įgytą natūralų imunitetą. Asmuo turėdamas imunitetą ir nesilaikydamas nurodymų sukuria palankias sąlygas virusui plisti ir tokiais savo veiksmais kelia pavojų kitiems asmenims.

Kaip jau minėta, ANK 526 str. tikslas yra užtikrinti tinkamą valdymo tvarką. ANK 526 straipsnio 3 dalies nuostatos numato, kad Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų nevykdymas ar pažeidimas, padarytas karo, nepaprastosios padėties, mobilizacijos, karantino, riboto karantino metu, taip pat susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, užtraukia administracinę atsakomybę¹³⁶.

Traukiant asmenį administracinę atsakomybę už veiką numatytą ANK 526 str. 3 d., asmuo turi būti pažeidęs arba nevykdęs Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymą ar kitus civilinę saugą reglamentuojančius teisės aktus, esant atitinkamai situacijai šalyje¹³⁷. Be to, svarbu paminėti, kad teismų praktikoje yra akcentuojama, jog už ANK 526 straipsnį atsako ne bet koks asmuo, o specialus subjektas. Teismų praktikoje specialus subjektas yra asmuo, kuris įmonėje atsakingas už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų laikymąsi¹³⁸.

Apibendrinant pateiktus argumentus matyti, jog abu nagrinėjami straipsniai yra taikomi karantino, riboto karantino metu, taip pat, susidarius ekstremaliajai situacijai ar ekstremaliajam įvykiui, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai. Administracinių nusižengimo kodekso 45 straipsnyje numatytos veikos objektas yra *žmonių gyvybė ir sveikatos apsauga*, o ANK 526 straipsnyje numatytos veikos objektas yra *valdymo tvarka*. Tiek ANK 45 straipsnis, tiek ANK 526 straipsnis yra blanketinės normos. ANK 45 straipsnio tikslas yra apsaugoti žmonių sveikatą ir gyvybę nuo pavojaus, kuris kyla pažeidus išvardintų teisės aktų normas, o ANK 526 str. tikslas yra užtikrinti tinkamą valdymo tvarką. Asmeniui atsakomybė pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį kyla *sukėlus pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms*, o už ANK 526 straipsnį atsako ne bet koks asmuo, o specialus subjektas.

¹³⁶ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. lapkričio 3 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1201-890/2020“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=311d5d25-a334-4e78-bc27-afeae1ec3084>.

¹³⁷ „Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2021 m. sausio 25 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-11-882/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2543fe98-d760-42b6-8a29-f486f52fd841>.

¹³⁸ „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. sausio 14 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-38-954/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=69ac0a44-c0b8-465c-bb5d-46610084e9d7>.

3.3 Lietuvos teismų nuosprendžių ir nutarčių taikant ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies analizė

Įgyvendindami teisingumą Lietuvos teismai ne tik privalo nustatyti teisės nusižengimą atlikusį asmenį ir jį nubausti, tačiau turi tinkamai išaiškinti teisės akto normos taikymo ypatumus ir parenkant tinkamą teisės normą ją tinkamai pritaikyti. Teismų praktikos analizė grindžiama Lietuvos teismų informacinėje sistemoje „LITEKO“ pateiktais teismų sprendimais¹³⁹.

Lietuvos Respublikoje paskelbus ekstremalią situaciją dėl COVID-19 ligos plitimo grėsmės, t. y. nuo 2020 m. vasario 26 d. teismai ANK 526 str. 3 d. pagrindu administracinėn atsakomybėn traukė asmenis dėl to, kad šie nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės. Pavyzdžiui, 2021 m. vasario 12 Tauragės apylinkės teismo¹⁴⁰ ir 2021 m. kovo 5 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo¹⁴¹ nutartimis buvo traukiami asmenys atsakomybėn už tai, kad viešoje vietoje nedėvėdami nosį ir burną dengiančių apsaugos priemonių sukėlė pavojų išplisti COVID-19 ligai. Tokiais veiksmais nesilaikė Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro - valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimo Nr. V-1473 „Dėl paslaugų teikimo, prekybos, veiklos laisvalaikio ir pramogų vietose vykdymo būtinų sąlygų“ pakeitimo 1.1. punkto reikalavimų¹⁴². Aukštesnės instancijos teismai nurodytas nutartis paliko nepakeistas, apeliančių skundų netenkino (2021 m. gegužės 7 d. Klaipėdos apygardos teismo nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-101-255/2021¹⁴³, 2021 m. gegužės 5 d. Vilniaus apygardos teismo nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-167-898/2021¹⁴⁴).

Minėtose bylose Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro - valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimas pripažįstamas kaip civilinę saugą papildomai reglamentuojantis teisės aktas. Šiuo sprendimu siekiama sureguliuoti tuos

¹³⁹ Nacionalinė teismų administracija, „Vieša sprendimų paieška“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d., liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx.

¹⁴⁰ „Tauragės apylinkės teismo Šilalės rūmų 2021 m. vasario 12 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-4-761/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de0d1f22-b172-415b-9809-84c2f6b4ae22>.

¹⁴¹ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 5 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-65-716/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3a91f14c-7455-428a-93d9-88bf0be9d99d>.

¹⁴² „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimas dėl Lietuvos respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. Birželio 16 d. Sprendimo Nr. V-1473 „Dėl paslaugų teikimo, prekybos, veiklos laisvalaikio ir pramogų vietose vykdymo būtinų sąlygų“ pakeitimo 2020 m. Liepos 30 d. Nr. V-1727“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/07c65560d29511ea8f4ce1816a470b26>.

¹⁴³ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 7 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-101-255/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=abd353f1-2e7d-4854-aa5c-d42c4a63aad1>.

¹⁴⁴ „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 5 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-167-898/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c6a6415a-5798-4876-adf8-345d1324d959>.

visuomenės santykius, kurie tiesiogiai susiję su visuomenės sveikatos apsauga, o sprendimo leidėjas yra būtent sveikatos apsaugos ministras. Šis klausimas nagrinėjamu atveju tampa itin aktualus, kadangi administracinė atsakomybė pagal analizuojamus administracinių nusižengimo kodekso straipsnius kyla tik pažeidus konkrečių sričių teisės aktus, todėl atskirti koks teisės aktas buvo pažeistas yra itin svarbu.

Aptartose bylose nurodoma, jog asmuo nedėvėdamas nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės sukėlė pavojų išplisti COVID-19 ligai. Būtent ANK 45 str. 4 d. viena iš taikymo sąlygų yra, jog asmens veika turi sukelti pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamoms ligoms, o ANK 526 str. 3 d. numatyta administracinė atsakomybė kyla už civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimą, kuris padarytas karantino ar ekstremalios situacijos metu, kelia pavojų žmonių gyvybei ir sveikatai. Iš pateiktų teisės normų taikymo sąlygų matyti, jog jose yra numatytos konkrečios sąlygos, kuomet kyla administracinė atsakomybė.

Tačiau teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai panašiomis aplinkybėmis asmenys yra traukiami administracinėn atsakomybėn skirtingais šių dviejų normų taikymo pagrindais. Juos ir aptarkime. Pavyzdžiui, asmuo buvo nubaustas už tai, kad 2021 m. birželio 10 d. parduotuvėje nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės karantino laikotarpiu, tuo sukeldamas pavojų išplisti COVID-19 ligai. 2021 m. liepos 29 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo administracinio nusižengimo bylą¹⁴⁵ ir nutarė pripažinti asmenį kaltu pagal ANK 526 str. 3 d. Kitoje byloje analogiškai už nedėvėjimą nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės karantino laikotarpiu asmuo buvo nubaustas pagal ANK 526 str. 3 d. 2021 m. balandžio 1 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas nutartyje¹⁴⁶ išnagrinėjo skundą, kuriuo pažeidėjas nesutiko su institucijos priimtu procesiniu sprendimu ir prašė nutarimą panaikinti. Teismas išnagrinėjęs skundą, iš byloje nurodytų aplinkybių, nustatė, kad pavojus išplisti koronaviruso infekcijai buvo minimalus ir tuo motyvuodamas už ANK 526 str. 3 d. pažeidimo padarymą nutarė sumažinti baudą nuo 500 eurų iki 100 eurų.

Analizuojant ANK 526 str. ir 45 str. santykį būtina pabrėžti, jog ANK 526 straipsnio objektas yra nukreiptas į administracinius nusižengimus, susijusius su *valdymo tvarkos* pažeidimais, tai reiškia, kad atsakomybė kyla asmenims, kurie nesilaikė nustatytos Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų valdymo tvarkos. Lingvistinis šio straipsnio aiškinimas rodo, jog atsakomybė už šiame

¹⁴⁵ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. liepos 29 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1943-270/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspren dimup aieska/tekstas.aspx?id=8da92d25-7be4-4027-b107-763596235626>.

¹⁴⁶ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-219-818/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspren dimup aieska/tekstas.aspx?id=956d8098-22d4-4574-bebc-2e6c971862c9>.

straipsnyje numatytus teisės aktų pažeidimus kyla tuo atveju, jei „ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai“¹⁴⁷, tačiau ne asmens veika sukelia pasekmes, dėl kurių kyla pavojus žmonių gyvybei ir sveikatai. O ANK 45 str. 4 d. numatytas administracinis nusižengimas, susijęs su žmonių gyvybės ir sveikatos apsauga, kuriame numatyta, jog būtent „nurodytos veikos, sukėlusios pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamoms ligoms <..>, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai“¹⁴⁸, užtraukia administracinę atsakomybę.

Teismų praktikoje aiškinant ANK 526 str. 3 d. nuo 2021 m. sausio 14 d. pradėta taikyti specialaus subjekto samprata. Iki tol taikant ANK 526 str. 3 d. joks teismas nepasisakė apie specialųjį subjektą ir taikė administracinę atsakomybę asmenims, nesant specialaus subjekto požymių. Iš teismų praktikos matyti, kad fiziniai asmenys traukti administracinėn atsakomybėn dėl to, jog nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės ir taip sukėlė pavojų išplisti COVID-19 ligai (2020 m. gruodžio 31 d. Marijampolės apylinkės teismo nutarimas administracinėje byloje Nr. A18.-1206-610/2020¹⁴⁹, 2020 m. gruodžio 2 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo nutarimas administracinėje byloje Nr. A18.-3372-990/2020¹⁵⁰).

Vilniaus miesto apylinkės teismas aiškindamas ANK 526 str. nurodė, jog pagal šį straipsnį atsako ne bet koks asmuo, o specialusis subjektas¹⁵¹. Teismas pakartojo, jog pagal ANK 526 straipsnį atsako ne bet koks asmuo, o specialusis subjektas ir paaiškino, kad specialus subjektas - „kuri yra atsakingas už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų laikymąsi“¹⁵². Pacitavo Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo 1 straipsnį, kuris reglamentuoja, jog šis įstatymas nustato civilinės saugos sistemos organizavimo ir veikimo teisinius ir organizacinius pagrindus, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų kompetenciją, kitų įstaigų, ūkio subjektų, gyventojų teises ir pareigas civilinės saugos srityje, o 2 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad civilinė sauga – veikla, apimanti valstybės ir savivaldybės institucijų ir įstaigų, kitų įstaigų, ūkio subjektų ir gyventojų pasirengimą ekstremalioms situacijoms, veiksmus joms gresiant ar susidarius,

¹⁴⁷ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas 526 str.“, INFOLEX, žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <https://www.infolex.lt/ta/336765:str526>.

¹⁴⁸ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas 45 str.“, INFOLEX, žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d., <https://www.infolex.lt/ta/336765:str45>.

¹⁴⁹ „Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės rūmų 2020 m. lapkričio 23 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1206-610/2020“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2fc1ee69-0345-410e-8794-024e78eeaf63>.

¹⁵⁰ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. gruodžio 2 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-3372-990/2020“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=73a404b5-6302-468b-b709-4bdaed6d77ef>.

¹⁵¹ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 19 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-161-992/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e8071af0-9db9-4fb5-87c4-411d1b6b6e42>.

¹⁵² *Ibid*

ekstremaliųjų situacijų likvidavimą ir jų padarinių šalinimą¹⁵³. Nurodė, kad Civilinės saugos įstatymo 3 straipsnyje pateikiamas baigtinis civilinės saugos sistemą sudarančių subjektų sąrašas. Teismo buvo nustatyta, kad pareiškėja organizavo mitingą, kuris buvo suderintas su Vilniaus miesto savivaldybės administracijos direktoriaus pavaduotojo įsakymu. Teismas nurodė, kad administracinio nusižengimo byloje nėra pateikiama jokių duomenų, koku teisiniu pagrindu ir kokia apimtimi organizatorė būtų atsakinga už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų laikymąsi, todėl, teismo vertinimu, organizatorė neatitinka ANK 526 straipsnyje numatyto nusižengimo specialiojo subjekto požymių ir bylą grąžino atgal Vilniaus apskrities vyriausiajam policijos komisariatui.

Pastebėtina, jog po 2021 m. sausio 14 d. nebuvo atsižvelgta į teismų praktikos suformuotą specialaus subjekto požymį, kad specialus subjektas yra asmuo, kuris atsakingas už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų laikymąsi (2021 m. kovo 25 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-269-369/2021¹⁵⁴).

Šiaulių apylinkės teismas 2021 m. vasario 3 d.¹⁵⁵ neperkvalifikavo straipsnio ir paliko galioti ANK 526 str. 3 d. dėl to, kad 2020 m. spalio 2 d. fizinis asmuo būdamas parduotuvėje nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės. Vilniaus miesto apylinkės teismas 2021 m. kovo 6 d. nutartimi¹⁵⁶ paliko galioti Vilniaus apskrities vyriausiojo policijos komisariato Vilniaus miesto 3-ojo policijos komisariato nutarimą, už tai, kad asmuo 2020 m. spalio 23 d. būdamas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekos skaitykloje, ekstremalios situacijos šalyje metu, nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės.

Lingvistinis normos aiškinimas rodo, kad sankcijoje numatyta atsakomybė kyla asmeniui, neišskiriant konkrečios fizinio ar juridinio asmens formos, taip pat atsakomybė kyla ir *juridinių asmenų vadovams*, kas leidžia teigti, kad atsakomybė už normoje numatytą pažeidimą kyla trims asmenims.

Kaip jau pastebėta, teismų praktikoje yra nurodomas specialus subjektas, tačiau jis nėra aiškiai apibrėžtas. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte¹⁵⁷ irgi nėra nurodytas konkretus subjektų ratas, nėra konkrečiai bei išplėstai paaiškintas šio straipsnio pagrindu atsakomybėn traukiamų asmenų sąrašas. Jeigu sankcijoje yra įtraukiami ir fiziniai asmenys, tai suponuoja, kad

¹⁵³ LITEKO, *supra note*, 151.

¹⁵⁴ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 25 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-269-369/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., liteko.teismai.lt/viesaspren dimup aieska/tekstas.aspx?id=09cbda33-6ea6-4aaf-ab29-bb973019df7a.

¹⁵⁵ „Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2021 m. vasario 3 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-35-951/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesaspren dimup aieska/tekstas.aspx?id=e3877f8c-edb7-4bef-8ec6-b4aa7cbab1f3>.

¹⁵⁶ LITEKO, *supra note*, 141.

¹⁵⁷ Seimas, *supra note*, 117.

ANK 526 str. 3 d. gali būti taikoma ir gyventojams. Tačiau vadovaujantis teismų praktikos aiškinimu, administracinė atsakomybė traukiamas specialus subjektas, kuriuo laikomas asmuo, kuris įmonėje yra atsakingas už Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo ir kitų civilinę saugą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų laikymąsi arba yra numatytas Civilinės saugos įstatymo 3 straipsnyje pateiktame baigtiniame civilinės saugos sistemą sudarančių subjektų sąraše, kuriame nėra įtraukti gyventojai.

Darytina išvada, kad teismų praktikoje nagrinėjamos normos lingvistinio aiškinimo būdu buvo išskirtas specialaus subjekto institutas, tačiau nėra aiškiai apibrėžta jo samprata. Dėl to kyla problema, nes ANK 526 straipsnio norma teismų praktikoje taikoma skirtingai. Tai lemia ne tik skirtingą šios normos aiškinimą, tačiau ir netinkamą kvalifikavimą, kas sukelia administracinė atsakomybė traukiamiems asmenims didesnes sankcijas.

Pavyzdžiui iš užsienio šalies grįžęs asmuo turėjo saviizoliuotis, bet asmeniui pažeidus saviizoliacijos reikalavimus, jo veika buvo kvalifikuojama pagal ANK 526 str. 3 d. Tokie veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal ANK 45 str. 4 d. Pirmos instancijos teismas nieko nepasisakė dėl perkvalifikavimo klausimo (2021 m. sausio 6 d. Klaipėdos apylinkės teismo nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-44-563/2021¹⁵⁸). Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad pareiškėjo veiksmai turėjo būti perkvalifikuojami pagal ANK 45 str. 4 d., bet atsižvelgė į tai, kad abiejų nusižengimų, tiek ANK 526 str. 3 d., tiek ANK 45 str. 4 d., sankcijos yra tapačios ir apygardos teismas, laikydamasis apeliacinio skundo ribų, plačiau šio klausimo dėl veikos kvalifikavimo nepasisakė (2021 m. kovo 16 d. Klaipėdos apygardos teismo nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-62-557/2021¹⁵⁹).

Pastebėtina, kad kitoje byloje, fizinis asmuo, kuris buvo grįžęs iš užsienio šalies ir turėjo laikytis saviizoliacijos, policijos pareigūnų buvo nubaustas pagal ANK 526 str. 3 d., už tai, kad 2020 m. rugsėjo 11 d. nebuvo rastas namuose ir tuo pažeidė Lietuvos Respublikos sveikatos ministro 2020 m. birželio 15 d. įsakymo Nr. V-1463 „Dėl Covid 19 ligos (koronaviruso infekcijos) reikalavimų“¹⁶⁰ 2.1 ir 2.2 punktus. Tačiau tas pats Klaipėdos apylinkės teismas 2021 m. sausio 22 d. nutarime nurodė, kad „administracinio nusižengimo byloje nėra jokių duomenų apie administracinė atsakomybė traukiamo asmens pareigybes, jo teises ir pareigas bei

¹⁵⁸ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2021 m. sausio 6 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-44-563/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=078743b2-1e97-43fc-8804-e55775ef9bf9>.

¹⁵⁹ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 16 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-62-557/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ec86667a-cb91-4cb1-bd7d-6dc4c31cbec4>.

¹⁶⁰ „Įsakymas dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) paveiktų šalių sąrašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e65342baf9011ea9a12d0dada3ca61b/asr>.

atsakomybę už jam pavestų įgaliojimų atlikimą¹⁶¹ ir neatitinka specialaus subjekto požymių. 2021 m. sausio 22 d. nutarimu Klaipėdos apylinkės teismas perkvalifikavo Klaipėdos apskrities vyriausiojo policijos komisariato Klaipėdos rajono policijos komisariato Veiklos skyriaus nutarimą, kuriuo asmuo dėl saviizoliacijos taisyklių pažeidimo buvo traukiamas atsakomybėn ANK 526 str. 3 d. pagrindu. Teismas perkvalifikuodamas nurodė, kad Lietuvos Respublikos sveikatos ministro 2020 m. birželio 15 d. įsakymas Nr. V-1463 „Dėl Covid 19 ligos (koronaviruso infekcijos) reikalavimų“ atitinka 45 str. dispozicijoje išvardintus teisės aktus.

Analizuojant teismų praktiką, nustatyta, kad asmuo grįžęs iš užsienio šalies, 2020 m. rugsėjo 11 d. nebuvo rastas namuose, kuriuose turėjo saviizoliuotis ir policijos pareigūnai taikė atsakomybę pagal ANK 526 str. 3 d. Pabrėžtina, kad 2020 m. rugsėjo mėnesį nebuvo paskelbtas karantinas. 2021 m. sausio 22 d. Klaipėdos apylinkės teismas nutarimu pripažino asmenį kaltu ne pagal ANK 526 str. 3 d. kaip taikė teisėsaugos institucija, bet perkvalifikavo į 45 str. 4 d. 2021 m. liepos 13 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas nurodė, kad „po karantino paskelbimo veika, kuomet asmuo viešoje vietoje nedėvi kaukės ar padaro kitą karantino sąlygų pažeidimą, turėjo būti kvalifikuota nebe kaip ANK 526 straipsnio 3 dalyje, o kaip ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatytas nusižengimas“¹⁶².

Taip pat Vilniaus miesto apylinkės teismas 2021 m. liepos 13 d. nurodė, kad pažeidimai buvo kvalifikuojami pagal ANK 526 str. 3 d. tol, kol buvo kildinami iš Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimų, kurie buvo priimti šalyje paskelbtos ekstremalios situacijos metu, remiantis Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymo atitinkamomis nuostatomis. Bet teismas argumentuoja, kad „karantinas buvo paskelbtas ir jo metu taikomi reikalavimai buvo nustatyti remiantis Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo nuostatomis, todėl analogiška veika po karantino paskelbimo jau kvalifikuojama kaip ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatytas nusižengimas“¹⁶³. Dar ankščiau prieš šį teismo išaiškinimą, analogiškos nuomonės laikėsi ir jau minėtas Klaipėdos apylinkės teismas, bet plačiau šio klausimo dėl veikos kvalifikavimo 2021 m. sausio 6 d. nutarime¹⁶⁴ nepasisakė.

Nors ir Vilniaus miesto apylinkės teismas išaiškino, kad po karantino paskelbimo veika, kuomet asmuo viešoje vietoje nedėvi kaukės ar padaro kitą karantino sąlygų pažeidimą, turi būti kvalifikuojama nebe kaip ANK 526 str. 3 d., o kaip ANK 45 str. 4 d., tačiau Klaipėdos apylinkės

¹⁶¹ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. sausio 22 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-19-586/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2bc8b4d8-f521-4239-8b1e-88c32749a1d0>.

¹⁶² „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. liepos 13 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-425-961/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9c224f16-4b80-4c45-9e3c-b5b2518263d3>.

¹⁶³ LITEKO, *op. cit.*

¹⁶⁴ LITEKO, *supra note*, 158.

teismas 2021 m. rugsėjo 17 d. nutarime¹⁶⁵ perkvalifikavo veiką iš ANK 526 str. 3 d. į ANK 45 str. 1 d. ir tada kai buvo paskelbtas karantinas Lietuvoje. Byloje nustatyta, kad 2021 m. gegužės 18 d., (*aut. pastaba*, kai tuo metu dar galiojo karantino sąlygos), asmuo trauktas administracinėn atsakomybėn už tai, kad jis būdamas mažosios bendrijos vadovu, nesiėmė visų būtinų priemonių užtikrinti, kad statybos objekte dirbantis darbuotojas dėvėtų veidą ir burną dengiančią apsauginę kaukę ir laikytųsi teisės aktų keliamų reikalavimų dėl karantino metu patvirtintų nurodymų. Tokiais veiksmais nesukeltų pavojaus išplisti COVID-19 ligai. Asmuo trauktas administracinėn atsakomybėn dėl nurodytų aplinkybių ANK 526 str. 3 d. pagrindu, kadangi teismas nustatė, kad nebuvo įrodyta, kad mažosios bendrijos vadovas savo veiksmais sukėlė pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamosioms ligoms, todėl jo padaryta veika atitiko ANK 45 str. 1 d. numatytos veikos požymius.

Kitoje byloje, 2021 m. sausio 27 d. statybos darbų vadovas neužtikrino, jog jam pavaldūs darbuotojai dėvėtų nosį ir burną dengiančias apsaugos priemones. Tačiau institucija surašydama administracinių nusižengimų protokolą nenurodė tikrų faktinių aplinkybių atitinkančio teisės akto, straipsnio, punkto, kurio reikalavimus statybos darbų vadovas galimai pažeidė. Klaipėdos apylinkės teismas 2021 m. gegužės 26 d. nutarimu¹⁶⁶ panaikino teisėsaugos institucijos nutarimą ir grąžino institucijai iš naujo atlikti administracinio nusižengimo tyrimą bei nieko nepasisakė, apie tai, kad galimai turėtų būti taikytas ANK 45 str. 4 d. dėl veido ir burnos apsaugos priemonių nedėvėjimo. Tačiau, pabrėžė, kad administraciniame kaltinime nurodžius tik bendrojo pobūdžio normas, nenurodant tinkamo teisės akto, straipsnio dalies, susidaro situacija, kai tiek asmeniui surašytame administracinio nusižengimo protokole, tiek ir jo pagrindu priimtame nutarime nusižengimo aprašymas yra visiškai nekonkretus ir suvaržantis pažeidėjo teisę gintis procese. Todėl galima teigti, kad *taikant ANK 526 str. 3 d. būtina nurodyti teisės akto, straipsnio dalies, punkto reikalavimą, kuris atitinka pažeistas faktines aplinkybes*. Taip atsiranda galimybė ne tik gintis procese, bet tai suveikia ir kaip prevencinio pobūdžio funkcija, žmogus sužino, kokių veiksmų jis negali daryti, ir kokiame teisės akte šis reikalavimas numatytas.

Taigi, pagal teismų praktikos išaiškinimą saviizoliacijos reikalavimų nesilaikymas atitinka ANK 45 str. dispozicijoje išvardintus teisės aktus ir tokie veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal ANK 45 str. 4 d. Teismai aiškina, kad po karantino paskelbimo veika, kuomet asmuo viešoje vietoje nedėvi kaukės ar padaro kitą karantino sąlygų pažeidimą, turi būti kvalifikuojami nebe kaip ANK 526 straipsnio 3 dalyje, o kaip ANK 45 straipsnio 4

¹⁶⁵ LITEKO, *supra note*, 131.

¹⁶⁶ „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. gegužės 26 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-290-586/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprenimupaieska/tekstas.aspx?id=f773d9fe-2eb7-473b-880d-9bac98505766>.

dalyje numatytas nusižengimas, nes karantinas buvo paskelbtas ir jo metu taikomi reikalavimai buvo nustatyti remiantis Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo nuostatomis, todėl analogiška veika po karantino paskelbimo jau kvalifikuojama kaip ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatytas nusižengimas. Taip pat pabrėžtina, jog taikant ANK 526 str. 3 d. bei ANK 45 str. 4 d. būtina nurodyti teisės akto, straipsnio dalies, punkto reikalavimą, kuris atitinka pažeistas faktines aplinkybes.

Analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad taikant ANK 526 str. 3 d., pareiškėjams pateikus skundus, baudos sumažinamos. Štai pavyzdžiui, 2021 m. vasario 3 d. Šiaulių apylinkės teismo byloje¹⁶⁷ skundas dėl administracinės nuobaudos sumažinimo arba administracinės nuobaudos neskyrimo buvo tenkinamas. Pareiškėjas grindė tuo, kad nusižengimą padarė susijaudinęs, dėl neatsargumo, o ne dėl tyčios, taip pat pažymėjo, kad turi finansinių įsipareigojimų, gauna kiek didesnę nei minimalią mėnesinę algą viršijantį darbo užmokestį, turi išlaikyti nepilnametį vaiką, todėl jam paskirta administracinė nuobauda konkrečiu atveju yra neadekvati ir neproporcinga. Šiaulių pirmos instancijos teismas nurodė, kad esant tokioms aplinkybėms pareiškėjo skundas tenkintinas ir motyvuodamas tuo, kad pareiškėjas prisipažino padaręs administracinį nusižengimą ir nuoširdžiai gailėjosi sumažino baudą nuo 1000 eurų iki 500 eurų.

Akivaizdus baudos sumažinimas atspindėjo, kai Kauno apygardos teismo 2021 m. birželio 1 d. byloje¹⁶⁸ buvo gautas institucijos skundas, kuriuo prašo panaikinti pirmos instancijos nutartį, o Institucijos nutarimą patikslinti, dėl nurodyto netinkamo teisės akto, kurio reikalavimai buvo pažeisti. Kauno antros instancijos teismas nurodė, kad skundas tenkintinas ir atsižvelgdamas į tai, kad pareiškėjui atsakomybę sunkinančių aplinkybių nenustatyta, administracinį nusižengimą padarė sulaukęs 65 metų amžiaus, iki nusižengimo padarymo, galiojančių nuobaudų neturėjo, sumažino baudą nuo 1000 iki 50 eurų. Teismas pridūrė tai, kad pakankamai dažnai buvo pakeičiami Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimai, kurie intensyviai buvo aptarinėjami ir viešojoje erdvėje, tokiu būdu neretai sukeliant dar didesnę painiavą bei nesupratimą, kada ir kaip reikia elgtis.

Dar vienas iš pavyzdžių yra dėl pagrindžiančių įrodymų trūkumo. 2021 m. balandžio 1 d. Vilniaus miesto apylinkės teismo nutartyje¹⁶⁹ buvo nustatyta, jog nėra pagrindžiančių įrodymų, kad pareiškėjas pažeidimo metu būtų sirgęs ypač pavojinga užkrečiama liga COVID-19. Teismas nustatė, kad pažeidėjas turi invalidumą ir prieš konfliktą būdamas prekybos centre dėvėjo apsauginę kaukę. Pirmoji instancija atsižvelgdama į šias aplinkybes padarė išvadą, kad

¹⁶⁷ LITEKO, *supra note*, 155.

¹⁶⁸ LITEKO, *supra note*, 132.

¹⁶⁹ LITEKO, *supra note*, 146.

pavojus išplisti pavojingai ligai buvo minimalus, todėl sumažino paskirtą administracinio nusižengimo baudą nuo 500 eurų iki 100 eurų.

Kitoje byloje, degalinės atsakingam asmeniui buvo sumažintas baudos dydis už ANK 526 str. 3 d. pažeidimą. 2021 m. gegužės 13 d. Marijampolės apylinkės teismas byloje¹⁷⁰ nustatė, kad asmuo pavaduojantis degalinės vadovą ir būdamas atsakingas už degalinės eksploataciją ir prekybą, karantino metu, nesilaikė būtinų sąlygų prekybos vietoje, nesudarė galimybės tinkamai pirkėjų rankų higienai ir dezinfekcijai – prie įėjimo į parduotuvę ir sanitarinio mazgo gerai matomoje vietoje nepakabino vartotojų rankų dezinfekcijai skirtos priemonės, taip sukėlė pavojų išplisti COVID-19 ligai. Teismas konstatavo, kad pažeidėjas anksčiau nėra baustas už analogiško nusižengimo padarymą, rankų dezinfekcinis skystis parduotuvėje ir sanitariniame mazge buvo padėtas, tačiau ne toje vietoje, kurioje įpareigoja teisės aktai, rankų dezinfekcinio skysčio nebuvimas reikiamoje vietoje sunkių pasekmių nesukėlė. Teismas visų šių aplinkybių visumoje, įvertinęs atsitiktinį padaryto nusižengimo pobūdį, ir vadovaudamasis proporcingumo, teisingumo bei protingumo principais, padarė išvadą, jog įtvirtinti administracinės nuobaudos tikslai gali būti pasiekti skiriant piniginę nuobaudą, kurios dydis mažesnis už sankcijoje numatyta minimalią baudą ir nutarimu vietoje 500 eurų, paskyrė 200 eurų baudą.

Lyginant dvi skirtingas bylas, buvo nustatyta, kad už tokius pačius veiksmus, teismas taikydamas ANK 526 str. 3 d. sankcijas taikė nevienodas. 2021 m. gruodžio 2 d. Vilniaus miesto apylinkės teismas nutarime¹⁷¹ nenustatė sunkinančios atsakomybės asmeniui, kuris neblaivus parduotuvėje nedėvėjo nosį ir burną dengiančios apsaugos priemonės. Teismas asmeniui paskyrė sankcijoje numatyta minimalią 500 eurų baudą. Tas pats teismas, 2021 m. liepos 29 d. nutarimu¹⁷² už analogišką pažeidimą nustatė sunkinančią aplinkybę, kad asmuo administracinį nusižengimą padarė būdamas neblaivus ir tai turėjo įtakos administracinio nusižengimo padarymui ir paskyrė 600 eurų baudą.

Galima teigti, kad teismai taikydami ANK 526 str. 3 d. kiekvienoje byloje skirtingai atsižvelgė į pareiškėjų skundus dėl jiems skirtų sankcijų. Pastebėtina, kad teismai sumažindavo pareiškėjams paskirtas administracines baudas, kai pažeidėjai prisipažino padarę administracinį nusižengimą ir nuoširdžiai gailėjosi. Taip pat, baudos buvo sumažintos kai nebuvo nustatyta atsakomybė sunkinančių aplinkybių, iki nusižengimo padarymo galiojančių nuobaudų neturėjo, pavojus išplisti pavojingai ligai buvo minimalus ir įtvirtinti administracinės nuobaudos tikslai galėjo būti pasiekti skiriant piniginę nuobaudą, kurios dydis mažesnis už sankcijoje numatyta

¹⁷⁰ „Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės rūmų 2021 m. gegužės 13 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A1.-298-416/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1034d1f7-5c1e-4f2d-96a5-1b8e23867db7>.

¹⁷¹ LITEKO, *supra note*, 150.

¹⁷² LITEKO, *supra note*, 145.

minimalią baudą. Be to, pastebėta, kad už tokią pačią veiką buvo taikytos skirtingas baudos dydis, teismai skirtingai atsižvelgė į neblaivumo faktorių.

Apibendrinant pateiktas aplinkybes galima daryti išvadą, ekstremalios situacijos metu poįstatyminiuose teisės aktuose nėra nurodoma į ką nukreiptas teisės aktas, t. y. į valdymo tvarką ar į žmogaus sveikatą ir gyvybę. Lietuvoje paskelbto valstybės lygio ekstremalios situacijos dėl COVID-19 plitimo grėsmės metu, daugiausiai buvo nustatyta administracinių nusižengimų pagal ANK 45 str. 4 d.

Administracinė atsakomybė pagal analizuojamus administracinių nusižengimo kodekso straipsnius kyla tik pažeidus konkrečių sričių teisės aktus, todėl atskirti, koks teisės aktas buvo pažeistas yra itin svarbu. Taip pat teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kai panašiomis aplinkybėmis asmenys yra traukiami administracinėn atsakomybėn skirtingų šių dviejų normų pagrindais. Aptariamų administracinių nusižengimų skirtumas yra, jog vienu atveju administracinė atsakomybė kyla už teisės aktų nevykdymą ar pažeidimą, jeigu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai, o kitu atveju, jei nurodytų teisės aktų pažeidimas sukelia pavojų išplisti pavojingoms ar ypač pavojingoms užkrečiamoms ligoms, kai tuo metu ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis kelia pavojų žmonių gyvybei ar sveikatai.

Teismų praktikoje nagrinėjamos normos aiškinimas išskyrė specialaus subjekto institutą, tačiau nėra aiškiai apibrėžta jo samprata. Dėl to kyla problema, jog ANK 526 straipsnio norma teismų praktikoje taikoma skirtingai, tai lemia ne tik skirtingą šios normos aiškinimą, tačiau ir netinkamą kvalifikavimą, kas sukelia administracinėn atsakomybėn traukiamiems asmenims didesnes sankcijas. Taip pat pagal teismų praktikos išaiškinimą saviizoliacijos reikalavimų nesilaikymas atitinka ANK 45 str. dispozicijoje išvardintus teisės aktus ir tokie veiksmai turėtų būti kvalifikuojami pagal ANK 45 str. 4 d. Teismai aiškina, kad po karantino paskelbimo veika, kuomet asmuo viešoje vietoje nedėvi kaukės ar padaro kitą karantino sąlygų pažeidimą, turi būti kvalifikuojami nebe kaip ANK 526 straipsnio 3 dalyje, o kaip ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatytas nusižengimas, nes karantinas buvo paskelbtas ir jo metu taikomi reikalavimai buvo nustatyti remiantis Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymo nuostatomis, todėl analogiška veika po karantino paskelbimo jau kvalifikuojama kaip ANK 45 straipsnio 4 dalyje numatytas nusižengimas.

Taip pat pabrėžtina, jog taikant ANK 526 str. 3 d. bei ANK 45 str. 4 d. būtina nurodyti teisės akto, straipsnio dalies, punkto reikalavimą, kuris atitinka pažeistas faktines aplinkybes. Be to, galima teigti, kad teismai taikydami ANK 526 str. 3 d. kiekvienoje byloje skirtingai atsižvelgė į pareiškėjų skundus dėl jiems skirtų sankcijų. Pastebėtina, kad teismai sumažindavo pareiškėjams paskirtas administracines baudas, kai pažeidėjai prisipažino padarę administracinį

nusižengimą ir nuoširdžiai gailėjosi. Taip pat, baudos buvo sumažintos kai nebuvo nustatyta atsakomybė sunkinančių aplinkybių, iki nusižengimo padarymo galiojančių nuobaudų neturėjo, pavojus išplisti pavojingai ligai buvo minimalus ir įtvirtinti administracinės nuobaudos tikslai galėjo būti pasiekti skiriant piniginę nuobaudą, kurios dydis mažesnis už sankcijoje numatyta minimalią baudą. Be to, pastebėta, kad už tokią pačią veiką buvo taikytos skirtingas baudos dydis, teismai skirtingai atsižvelgė į neblaivumo faktorių.

IŠVADOS

Išanalizavus mokslinę literatūrą bei norminius teisės aktus, reglamentuojančius individų ir grupių elgseną ekstremalios situacijos metu, pateikiamos šios išvados:

1. Visuomenėje socialinė tvarka yra įtvirtinama nuostatomis, principais ir normomis. Nuostatų ir principų pagrindu normos apibrėžia individų ir grupių elgesio modelį. Teisiniu reguliavimu yra nubrėžiamos individų ir jų grupių elgsenos ribos, tačiau tos ribos negali būti siauresnės nei teisės principai ir normos. O pati elgsena reiškia būdą, kaip būtybė reaguoja arba elgiasi supančioje aplinkoje ir esamame laike, kurios reaguoja į vidinius ir išorinius dirgiklius.
2. Civilinės saugos sistemą sudaro 10 subjektų. Į civilinės saugos sistemos subjektų sąrašą neįtraukta Lietuvos kariuomenė, tačiau remiantis Valstybiniu ekstremaliųjų situacijų valdymo planu, gali būti pasitelkiami kariniai vienetai įstatymų nustatytais atvejais. Taip pat į civilinės saugos sistemą neįeina gyventojai. Tačiau Civilinės saugos įstatyme yra reglamentuota, kad paskelbus ekstremalią situaciją gyventojai - kiekvienas individas ir ūkio subjektas, kurį sudaro žmonių grupė, turi savo teises ir pareigas. Ekstremalios situacijos metu gali būti laikinai apribotos tam tikros individų ir grupių teisės.
3. Atlikus Lietuvos teismų nuosprendžių ir nutarčių taikant ANK 526 straipsnio 3 dalies ir 45 straipsnio 4 dalies analizę, išskiriami tokie teisinio reguliavimo ypatumai:
 - 1) ekstremalios situacijos metu išleistuose būtent ekstremalios situacijos metu poįstatyminiuose teisės aktuose nėra nurodoma į ką nukreiptas teisės aktas, t. y. ar į valdymo tvarką, ar į žmogaus sveikatą ir gyvybę;
 - 2) taikant ANK 526 str. 3 d. bei ANK 45 str. 4 d. yra svarbu tinkamai atskirti, koks teisės aktas, jo straipsnio dalis ar punkto reikalavimas yra pažeistas. Atsižvelgiant į pažeidimo faktines aplinkybes, turi būti taikoma ir teisme nagrinėjama ta norma, kuri reglamentuoja pažeidimo sritį;
 - 3) susiklosčius panašiomis aplinkybėmis (pažeidus to paties teisės akto reikalavimus), administracinė atsakomybėn pažeidėjai traukiami skirtingais šių dviejų normų pagrindais (ANK 526 str. 3 d. ir ANK 45 str. 4 d.);
 - 4) ANK 526 str. 3 d. aiškinimas teismų praktikoje išskiria specialaus subjekto institutą, tačiau jo samprata nėra aiškiai apibrėžta ir šis institutas nėra nuosekliai taikomas. Nesant specialaus subjekto instituto administracinė atsakomybėn asmenys turėtų būti traukiami šio straipsnio 1 dalies pagrindu, tačiau teismų praktikoje dažnu atveju administracinė atsakomybėn, nesant šio instituto požymių, asmenys traukiami būtent ANK 526 str. 3 d. pagrindu. Tai reiškia, kad atsakomybės apimtis administracinė atsakomybėn traukiamam asmeniui kyla griežtesnės sankcijos pagrindu.

4. Tyrimo duomenų analizė leidžia teigti, kad ekstremalios situacijos metu teisinis reguliavimas nėra pakankamai konkretus ir aiškus, siekiant užtikrinti saugią individų ir grupių elgseną: Vyriausybės kanceliarijos viešojo valdymo grupės aiškinamuosiuose raštuose nėra išsamiai ir aiškiai aprašyti keičiamų straipsnių taikymo ypatumai; poįstatyminiuose teisės aktuose neapibrėžti klausimai, susiję su gresiančia atsakomybe už jame išvardintų punktų pažeidimus. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos teismai skirtingai taiko ir aiškina teisės normas. Taigi ginamasis teiginys pasiteisino.

PASIŪLYMAI

Remiantis atlikto individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos atveju praktikos tyrimo duomenimis yra siūloma:

1. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijos viešojo valdymo grupei rengiant įstatymo pakeitimo projektą, jo aiškinamajame rašte būtinai plačiau bei konkrečiau aprašyti keičiamo straipsnio dalies taikymo ypatumus.
2. Poįstatyminiuose teisės aktuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimuose, nurodyti kokia kyla atsakomybė už jame išvardintų punktų pažeidimą bei kuriai kategorijai poįstatyminis teisės aktas yra priskiriamas.
3. Lietuvos teismams taikant teisės normas ir jas aiškinant siekti vienodinti teismų praktiką, atsižvelgti į jau suformuotus išaiškinimus ir teisės normos taikymo ypatumus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. „Civil protection – progress made implementing the program of preparedness for possible emergencies: communication from the Commission to the Council and the European Parliament“. EC.EUROPA. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 31 d. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/?fuseaction=list&coteId=1&year=2002&number=302&language=EN>.
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. LRS. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d. <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>.
3. „Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.69957/asr>.
4. „Lietuvos Respublikos nepaprastosios padėties įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. birželio 19 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.169562/asr>.
5. „Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 liepos 25 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.56646/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b8d908c0215b11e58a4198cd62929b7a/asr>.
7. „Lietuvos Respublikos žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.32088/asr>.
8. „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>.
9. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 96, 506, 526, 589 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c0bcdfd273e511eaa38ed97835ec4df6>.
10. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas 526 str.“. INFOLEX. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.infolex.lt/ta/336765:str526>.
11. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas 45 str.“. INFOLEX. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 18 d. <https://www.infolex.lt/ta/336765:str45>.
12. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutai“. LRS. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c/asr>.
13. „Ekstremalių įvykių kriterijų sąrašas“. TAR. Žiūrėta 2021 m. birželio 19 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F2432CA5A7F8/asr>.

14. „Dėl Lietuvos kariuomenės ir Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamento prie Vidaus reikalų ministerijos sąveikos ekstremaliųjų situacijų taikos metu atvejais plano patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d.
<https://www.e-tar.lt/portal/legalAct/TAR.5DCB5BA1704C/asr>.
15. „Dėl Valstybinio ekstremaliųjų situacijų valdymo plano patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.384076/asr>.
16. „Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, dalyvaujančių likviduojant ekstremalios situacijos padarinius, atsiradusius dėl pavojingų ir ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų, funkcijų sąrašas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.362378>.
17. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8feb1a7658a111eaac56f6e40072e018/asr>.
18. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d.,
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/deaf8694663011eaa02cacf2a861120c>.
19. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės lygio ekstremaliosios situacijos paskelbimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8feb1a7658a111eaac56f6e40072e018?jfwid=-11vir7vztr>.
20. „Pažyma dėl Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 526 ir 589 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/9745f3516cd111eaa38ed97835ec4df6?jfwid=-fvogcfuyb>.
21. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 96 506, 526, 589 ir 608 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/790dac90700811eaa38ed97835ec4df6>.
22. „Derinimo pažyma dėl administracinių nusižengimų kodekso 45, 46, 506, 526 ir 589 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. https://e-seimas.lrs.lt/rs/lasupplement/TAP/1bfc9d306dc011eaa38ed97835ec4df6/5bba33597636d877335914d2996fc041/format/ISO_PDF/.
23. „2021 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a2b5da801f4a11eb9604df942ee8e443>.

24. „Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo sprendimas dėl Lietuvos respublikos sveikatos apsaugos ministro – valstybės lygio ekstremaliosios situacijos valstybės operacijų vadovo 2020 m. Birželio 16 d. Sprendimo Nr. V-1473 „Dėl paslaugų teikimo, prekybos, veiklos laisvalaikio ir pramogų vietose vykdymo būtinų sąlygų“ pakeitimo 2020 m. Liepos 30 d. Nr. V-1727“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/07c65560d29511ea8f4ce1816a470b26>.
25. „Įsakymas dėl COVID-19 ligos (koronaviruso infekcijos) paveiktų šalių sąrašo patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e65342baf9011ea9a12d0dada3ca61b/asr>.

Moksliniai šaltiniai:

26. A. Vaičaitis, Vaidotas. „Specialieji teisiniai režimai Lietuvos teisinėje sistemoje“. *Teisė*, Vol. 117 (2020). <https://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/22280/21482>.
27. Ahn, Joonhong, Franck Guarnieri, Kazuo Furuta. *Resilience: A New Paradigm of Nuclear Safety From Accident Mitigation to Resilient Society Facing Extreme Situation*. SpringerOpen, 2017. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-58768-4>.
28. Albeverio, Sergio, Volker Jentsch, Holger Kantz. *Extreme events in nature and society*. Vokietija, 2006. https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=pf-okB8PADcC&oi=fnd&pg=PA1&dq=extreme+events&ots=STdRZr_5Lg&sig=8Y74lxpmGbiwrcWN84PyJRYHvSA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true.
29. Grant, Peter R., B. Rosemary Grant, Raymond B. Huey, Marc T. J. Johnson, Andrew H. Knoll and Johanna Schmitt. „Evolution caused by extreme events“. *The royal society*, 2017 m. gegužės 8 d. <https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rstb.2016.0146>.
30. Jakulevičienė, Lyra, Rima Ažubalytė, Toma Birmontienė, Regina Valutytė, Dovilė Gailiūtė-Janušonė, Andrejus Novikovas, Dalia Vasarienė, Jolita Miliuvienė, Dangis Gudelis, Gintarė Giriūnienė. COVID-19 pandemijos metu priimtų sprendimų vertinimas teisiniu, vadybiniu ir ekonominiu požiūriu tyrimo išvados. Vilnius: MRU, 2020.
https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2021/01/COVID_sprendimu_tyrimo_isvados.pdf.
31. Jakulevičienė, Lyra, Vytauta Sinkevičius. „Lietuvos teisė 2020: esminiai pokyčiai“. Vilnius: MRU, 2020.
https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/17050/Lietuvos_teis%C4%97_I%20dalis.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

32. Jankauskas, Kestutis. "Teisės principų samprata ir jų formulavimo teisės aiškinimo aktuose ypatumai". *Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 51(43) (2004). <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/viewFile/3277/3075>.
33. Kerevičienė, Jurgita. *Pedagoginės psichologijos užrašai*. VU, Kaunas, 2014. https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/katedru/germanu/vukhf_Kereviciene_Pedagogines_psichologijos_uzrasai.pdf.
34. Kūris, Egidijus. „Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas“. *Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 23 (15) (2001): 47. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3680>.
35. Sinkevičius, Vytautas. „Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos“. *Jurisprudencija mokslo darbų žurnalas*, 67(59) (2005): 7-19. <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3066>.
36. Slovic, Paul. „Perception of Risk Posed by Extreme Events“. *Conference "Risk Management strategies in an Uncertain World"*. (2002): 2. https://www.researchgate.net/publication/209805350_Perception_of_Risk_Posed_by_Extreme_Events.
37. Vainorienė, Aušra. „Nepaprastosios padėties teisiniai pagrindai“. Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2018. <http://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:32886537/datastreams/MAIN/content>.

Specialioji literatūra:

38. Baublys, Linas, Darijus Beinoravičius, Andrius Kaluina, Paresh Kathrani, Giedrė Lastauskienė, Kristina Miliauskaitė, Ernestas Spruogis, Vidas Stankevičius, Eglė Venckienė. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2012.
39. Baublys, Linas, Darijus Beinoravičius, Andrius Kaluina, Paresh Kathrani, Giedrė Lastauskienė, Kristina Miliauskaitė, Ernestas Spruogis, Vidas Stankevičius, Eglė Venckienė. *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: MES, 2010.
40. Čiočys, Petras. *Teisės pagrindai*. Vilnius: VVK, 2000.
41. Čyras, Petras, Romualdas Dubonis ir Ritoldas Šukys. *Civilinė sauga*. Vilnius: „Technika“, 2003.
42. Čyras, Petras, Romualdas Dubonis, Ritoldas Šukys. *Gyventojų apsauga ekstremaliose situacijose*. Vilnius: „Technika“, 2008.
43. G. Myers, David. *Psichologija*. Kaunas: UAB „Poligrafija ir informatika“, 2008.
44. Kučinskas, Stanislovas. *Civilinė sauga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.

45. Milašauskas, A., K. Baikštys, M. Beinoravičius, K. Burneika, R. Kisieliūnas, V. Mankevičius, R. Ožalinskas, V. Palubinskas, A. Sinius, P. Šibilskis, ir G. Trukanas. *Civilinės saugos pagrindai*. Vilnius: Meralas, 1996.
46. Mockienė, Edita. *Civilinė sauga*. Šiauliai: Šiaulių kolegijos leidybos centras, 2007.
47. Piesarskas, Bronislovas. *Dvitolmis anglų – lietuvių kalbos žodynas A-M I tomas*. Vilnius: „Alma littera“, 2004.
48. Vaišvila, Alfonsas. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2009.

Teismų praktika:

49. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2004 m. gegužės 25 d.“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 26 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta265/content>.
50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl teisėjų algų mažinimo“ (2001 m. liepos 12 d.). Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta327/content>.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams 2004 m. gruodžio 13 d.“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo 10 straipsnio (2003 m. lapkričio 25 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. birželio 27 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2011 m. birželio 21 d.“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta152/content>.
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos garantinio fondo įstatymo 5 straipsnio 12 dalies (2008 m. birželio 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 2014 m. balandžio 14 d.“. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 29 d. <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta19/content>.
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 4 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. 2AT-48-719/2020“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m.

- lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=fb88c887-338d-46ac-9023-dcfcb811f20e>.
55. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 1 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-314-593/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8f4c8c16-2b71-486f-8b43-c7f90a01b5e3>.
56. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. spalio 18 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-331-360/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9a2b5036-4bd7-4f93-8465-54875ab2f854>.
57. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. rugsėjo 30 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-305-606/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6cc0a59f-7dce-4677-a8bd-c129c7fb4c2a>.
58. „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. sausio 14 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-38-954/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=69ac0a44-c0b8-465c-bb5d-46610084e9d7>.
59. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 16 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-62-557/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=ec86667a-cb91-4cb1-bd7d-6dc4c31cbec4>.
60. „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 7 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-101-255/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=abd353f1-2e7d-4854-aa5c-d42c4a63aad1>.
61. „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 5 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. AN2-167-898/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=c6a6415a-5798-4876-adf8-345d1324d959>.
62. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. rugsėjo 21 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-431-729/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=81266b33-c839-4f3f-8d6c-215a271f2209>.

63. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. rugsėjo 17 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-654-729/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=6e2d1bb7-e203-4820-8b55-a4c7f6feef47>.
64. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. lapkričio 3 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1201-890/2020“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=311d5d25-a334-4e78-bc27-afeae1ec3084>.
65. „Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2021 m. sausio 25 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-11-882/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2543fe98-d760-42b6-8a29-f486f52fd841>.
66. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. sausio 22 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-19-586/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2bc8b4d8-f521-4239-8b1e-88c32749a1d0>.
67. „Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės rūmų 2020 m. lapkričio 23 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1206-610/2020“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=2fc1ee69-0345-410e-8794-024e78eeaf63>.
68. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2020 m. gruodžio 2 d. nutarimas administracinių nusižengimu byloje Nr. A18.-3372-990/2020“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=73a404b5-6302-468b-b709-4bdaed6d77ef>.
69. „Šiaulių apylinkės teismo Šiaulių rūmų 2021 m. vasario 3 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-35-951/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e3877f8c-edb7-4bef-8ec6-b4aa7cbab1f3>.
70. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 5 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-65-716/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=3a91f14c-7455-428a-93d9-88bf0be9d99d>.
71. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 19 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-161-992/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 6 d.

<http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=e8071af0-9db9-4fb5-87c4-411d1b6b6e42>.

72. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2021 m. sausio 6 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-44-563/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 8 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=078743b2-1e97-43fc-8804-e55775ef9bf9>.
73. „Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos rajono rūmų 2021 m. gegužės 26 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-290-586/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 11 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=f773d9fe-2eb7-473b-880d-9bac98505766>.
74. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. vasario 3 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-119-1057/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=5e0dd2df-a13b-4b7c-9252-b1c778c0049e.
75. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. balandžio 1 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-219-818/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=956d8098-22d4-4574-bebc-2e6c971862c9>.
76. „Marijampolės apylinkės teismo Marijampolės rūmų 2021 m. gegužės 13 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A1.-298-416/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=1034d1f7-5c1e-4f2d-96a5-1b8e23867db7>.
77. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. liepos 29 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. A18.-1943-270/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=8da92d25-7be4-4027-b107-763596235626>.
78. „Tauragės apylinkės teismo Šilalės rūmų 2021 m. vasario 12 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-4-761/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=de0d1f22-b172-415b-9809-84c2f6b4ae22>.
79. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. kovo 25 d. nutartis administracinių nusižengimų byloje Nr. II-269-369/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 15 d. liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=09cbda33-6ea6-4aaf-ab29-bb973019df7a.

80. „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2021 m. liepos 13 d. nutarimas administracinių nusižengimų byloje Nr. II-425-961/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. lapkričio 7 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9c224f16-4b80-4c45-9e3c-b5b2518263d3>.

Internetiniai šaltiniai:

81. „Individual Behaviour in Organization Factors Influencing Individual Behaviour“. Commerce mates. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 14 d. <https://commercemates.com/individual-behaviour-in-organization/>.
82. „Kasiulevičius apie antrąją pandemijos bangą: iki balandžio-gegužės mėnesio laukia ilgas ir sunkus etapas“. *Lietuvos radijas ir televizija*, 2020 m. gruodžio 19 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1303209/kasiulevicius-apie-antraja-pandemijos-banga-iki-balandzio-geguzes-menesio-laukia-ilgas-ir-sunkus-etapas>.
83. „Valstybinio audito ataskaita ekstremalių situacijų valdymo organizavimas“. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 31 d. <https://www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=1613>.
84. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. „Pavojingųjų objektų sąrašas“. Priešgaisrinės apsaugos ir gelbėjimo departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. Žiūrėta 2021 m. liepos 24 d. <https://pagd.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/valstybine-priesgaisrine-prieziura/pavojingieji-objektai/pavojinguju-objektu-sarapas>.
85. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. „Socialinė elgsena“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 20 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/socialine-elgsena/>.
86. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. „Biheviorizmas“. Visuotinė lietuvių enciklopedija. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 8 d. <https://www.vle.lt/straipsnis/biheiviorizmas/>.
87. Nacionalinė teismų administracija. „Vieša sprendimų paieška“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d. liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/detalipaieska.aspx.
88. Renata Baniulienė. „Ekstremalios situacijos“. Civilinė sauga. Žiūrėta 2020 m. gruodžio 5 d. <https://civsauga.lt/ekstremaliuju-situaciju-valdymas/ekstremalioji-situacija/#1452765443215-63a10c55-a5ef>.
89. Renata Baniulienė. „Ekstremalios situacijos“. Civilinė sauga. Žiūrėta 2021 m. birželio 19 d. <https://civsauga.lt/ekstremaliuju-situaciju-valdymas/ekstremalioji-situacija/#1452765420119-d4dfaf69-4fae>.
90. World Health Organization „About COVID-19“. World Health Organization. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d. <http://www.emro.who.int/health-topics/corona-virus/about-covid-19.html>.

ANOTACIJA

Šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti individų ir grupių elgsenos ekstremalios situacijos atveju teisinio reguliavimo ir praktikos ypatumus. Pirmoje darbo dalyje išanalizuotas ekstremalaus įvykio kontekstas, apibūdinama nepaprastoji padėtis, jos reikšmė ir skirtingos ekstremalios situacijos sąvokos. Antroje dalyje pristatomas Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatymas, yra išskiriami civilinės saugos sistemos tikslai ir uždaviniai, taip pat aprašomi civilinės saugos sistemos valdymo ir veikimo principai. Pažymima koku Civilinės saugos įstatymo straipsniu gali būti laikinai apribotos žmogaus teisės ir laisvės. Trečioje dalyje buvo atliktas individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos atveju praktikos tyrimas, kurio metu atlikus Lietuvos teismų nuosprendžių ir nutarčių taikant ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies analizę išsiaiškintos ir identifikuotos teisinio reglamentavimo ir praktinio pobūdžio problemos.

Reikšmingi žodžiai: ekstremali situacija, teisinis reguliavimas, ypatumai.

ANNOTATION

The purpose of this master's final work is to reveal the peculiarities of legal regulation and practice of behavior of individuals and groups in the extreme situation. The first part of the work analyzes the context of an extreme event, describes the extreme situation, its significance and different concepts of an extreme situation. The second part introduces the Law on Civil Protection of the Republic of Lithuania, exclude the goals and tasks of the civil protection system, as well as describes the principles of management and operation of the civil protection system. It is noted which article of the Law on Civil Protection may temporarily restrict human rights and freedoms. In the third part, a study of the practice of legal regulation of the behavior of individuals and groups in the event of an extreme situation was carried out, during which the analysis of judgments and rulings of Lithuanian courts in application of Article 45 (4) and Article 526 (3) of the Code of Administrative Offenses clarified and identified problems of legal regulation and practical nature.

Key words: extreme situation, legal regulation, peculiarities.

SANTRAUKA

INDIVIDŲ IR GRUPIŲ ELGSENOS TEISINIO REGULIAVIMO YPATUMAI EKSTREMALIOS SITUACIJOS ATVEJU

Mokslinėje literatūroje individų ir grupių elgsenos teisinis reguliavimas yra mažai analizuojamas, o ypač labai mažai informacijos yra pateikta apie jų teises ir pareigas ekstremalios situacijos metu. Magistro baigiamajame darbe atlikus Lietuvos teismų nuosprendžių ir nutarčių taikant ANK 45 straipsnio 4 dalies ir 526 straipsnio 3 dalies analizę, identifikuoti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos atveju ypatumai.

Magistro baigiamojo darbo tikslas buvo: atskleisti individų ir grupių elgsenos ekstremalios situacijos atveju teisinio reguliavimo ir praktikos ypatumus.

Siekiant išanalizuoti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos metu teorinius aspektus ir atlikti praktikos tyrimą ypatumams identifikuoti, buvo iškeliami šie uždaviniai: 1) išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje sampratą, 2) išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožus, 3) išnagrinėti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo praktiką ekstremalios situacijos atveju.

Šiame darbe buvo remiamasi dokumentų analizės metodu, tiriant mokslinės literatūros šaltinius bei Lietuvos Respublikos įstatymus, su tikslu išsiaiškinti individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ypatumus ekstremalios situacijos metu. Taip pat lyginamosios analizės metodas taikytas nagrinėjant Lietuvos teismų praktiką bei leido tarpusavyje palyginti teisinio reglamentavimo būdus, kuriuos suponuoja skirtingi teisės aktai.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai. Pirmajame skyriuje apibrėžiama individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos metu teoriniai aspektai. Išnagrinėjus mokslinę literatūrą, analizuojama ekstremalios situacijos samprata, individų ir grupių elgsenos samprata, individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalioje situacijoje principai. Antrame skyriuje aprašomi individų ir grupių elgsenos teisinio reglamentavimo ekstremalios situacijos atveju bruožai. Apibrėžiami bendrieji reglamentavimo ekstremalioje situacijoje bruožai, išvardijamos institucijų, individų ir grupių bei policijos pareigūnų teisės ir pareigos bei atsakomybės ekstremalios situacijos atveju. Trečiame skyriuje atliktas individų ir grupių elgsenos teisinio reguliavimo ekstremalios situacijos atveju praktikos tyrimas, kuriame pateikiama administracinių nusižengimų pagal ANK 45 straipsnio 4 dalį ir 526 straipsnio 3 dalį statistikos, veikos požymių turinio ir Lietuvos teismų nuosprendžių bei nutarčių analizė.

SUMMARY

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF BEHAVIOR OF INDIVIDUALS AND GROUPS IN THE EXTREME SITUATION

The legal regulation of the behavior of individuals and groups is poorly analyzed in the scientific literature, and very little information is provided about their rights and responsibilities during an extreme situation. The legal regulation of the behavior of individuals and groups is poorly analyzed in the scientific literature, and very little information is provided about their rights and responsibilities during an extreme situation. After the analysis of judgments and rulings of Lithuanian courts in application of Article 45 (4) and Article 526 (3) of the Code of Administrative Offenses in the master's thesis, the peculiarities of the legal regulation of the behavior of individuals and groups in the extreme situation were identified.

The aim of the master's thesis was: to reveal the peculiarities of legal regulation and practice of behavior of individuals and groups in case of extreme situation.

In order to analyze the theoretical aspects of the legal regulation of the behavior of individuals and groups during an extreme situation and to conduct a practice study to identify the peculiarities, the following tasks were set: 1) to examine the concept of the legal regulation of the behavior of individuals and groups in an extreme situation, 2) to examine the features of legal regulation of the behavior of individuals and groups in an extreme situation, 3) to examine the practice of legal regulation of the behavior of individuals and groups in an extreme situation.

This work was based on the method of document analysis, researching the sources of scientific literature and the laws of the Republic of Lithuania, with the aim to find out the peculiarities of the legal regulation of the behavior of individuals and groups during an extreme situation. Also, the method of comparative analysis was applied in the analysis of Lithuanian court practice and allowed to compare the methods of legal regulation, which are presumed by different legal acts.

The master's thesis consists of three sections. The first chapter defines the theoretical aspects of the legal regulation of the behavior of individuals and groups during an extreme situation. The second chapter describes the features of the legal regulation of the behavior of individuals and groups in the event of an extreme situation. The third chapter examines the practice of legal regulation of the behavior of individuals and groups in the event of an extreme situation, which provides an analysis of statistics on administrative offenses under Article 45 (4) and Article 526 (3) of the Code of Administrative Offenses, the content of signs and Lithuanian court judgments and rulings.